



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

AFGANİSTAN KÜLTÜRÜNDEKİ TÜRBE VE ZİYARET
FENOMENİNİN TOPLUMSAL ROLÜ:
KUNDUZ ÖRNEĞİ

Wahidullah BEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN

KONYA-2018



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOLİ BİLİM DALI

AFGANİSTAN KÜLTÜRÜNDEKİ TÜRBE VE ZİYARET
FENOMENİNİN TOPLUMSAL ROLÜ:
KUNDUZ ÖRNEĞİ

Wahidullah BEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN

KONYA-2018



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Wahidullah BEK		
	Numarası	158103011015		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Soyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	<input checked="" type="checkbox"/>	
		Doktora	<input type="checkbox"/>	
Tezin Adı	AFGANİSTAN KÜLTÜRÜNDEKİ TÜRBE VE ZİYARET FENOMENİNİN TOPLUMSAL ROLÜ: KUNDUZ ÖRNEĞİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Wahidullah BEK



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Wahidullah Bek
	Numarası	15810 301 1015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Ahmet Taşgin
	Tezin Adı	Afganistan Kültürünü Değerlendiren ve Farkındalık Oluşturan Bir Tez: Kültürün Rolü

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ...yukarıdaki... başlıklı bu çalışma 29/11/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarıyla/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Ahmet Taşgin	
2	Dr. Öğr. Üy.	H. Ahmet Zimzek	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Mükerrem YARDIM (AED)	



T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Öğrencinin	Adı Soyadı	Wahidullah BEK		
	Numarası	158103011015		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	<input checked="" type="checkbox"/>	
		Doktora	<input type="checkbox"/>	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet TAŞKIN		
Tezin Adı	Afganistan Kültüründeki Türbe ve Ziyaret Fenomeninin Toplumsal Rolü: Kunduz Örneği			

ÖZET

Afganistan toprakları tarih boyunca farklı dinler ve kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Burada, İslamiyet öncesindeki bazı inanç ve uygulamalar, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Afganistan kültüründe türbe ve ziyaret fenomeninin toplumsal rolü, Kunduz ilinde bulunan ve halk tarafından kabul gören ziyaretler kutsal ve mübarek mekan olarak ziyaret edilmektedir. Türbe ve ziyaretlere ilgi duyulan inanç, uygulamalar ve bu yerlerin durumlarını tespit etmek örneğinde incelenmiştir. Burada inanç, uygulama ve ritüeller, değişik pratiklerle günümüze kadar devam etmektedir. Tarihsel süreçlerde ziyaret yerleri kutsalın tezahür biçimleri olarak insanların dinle bağlantılarını sağlayan mekanlar ve aynı zamanda sosyalleşme merkezleri olarak kurulmuştur. Ziyaretçiler, sıkıntılarını gidermek ve muradına kavuşmak amacıyla zaman zaman ziyaretlerin kapılarına dayanmaktadırlar.

Bölgede, söz konusu olan türbe ve ziyaret yerleri oldukça fazladır; ancak, Hz. İmam Hüseyin'in başının mezarı Kunduz ve çevre illerde yaşayanlar tarafından bilinip yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Ancak son yıllarda halkın türbelere olan ilişkisi, dini geleneklerin dönüşmesi dolayısıyla değişime uğramıştır. Özellikle Taliban hakimiyeti döneminde türbe ve ziyaretlere yönelik yasaklamalar oluşmuş ve mollalar ziyaretlerde yapılan bazı ritüeller ve uygulamalara karşı açıklamalarında, bu ziyaretlere ilişkin bazı uygulamaların haram olduğunu söylemektedir.

Bu çalışmada elde edilen veriler ışığında halkın, kutsal kabul ettikleri ziyaret yerlerine çeşitli amaçlarla gittikleri tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin, bu yerleri herkesin gidebildiği bir manevi huzur bulma yeri olarak gördükleri görülmüştür. Kunduz halkı, ziyaret fenomenine oldukça yoğun bir ilgi göstermekte ve çaresiz kaldıkları her durumda türbe ziyaretine başvurumaktadırlar. Özellikle kadın ziyaretçiler arasında bu ilgi daha da artmakta ve gündelik hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Türbe, Ziyaret Fenomeni, Kunduz.

Author's	Name and Surname	Wahidullah BEK		
	Student Number	158103011015		
	Department	Sociology		
	Study Program	Master's Degree (M.A.)	<input checked="" type="checkbox"/>	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	<input type="checkbox"/>	
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Social Role of Shrine Phomenon in the Culture of Afganistan: The Case of Kunduz			

ABSTRACT

The Afghanistan territory has been the home of different religions and cultures throughout the history. Some of the pre-Islamic beliefs and practices continue their existence up to today. As the social role of shrines phenomenon in the culture of Afghanistan; the shrines are the holy places to local people. In this paper the Shrines of Kunduz province which is accepted as sacred places, their interest to Shrines, their beliefs and identification of their locations are the main topics of discussion. The belief, practices, and rituals to these Shrines have been differently continued believing as part of Islam religion up to now. Throughout the history, shrines, as holy places have been used as bridge between people and religion and also used as a socialization center. Usually people visit shrines in order to ask for solution of their problems and achieve their wishes.

There are lots of shrines in the region, however the Imam Huseyin's head shrine is known and extensively visited by those who live in Kunduz and neighboring cities. In recent years, the people's interests to shrines as a religious and traditional practice and rituals have been decreased. Especially during the rule of Taliban because of some rituals done by shrine keepers called mullahs visiting shrines were forbidden. Based on the collected data in this research shrine visitors go there for different purposes. People who go to shrines believe they are peaceful places. Kunduz people, those believing in shrines, show much interest to these places and go there when they are in a difficult condition to overcome their problems. Especially women visitors are more than men and they are so faithful to shrines, so going to shrines is part of their daily life.

Keywords: Afghanistan, Shrines, Shrines Phenomenon, Kunduz.

ÖNSÖZ

Afganistan kültüründeki türbe ve ziyaret fenomeninin tarihsel süreç içerisinde ele alındığı bu araştırmada, kutsal mekan ve türbe ziyaretleri konusu Kunduz bölgesi örneğinde geçmişten günümüze kadar, meselenin dini ibadet, kutsallık ve mezheb yönünden ziyade, yaşam biçimlerine etki eden örf, adet ve gelenek boyutu açısından bir toplumsal olgu olarak incelenmiştir. Toplumun kültürel düzeyine ve ilişkiler sistemine göre farklı işlevleri ve anlamları barındıran türbe ve ziyaret fenomeni, bugüne dek yapılan kültür tanımları bağlamında, ziyaretlerin amaçları ve sonuçları, ziyaretlerden beklentiler, toplumda meydana gelen farklılaşma, sosyal değişimdeki rolü ve bunların günümüze olan etkileri çerçevesinde gözlemlenerek sosyolojik olarak betimlenmeye çalışılmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak çalışmalarımı yönlendiren ve araştırma aşamasında bilgi, öneri ve katkılarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN'a, bunun yanında tezi okuyup inceleme zahmetinde bulunan değerli Araştırma Görevlileri Dr. Emrah BAŞARAN, Öner ATAY ve Ruhi Can ALKIN'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarım süresince birçok fedakârlıklar gösterip beni destekleyerek her an yanımda olan aileme en derin duygularla teşekkürlerimi sunarım.

Wahidullah BEK
KONYA-2018

KISATLAMALAR

AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

BM : Birleşmiş Milletler

C. : Cilt

Ç. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H. : Hicri

Hz. : Hazret

M. : Miladi

M.Ö. : Milattan önce

M.S. : Milattan sonra

TDK: Türk Dil Kurumu

S : Sayfa

SETA: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

VB. : Ve benzeri

VD. : Ve diğerleris. : Vesaire

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ÖNSÖZ.....	V
KISATLAMALAR.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

(KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE)

1.1. ZİYARET FENOMENİ.....	5
1.2. ZİYARET SOSYOLOJİ.....	8
1.3. ZİYARET KÜLTÜRÜ.....	10
1.4. GÜNDELİK HAYAT SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN ZİYARET.....	11
1.5. ZİYARET FENOMENİNİN TARİHİ, DİNİ VE KÜLTÜREL BOYUTU.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA TÜRBE ZİYARET KÜLTÜRÜ

2.1. AFGANİSTAN TARİH VE KÜLTÜREL ARKA PLANI.....	16
2.1.1. AFGANİSTAN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	16
2.1.2. AFGANİSTAN'IN SOSYO-KÜLTÜREL VE DİNİ YAPISI.....	22
2.2. AFGANİSTAN'DA ZİYARET KÜLTÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	25
2.3. AFGANİSTAN'DA ZİYARET MEKÂNLARI.....	27
2.3.1. HZ. ALİ ZİYAREGAHİ: MAZAR-İ ŞARİF ŞEHİRİ (BELH İLİ).....	29
2.3.2. ŞUHADAAY SALİHİN.....	32
2.3.3. ŞAH DU ŞEMŞİRE.....	33
2.3.4. HIRKAYI SERİF ZİYAREGAHİ (KANDAHAR'DA).....	33
2.3.5. ABDULLAH-İ ANSARİ (HERAT İLİ).....	35
2.3.6. HACE GALTAN VALİ ZİYARETGAHİ.....	36
2.3.7. HZ. İMAM YAHAYA TÜRBESİ.....	36
2.4. ZİYARETLERDE YAPILAN UYGULAMALARA BİR BAKIŞ.....	37

2.5. KUNDUZ İLİNİN KÜLTÜREL TARİH VE ZİYARET YERLERİ.....	38
2.5.1. KUNDUZ'UN TARİH VE SOSYAL YAPISI	38
2.5.2. KUNDUZ İLİNİN ADLANDIRILMASI.....	45
2.5.3. TOPLUMSAL VE DEMOGRAFİK YAPI.....	47
2.5.4. SOSYO-KÜLTÜREL VE DİNİ HAYAT.....	48
2.6. KUNDUZ BÖLGESİNDE ZİYARET KÜLTÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	49
2.6.1. KUNDUZ'DA ÖNEMLİ BİR ZİYARET MEKÂNI OLARAK HZ. İMAM HÜSEYİN BAŞINI MEZARI.....	50
2.6.2. İMAM YAHAYA BİN-İ ZİD BİN-İ HÜSAYİN KAFASINI TÜRBESİ.....	54
2.7. KUNDUZ BÖLGESİNDEKİ DİĞER ZİYARET MEKANLARI.....	55
2.7.1. EBU-UL ARHAN	55
2.7.2. HACE EBUL KASIM TÜRBESİ.....	56
2.7.3. BABA KOÇKAR TÜRBESİ.....	56
2.7.4. HACE KAFTAR TÜRBESİ.....	57
2.7.5. HACİ ŞAHİT TÜRBESİ	58
2.7.6. ÇEHİL DUHTARAN KALASI (KIRK KIZ KALASI)	58
2.7.7. HACE MAŞHAD TÜRBESİ.....	58
2.7.8. HAZRATE SULTAN TÜRBESİ	59
2.7.9. PAŞA KALANDAR TÜRBESİ	60
2.7.10. HALİFA NEVRÜZ TÜRBESİ.....	60
2.7.11. RACAB ALİ BATUR TÜRBESİ.....	60
2.7.12. EŞAN ZİYARETİ.....	61
2.7.13. HACE FALAK TÜRBESİ	61
2.7.14. PESTET MEZARI	62
2.7.15. SAYIT HASANCAN ZİYARETİ	62
2.7.16. KOTURBULAĞ TÜRBESİ.....	62
2.7.17. SAYIT AHMET ŞAH TÜRBESİ	63
2.7.18. MAHDUM HOQANDİ ZİYARETİ	63
2.7.19. BIBİ MURAT VE HACE MURAT	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. KUNDUZ BÖLGESİNDE YAPILAN ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN METODOLOJİ VE BULGULAR.....	64
3.1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI:	64
3.1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	64
3.1.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	65
3.1.4. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE ALT PROBLEMLERİ	65
3.4.1.1. ALT PROBLEMLER	65
3.1.5. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ	66
3.1.6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM	66
3.1.7. ARAŞTIRMADAKİ VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	67
3.2. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ELDE EDİLEN VERİLERİN ANALİZİ.....	68
3.2.1. TÜRBE ZİYARETLERİNİN ‘ANLAMI’	68
3.2.3. TÜRBE ZİYARETLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVİ.....	75
3.2.4. KUTSALLIK	79
3.2.5. RİTÜELLER.....	82
3.2.5.1. Ziyaret Ritüelleri	84
3.2.5.2. Ziyaretlerde Nevruz Bayramı Kutlaması	84
3.2.5.3. Cehende Bala Merasimi (Süslü Bir Sancağı Dikme).....	85
3.2.5.4. Çilehane.....	87
3.2.5.5. Bez / Çaput Bağlama.....	88
3.2.5.6. Türbe Ağacına Çivi Çakma.....	88
3.2.6. DİNİ BİR DEĞER OLARAK HZ. İMAM HÜSEYİN.....	89
3.2.7. KUNDUZ’UN TOPLUMSAL YAPISINDA TÜRBELER VE ZİYARETLER	95
KAYNAKÇA	102
GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER.....	109
EKLER1.....	110
EKLER 2.....	111

GİRİŞ

Bu çalışma, türbe ve ziyaret yerlerinin Afganistan kültüründeki etkisi ziyaret fenomeni çerçevesinde ele alınmıştır. Kuzey Afganistan'da yer alan Kunduz ilinde bulunan ve halk tarafından kabul gören ziyaret mekanları örneğinde incelenmiştir. Bölgedeki ziyaret yerlerine gerek Sünniler gerekse Şiiiler tarafından büyük saygı gösterilir. Halkın gündelik hayatta türbeleri ziyaret ve dua etmesi, ziyaretin gönülleri birleştirme, çocuk sahibi olma, hastaları iyileştirme vb. özelliklere sahip olduğuna inandıkları tespit edilmiş ve bununla ilgili yaptıkları uygulamalar gözlenmiştir. Bu çerçevede ziyaretçilerle görüşmeler yapılmıştır. Toplumun kültürel düzeyine ve ilişkiler sistemine göre farklı işlevleri ve anlamları türbe ziyaret yerlerine olan inanç bugüne dek yapılan tüm kültür tanımlarının, ziyaretlerin amaçları ve sonuçları, ziyaretlerden beklentiler, toplumda meydana gelen farklılaşma, sosyal değişime ve bunların günümüzde olan etki ve rolü üzerinde gözlemlenen ziyaret fenomeni çerçevesinde betimlenmeye çalışılmaktadır.

Afganistan'da özellikle Kunduz ili ve bölgedeki ziyaret fenomeni, ve halkın gündelik hayatındaki sosyo-kültürel çerçevesinde herhangi özgün bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Ancak, tarih açıdan eserler ve bazı mekalelerde Kunduz ili ve bölgenin coğrafi konumundan dolayı bilgi verilmiştir. Bölgedeki bazı önemli türbeler ile ilgili sadece kim olduğu ve inşa edildiği muhteva eden çalışmalar söz konusudur. Bu nedenle, ele alınacak bu çalışma ziyaret fenomeni sosyolojik açıdan ilk ve önemli bir konumdadır.

Bugünkü Afganistan'ın coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca farklı dönemlerde medeniyetlerin uğrak noktası, din ve ideolojilerin karşılaşma, yayılma ve çatışma alanı olmuştur. Bu medeniyetler kendi din inancını, kültürünü, dilini ve kendine has pek çok unsuru bu coğrafyada bırakmıştır. Toplumun kültürel yapısını ve yaşayışını gösteren halk inançları konusunda dini fenomen ve olgular, tarihsel çağların her evresinde varlığını sürdürerek, halkın sosyal hayatında önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, yaşam tarzlarına baktığımızda, pek çok dini fenomen ve bulguların tutum ve davranışlarına yön veren önemli eylemlerin başına gelmektedir.

Sosyal ve kültürel bir olgu olarak din, toplumda yaşayan insanlara belirli bir zihniyet, ruh, dayanışması ve bütünleşmesi için son derece önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal boyutlara bakılırsa, dinlerin getirdiği teolojik öğretileri dışında hayatın bütün önemli meseleleri ve bunlara karşı tanımlan tavrılara ilgili zengin kutsal bir muhtavasası vardır. Bireylere dünyalarını bir zihniyet penceresinden yorumlamalarını sağlayacak, çeşitli bakış açıları sağlayan din, böylece ferdin içinde yaşadığı dünyayı anlamlandırması ve kendini bu dünyada belirli konuma yerleştirmesini kolaylamıştır (Ak, 2012: 28). Bununla birlikte din, inansın veya inanmasın tüm bireyler ve toplumları yakından ilgilendirmiştir. Dolayısıyla, din ve inanç konusunda, kutsalın tecrübesi ve kutsal şeylerle ilgili emredilmiş veya yasaklanmış inanç ve pratikler bütünü olarak da tanımlanabilir. Kutsallık atfedilen şeyler, genellikle yücelik ve güç bakımından üstün sayılır ve bir takım dinsel ritüel ve uygulamalarla, kutsal olmayana karşı ayırt edici bir nitelik kazandırmektedir (Gunay vd. 2015: 7).

Öte yandan tarihsel süreci içerisinde ele alındığı incelemede, dini ibadet ve kutsallık geçmişten günümüze kadar örf, adet ve geleneklerle birlikte yaşam biçimlerine etki eden kutsal mekan ve buralarda yapılan türbe ziyaret konusu de toplumlarda uzun zamanlardan beri din ve mezheb çerçevesinde üzgü bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu durum din ile modirnite, sosyal oluşumlar ve mekansal değişimler arasındaki ilişkiyi de gündeme getirmektedir. kutsal zaman ve mekanlar insanların dünya görüşünü etkileyen ve kültürülerin yeniden yapılanmasında önemli rolü olan dinsel fenomen olarak kabul edilmektedir (Yangin, 2015: 228).

Afganistan'da ziyaret fenomeninin, dini, kültürel ve tarihe göre, bu coğrafiyasında, yaşayan halk müslüman olmadan önce Budist, Şamanizm, Zerdüştlük ve Mecusilik gibi farklı dinlerle karşılaşmış ve bu dinler ülkede ve halkın sosyal hayatında, çeşitli tarihi eserler ve kalıcı izlerigünümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Örneği, Bamyan ilindeki “Buda haykalları¹”, Belh ilinde “Ateşkedehi nevbahar²”

¹ “Afganistan’ın büdist dönemlerine ait olan tarihi ve kültürel eserler Kuşaniler döneme yapılan, dünyanın en büyük buda haykelleri “Selsal” 53 metre ve “Şemame” 35 metre yüksekliği olan Bünyan ilinin şehir merkezindeki dağın bir vadisinin tepesinde iki dev buda heykelidir. 2001’de Taliba örgütü tarafında dinamitlerle yok edilmistir”.

(Budistler veya Zerdüşterin Ateş Tapınağı), Bağlan ilinde “Surh kotal³” Tapınağı, Kabil ve diğer şehirlerde yüzlerce tapınaklar ve tarihi eserler mevcuttur. Ancak, devamlı iç savaş ve çatışmalar nedeniyle birçoğu harabeye dönmüştür.

Bölge halkı İslam’ı din olarak kabul ettikten sonra eski dini inanışları tamamen terk etmemiş ; bazı örf, adet ve gelenekleri günümüze kadar varlığını sürdürülmüştür. Örneğin, Nevruz Bayramı ve bu günde ziyaretler ve mezarlıklarda gezme ve Cehendebala merasimi⁴ gibi kutlamalar Zerdüşt dinine yakın olan eylemlerdir. Türbe ve yatırlarda bez ve çaput bağlama, şifa amacıyla nezır alma, kurban kesme vb. gibi ritüel ve uygulamaların Şamanizmeden etkili olması, günümüze kadar varlığını devam etmiştir. Bu eylemler, zaman zaman ülkedeki insanların sosyal ve kültürel hayatında yer alarak kutsallık kazanmıştır.

Ziyaret fenomeni, müslümanların ilk ortaya çıktığı zamanlardan sonra da bölge halkı tarafından Allah’ın evi olarak kutsanan ve değer verilen mescitler ve camiler dışında dini şahsiyatlerin türbeleri de itibar görmüştür. Afgan kültüründe, tasavvuf büyükleri, dini adamları, şeyh, veliler ve şehitlerin defnedildiği mekânlar olarak saygı ve değer verilmiştir. İnsanlar belirli zamanlarda ziyaretlere giderler ve türbelere yönelik dua da bulunur ve geçmişten günümüze kadar halkın kültüründeki geleneksel değerleri olarak farklı uygulama ve ritüellerle varlığını devam vermektedir.

²“Ateşkedeh-i Navbahar (Ateş Tapınağı) Afganistan’ın Belh ilinde en önemli tarihi ve kültürel eserlerden biri “Mescidi noh” meşhurdur. Tarihi kaynaklara göre, Zerdüşterin Ateş tapınağı veya budistlerin de tapınağı zikir edilmiştir. Bölgede İslam dininin gelişmesiyle bu tapnak müslümanların ibadet yeri için cami yapmışler”.

³ Afganistan’ın en eski ve tarihi binalardan biri, Bağlan ilinin Surhkotal bölgesinde Kuşaniler ve budistler dönemine ait bir tapnaktır. Bu eser iç savaş ve bölgedeki çatışmalar neticesinde kısmen tahrib ve harabeye dönmüştür.

⁴ “Cehende Bala” merasimi (Renkli kummaş ve parçalarle süslanan büyük bir sancağın türbe ziyaretin önünde bilimli yere kaldırıp dikmesi her yılbaşı resmi meramimle yapılır).Bu merasim Afganistan’da bir kültürel merasim olarak her yıl başı Nevruz Bayramın birinci günü Belh ilinin, Mezari Şerif şehrindeki Hz. Ali’nin türbesinde kutlaması başlayacak ve sonraki günler bölgelerdeki türbe ziyaretlerin büyük bir coşku ve törenle bu merasim ülkenin her köşeniseki önemli türbe ziyaretlerd uygulanacaktır.

Ziyaret fenomeni sosyolojik, kültürel ve dini faktörlere bağlı olarak zaman içinde bazı davranış ve uygulamalar bir inanç halini almış ve toplumsal geçerliliğimiz içinde yer almış ve insanın yapısındaki etkiye paralel olarak birtakım usuller ve değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu davranışlar ve uygulamalar hurafe, bidat ve şirk olarak nitelendirdiğine rağmen, İslam bazı insanlar bir kısım ihtiyaçlarını özellikle türbelerde yatan kişilerden ya doğrudan doğruya ya da onlar aracılığı ile Allah'tan istemeye devam etmektedirler. Çünkü, türbelerde Allah'ın emirlerini yerine getiren, Allah'ın sevdiği kişilerin yattığına inanılmakta ve buralar âdeta kutsal mekânlar olarak düşünülmektedir (Yağın, 2015: 276).

Bu çalışmada, konuyla ilgili bir giriş açıklamasından dolayı, üç bölüm ve eklerden oluşmaktadır. Birinci bölümde ziyaret fenomenin kavramsal çerçevesinde ziyaret fenomeni sosyolojisi açısından kısaca bir teörük çalışma yapılmıştır. İkinci bölümde ise Afganistan'ın tarihi ve kültürel arka planı hakkında bilgi verilirken ziyaret fenomeni çerçevesinde önemli ziyaretler ve Kunduz ilinin tarihi ve ziyaret kültürünün ortaya çıkışı ve sürdürülmesinde bazı önemliziyaret mekanları örnek olarak aktarılıp anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Kunduz bölgesinde yapılan araştırmayla ilişkin metodoloji ve alanla ilgili bulgular değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Kunduz'un, geleneksel bir toplum olarak, halkın kültüründe örf ve adet ve dini inançları diğer bölgelerde olduğu gibi daha önem taşımaktadır.

Kunduz ve yöresindeki ziyaret fenomenin çerçevesindeki davranışlar yıllardır varlığını sürdüren inanış biçimleri önemli bir yere sahiptir. Bölgede, söz konusu olan türbe ve ziyaret yerleri oldukça fazladır; ancak, Hz. İmam Hüseyin'in kafasının mezarı gerek Kunduz halkı gerekse çevre illerde yaşayanlar tarafından bilinip yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Halkın türbelere olan ilişkisi, eski geleneklere dayalıdır. Afganistan'da istikrarın olmaması, kente göçlerin artırılması dini geleneklerle türbe ve ziyaret yerlerin ziyaretçileri azalmıştır. Özellikle Taliban hakimiyeti döneminde türbe ve ziyaret yerleri ziyaret yasaklanmıştır. Ayrıca mollalar ziyaretlerde yapılan bazı ritüeller ve uygulamalara göre, ziyaretçilerin yaptıkları açıklamalarda haram olduğunu söylemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. ZİYARET FENOMENİ

Ziyaret fenomeni tüm dinlerde kutsallığın önemli bir boyutunu oluşturan olgu olarak toplumsal hayatla fonksiyonel bir biçimde inanış ve kültürlerin bir çeşit karışımıdır. Ziyaret, aslında birini ve ya bir yeri görmeye getmek, dini terminolojide ise ibret almak için türbeleri, sevap kazanmak için de mübarek ve kutsal yerleri, akrabaları ve hastaları görmeyi ifade etmektedir.

Ziyaret kavramı, kutsallığına, manevi güç ya da meziyetlerine inanılan kişilere ait oldukları kabul edilen yerlerde belli bir ihtiyaç, delik ve isteklerle gidilmesine ve bu çerçevede olmuş bulunan inanç ve uygulamalara işaret eder (Günay vd., 2015: 5). Ziyaretler dini ve kültürel faktörlere bağlı olarak halkın veya bir ulusun sosyal hayatında çeşitli amaçlarla ortaya çıkması ve yaratılması, zamanlabirtakım usuller kazanarak bir inanç halini almış ve kutsalın sembolik tezahür biçimlerinden biri olarak toplumlar içinde yer almıştır.

Ziyaret fenomeni, farklı toplumlarda değişik yapı ve şekillerde, değişik ritüel ve uygulamalarla kendini göstermektedir. Bu yönüyle ziyaret fenomeni dünya ölçüsünde yaygınlığa sahip evrensel bir inanç olgusu olarak kendini göstermektedir. Bununla beraber kutsalın değişik şekillerde tezahürü şeklinde kendini gösteren ziyaret fenomeni içinde bulunduğu toplumun dini, tarihi, kültürü ile etkileşim içerisindedir. Ziyaret fenomeni etrafında gösterilen inanç, uygulama ve menaskiler toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar arz eder (Kıyak, 2010: 281). Bu nedenle, ziyaret fenomen her toplumda farklı seviyelerde ziyaretçiler kutsal insanlara vefa duygusuyla türbeleri ziyaret ederler. Türbe ziyaretini dini ritüel haline gelmiş bir fenomen olarak tanımlar. Yukarıdaki açıklamaya göre türbe ziyaretlerinin temel eksenini ziyaret mekânlarıdır. Bu nedenle kişi türbe ziyaretlerinin mekânsal boyutuna odaklanır.

Araştırmacılara göre; ziyaretlerin ana özelliği insanlar arasında yaygın olmasıdır. Türbe ziyareti, insanlar, fikirler, semboller ve deneyimlerin kutsala

ulaşmasının yeri olup ve bu yönelmenin kökenini otantik dini kaynaklarda aramak gerekir. Türbe temelde dini bir konu olup türbe ve ziyaretçilerle ilgili araştırmalarda açıkça görebiliriz.

Bu konuda, önemli olan, insanların bir mekana kutsallık atfetmesi ve bunun gereği olan inanç ve ritüelleri üretmesidir. Ziyaret yerlerine cazibe gücünü sağlayan şey, onlarda bulunduğu inanılan kutsiyet düşüncesi olduğuna göre yapısal bakımdan ziyaret fenomeni, “kutsalın bir tezahür ve yaşanış biçimi” şeklinde tanımlanır. Kültürümüzde, gerek hayattayken gerekse öldükten sonra keramet gösterdiğine inanılan ve haklarında menkıbeler üretilen insanların yattıkları, kutsallık atfedilen mezarlara türbe adı verilmektedir.

Ziyaret fenomenine asıl konu olan şey, yatır, türbe, kümbet, tekke, mezarlık dede mezarı gibi çeşitli isimlerle anılan ve bunlara veli, evliya, eren, ermiş, abid, zahit, âlim, sofı, seyit, şeyh, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal yahut şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere, belli hacet, dilek, isteklerle ziyaret etmesi değerlendirmektedir (Yağın, 2015: 279). Durkheim, genel olarak toplumsal alanları kutsal olan ve olmayan biçiminde ikiye ayırırken, aynı zamanda, kutsal olanı da sevgi, saygı, korku ve kaygı gibi durumları içinde barındıracak şekilde kullanır. Buna göre, ziyaret edilen ve kutsal olarak değerlendirilen mekânlara gidenlerin, yukarıda sıralanan durumlardan en azından birini veya birkaçını göz önüne alarak ziyaret gerçekleştirdikleri ifade edilebilir (Yıldız, 2013: 880). “Mircea Eliade’ın ifadesiyle, söz konusu yerlere gösterilen ilgi, bunlara yapılmış bir tapınma değil, onların, kutsal bir tezahürü olmalarında gizli olması nedeniyle, kutsal nesne ile temasa geçen kimsenin, kendisini, kutsalı tayin eden asil güçle temasa geçmiş görme psikolojisiyle yakından ilişkilidir” (Atasagun, 2006: 35).

Kutsal olarak değerlendirilen mekânları ziyaret etme amacı, kişilere göre değişebilmektedir. Bir kesim insan, sadece bilgi edinmek, bir kısmı merakını gidermek, bir kısmı da bu mekânlarda yapılacak olan duaların kabul edileceği inancıyla buralara gidebilmektedir. Yine, herhangi bir sıkıntılı durumun (hastalık, fakirlik, çocuk sahibi olamama vb.) düzelmesi için de bu mekânlara gidilebilmektedir. Kutsal Kabul edilen ziyaret yerlerine gitme nedenlerinin çok

olması, bu mekanların, senenin her döneminde ve oldukça kalabalık olması sonucunu doğurabilmektedir (Yıldız, 2013: 881).

Ziyaret yerleri olağanüstü kutsal gücün tezahür merkezleri veya kaynakları olarak nitelenmelidir. Halk ziyaret yerlerini, bu gözle gördüğü içindir ki ziyaret yerlerine rağbet etmekte ve ziyaret yaparken de kendi düşüncesi, mantığı, inancı ve hayal gücüne göre birtakım kanıtlara başvurmaktadır. Ziyaret fenomenlerinin çevresinde oluşan efsaneleri, menkıbeleri ve kerametleri, ziyaret yerlerinin ait oldukları sosyal çevrelerde tabiatüstü fevkalade güçlere sahip oldukları konusunda ikonaya yarayan ve böylece onların kutsallaşıp meşrulaşmasını sağlayan vasıtalar ya da mekanizmalar şeklinde tanımlamak mümkündür (Özbolet, 2014: 128).

Türbe ziyaret yerleri, başlangıçta insanların, sevdikleri din büyükleri, tasavvuf ehli ve dini şahsiyetler gibi zatlara olan saygılarıyla başlamıştır. Bu zatlara, onlar hayattayken başlayan bu saygı giderek artmış ve öyle bir hal almış ki mezarlerin etrafındaki eşyaya bile geçmiştir. Zira dini tecrübeyi yaşama arzusunda olan insan Allah'ın işaret, alamet, tezahür ve delillerini doğrudan kullanarak kutsal ve ilahi kudretle sezgisel ve duygusal ilişki kurma çabası içindedir (Yağın, 2015: 279). Türbeleri ziyaret ve adak uygulamalarında, dünyanın farklı bölgelerinde bazı farklılıklar olmakla beraber bunların temelinde yatan inanç her yerde aynı paralelliği gösterir. Bu manada ziyaret inancı ve uygulamaları neredeyse evrenseldir diyebiliriz. Şu halde, böylesine bir perspektiften bakıldığında ziyaret inancı ve olayı dünya ölçüsünde yaygınlığa sahip bulunan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Günay, vd., 2015: 10).

Toplumlarda, kutsala yakın veya kutsal ile yaşama arzusu geçmişten günümüze kadar birçok insanda mevcuttur. Bu yüzden, kutsalın yoğun olarak hissedildiği yerlerde insanlar için daha çok güven söz konusudur (Fevzi: 2012: 550). Bazı insanlar psikolojik olarak bir rahatlama ve bazı insanlar çaresizlikten dolayı kutsala yakın olduğu ve kendisine yardım edilebileceği düşüncesi ile bulunamaktadır. Ayrıca, kutsal olduğuna inanılan nesnelere bu özellik nedeniyle insanlar türbelerin yakınına defnedilme, türbeye el sürme, toprağından yeme, örtüsünden bir parçayı suya batırıp bu suyu şifa niyetine içme, ağaçlara çaput bağlama, türbe

toprağından bir parça alıp beraberinde götürme gibi birtakım davranışlarda görülmektedir (Saray, 1987: 95).

İlahi dinlerde en yüce manada kutsallık tanrıya aittir ve bu kutsalın belirleyicisi kutsalın bizzat kendisidir. Kutsalın kendisi ise dini tecrübenin ana konusudur. Dini tecrübenin yaşama arzusunda olan insan Allah'ın işaret, alamet, tezahür ve delilleri doğrudan kullanarak kutsal ve ilahi kudretle sezgisel ve duygusal ilişki kurma çabası içindedir. Bu çaba içinde kutsallık atfedilen mezar, türbe, taş, kaya, ağaç vb. mekan ve nesnelere uygun ortamı oluşturmaktadır. Bu nesnelere bulunduğu tabiat her yönüyle dini tecrübenin yoğun olarak yaşanabileceği mekanlardır (Cebesoy, 1955: 151). Esasen toplumların genel olarak yaşantılarında bu tür inanç ve uygulamalara verdikleri yer ve önem de, onların sosyal-kültürel durum ve şartlarına göre büyük bir değişiklik ve çeşitlenme ile karakterize olmaktadır.

Ziyaret fenomeni toplumlarda kutsiyat sebebiyle inanılan yerler tüm dinlerde farklı biçimde, farklı ritüel ve uygulamalarla kendi varlığını sürdürmüştür. Ziyaretler bulunduğu yerlerde halk tarafından benimsene sebebiyle bir güven ve ümit kaynağı olarak insan hayatı bakımından mühim geçitler ve sınavlar, her çeşit arzu, istek ve dilekler bu yolla korunmaya, beklentiye ve huzura kavuşuyor ve dönüşüyor. Bu fonksiyonel bütünleşmeden anlaşılıyor ki, ziyaret fenomeninde, din, kültür ve toplum iç içede kendini göstermektedir.

1.2. ZİYARET SOSYOLOJİ

Sosyoloji; sosyal hayatın, sosyal değişimin ve insanların sosyal davranışlarının nedenlerinin ve sonuçlarının bilimsel yollarla araştırılmasıdır (Bahar, 2009: 3). Sosyoloji, “toplumsal hayatı, kitleleri ve insan topluluklarını inceleyen bir bilim” olarak tanımlanmaktadır. Yani gruplar, kitleler, toplumun büyük ve küçük katmanlarını sistematik bir biçimde incelediğimizde, aslında bu toplumun sosyolojisine değiniyoruz. Bu alanda, biz onların temel ihtiyaçlarını, ihtiyaçlarının giderilmesinde kullandıkları kolektif metotlarını ele alır ve onların kolektif davranışlarını, eylemlerini ve hareketlerini inceleriz. Hal böyle iken tüm sosyal gerçeği veya bütün toplumu incelememizle bir grup, bir topluluk, bir etnik ve dini azınlığı incelememiz arasında bir fark yoktur (Takizadeh, 2000: 7).

Ama ziyaretin sözlük anlamı “kastetmek, görüşmek” demektir. Fakat yaygın olan terim anlamı, her türlü görüşmeye ve buluşmaya ziyaret denilmez. Ziyaret (türbe ziyareti), ziyaretçilerin saygı gösterdikleri, şeref, üstünlük ve olağan üstünlüğünü kabul ettikleri kişiler ve mekânları ziyaret etmektir. Bu özellik dini metinlerde de görülebilir. Örneğin dini metinlerde bize “Allah’ın evi Kabe, Hz. Peygamber’in kabri, alimlerin, velilerin türbeleri, Şii imamlarının türbelerini ziyaret etmemiz vurgulanmıştır. Bu nedenle, insanlar ilmî ve maneî şahsiyetlerin türbelerini ve kutsal mekânları, onlara göre bu mekânlar ve yatan kişilerde bulunan itibar, kutsallık, fazilet ve manevi havadan faydalanmak için ziyaret etmektedirler (Cevadi, 2012: 20)

Açıklamalara göre “ziyaretsosyolojisi” şeklinde kullandığımız bu terimden amacımız “grupların, sosyolojik, kolektif eylem ve davranışlarını incelemektir ki; buna geleneklerde türbe ziyareti denilir. Kendi köyündeki bir manevi şahsiyetin türbesini ziyaret etmek için giden küçük bir grubun davranışlarını sistematik ve metodolojik bir biçimde incelenmesine “türbe sosyolojisi” denilir. Örneğin; Hz. Ali’nin türbesi Belh ilinde ve başka ziyaret mekanlarda, ziyaret eden binlerce kişiden oluşan bir topluluğun davranışlarının da sosyolojik açıdan incelenmesine “türbe sosyolojisi” söyleyebiliriz. Aynı şekilde her yıl milyonlarca insanın Hac ziyareti sırasındaki eylemler, durumları, hareketleri ve davranışlarının incelenmesine de “ziyaret sosyolojisi” söylediğimiz mümkün olduğunu düşünmekteyiz.

Bu bağlamda, sosyolojik araştırma alanının küçük veya büyük olması, söz konusu terimin doğruluğuna herhangi bir değişiklik meydana getirmez, her ne kadar, bir sosyolog için bu derin bir farklılık arzeder. Başka bir ifadeyle açıklamak gerekirse, türbe ziyareti fenomenini, ister küçük bir grubun türbe ziyareti şeklinde olsun ister daha büyük bir topluluğun türbe ziyaretini sosyolojik metotlarla incelediğimizde, aslında “ziyaret sosyolojisi”ne değinmiş oluruz. Böylece türbe sosyolojisi, toplulukların türbe ziyaretlerinde (toplumsal ve kolektif bir eylem olarak) sergiledikleri davranışları inceleyen sosyolojinin bir dal veya alanıdır. Aynı zamanda türbeleri ziyaret, kutsal mekânları görmek dini bir davranış olurken “ziyaret sosyolojisi” aslında din sosyolojisinin özel bir alanını oluşturur ve onun alt kategorilerinden bir parçadır (Takizadeh, 2000: 12).

1.3. ZİYARET KÜLTÜRÜ

Kültür, sosyal bilimcilerin üzerinde en fazla tartışılan kavram olarak farklı tarif ve açıklamalarla bulunmaktadır. İlim adamları bu kavramın tanım ve anlamı üstüne birlik sağlayamamalarının sebebi kültürün çok farklı alan ve bağlamlarda kullanılması devam etmektedir. Kültür bir diyalog aracı olarak zihinsel, sanatsal, edebî ince ve hoş huyların yüce ürünüdür. Kültür bir toplumsal miras olup insanlar kendi gruplarından bunu elde ederler. Kültür, toplumun davranışsal ve inançsal edini mi olup kuşaktan kuşağa aktardığı özelliklerin bütününe denir (Klod, 2000: 247).

Bilindiği üzere kültürün tanımında öne çıkan, davranış kalıpları, zihniyet ve alışkanlıklar, gibi ifadeler hem belli bir toplumun hem de o toplum içindeki çeşitli grupların hayat tarzlarındaki inanc, duygu ve ortak semboller etrafında inşa edilen sosyal hayat dünyaları, diğerlerinden farklı kılan yaşama tarzlarını kişilere sağlamış olmaktadır. Buna göre kültür, toplumun tarihsel gelişimi içinde farklı kültürel oluşumların ortaya çıkması ve hatta bunların belli bir zamanda bir arada bulunması, yerine göre içinde çatışma ihtimalinide barındıran bir kültürel çeşitlilik ve zenginlik anlamına gelebilmektedir (Çelik, 2004: 219).

Ziyaret Kültürü ise, bir fenomen olarak toplumda nesiller boyu dinsel bir tören çerçevesinde dini bir miras olarak oluşarak toplumda saygı duyulur ve değer verilir. Aslında türbe ziyareti dinsel davranış biçimi olup her kültürün yapısı gereği çeşitli şekillerde bulunur. Diğer bir açıdan türbe ziyareti bir tür inanç veya dinî davranış olup toplumda saygı gösterilir ve o toplumun fertleri tarafından öğretilir. Toplum fertleri tarafından korunur, değer verilir nesilden nesile aktarılır. Her toplumda manevi kültürün bir ürünü olarak türbe ziyaretinin yapılışı ve adabı o toplumun dini yapısına göre üretilir. Belirli bir şekilde, o toplumun fertleri tarafından insanların manevi kültür yapısına özen gösterilir. Her toplumda türbe ziyaretlerinde yapılan dualar ve hareketler dinî bir kültür metodu ve inanç takviyesi olarak bulunur. Buna göre, türbe ziyaretlerindeki davranışlar, her toplumun dini kültür unsurlarından bir unsurudur; çünkü insan, kültürel unsurların uygulaması yoluyla yaşamını diğer yaratıklardan ayırır. Başka bir deyişle, insanlarda düşünme ve düşünme unsuru dikkate alındığında türbe ziyaretlerindeki davranışları onun kültürü oluşturan

özelliklerindedir. Böyle türbe ziyareti dini kültür bakımından zamanla değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla gelişmeye müsaittir. Başka bir açıdan her kültürde türbe ve ritüeller göreceli bir olgudur. Yani her kültürde, onu yöneten yapıya göre, türbe ve dini ritüel fenomeninin özel bir anlamı olup diğer herhangi bir türbe kültürü yapılarından farklıdır. Buna göre, bir toplumdaki dini davranış fenomeni başka bir toplumdaki üstün olduğu söylenemez. Her toplumda manevi kültür olgusu olarak türbe ziyaretindeki davranışlar değişken ve öğrenilebilirdir. Manevi bir miras olarak nesilden nesile aktarılır. Türbe ziyaretindeki davranışlar sonradan edinilen bir fenomen olarak bir toplumda dini davranışların sebatı tüm toplum maneviyatının güçlenmesine sebep olur. Toplumun kültürel yapısı din açısından ne kadar güçlüyse, manevi kültür unsurları daha az değişir(Şarbatyan, 2011: 7,8).

Kültürün genel niteliklere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yani düşünce veya ani kültürel davranışlar bazı topluluklarda veya gruplarda ortak bulunması gerekir. Toplumda bir kitlenin ortak gelenek ve göreneklerinden bahsederken aslında onların kültürlerinden bahsedilir. Bu toplumdaki küçük bir kitlenin ortak gelenek ve göreneklerinden bahsederken ki; bu sosyolojinin alanına girer. Bu tanıma göre türbe, dini kültüre ait bir unsur olarak genel bir yapıya sahip olup tüm ilahi dinlerde bu mesele görülebilir. Bütün dinlerde türbenin kendine ait ritüeller ve gelenekleri vardır. Her kültürün dini yapısına göre kendine özgü görenek ve gelenekleri, ziyaret etme şekilleri vardır. Diğer bir açıdan türbe, kendine özgü kültürel özelliklere sahiptir. Yani her kültürün kendine has dini kimliğine göre özel ziyaret adâbı ve şekilleri var olup toplumun dini kültürünün belirtileri olarak kabul edilir. Bu durum toplumda aidiyet ve kültürel kimlik duygusunu ifade eder

1.4. GÜNDELİK HAYAT SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN ZİYARET

Gündelikk hayatın sosyolojisi, hayatın görünüşte bilindik olan yanlarını nasıl başka bir gözle görülebileceğini ve yorumlanabileceğini göstermeye çalışır. Yani, gündelik hayatın sosyolojisi, aşına olanın yeniden keşfedilmeye çalışması mücadelesidir. Gündelik hayat, içinde yaşadığımız toplumsal yapının dinamikleriyle bireyin karşılıklı etkileşimi sonucunda inşa edilen ve süreç içinde kalıplaşarak tekrar

edip duran günlük hayat paratiklerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Çetin, 2017: 57).

Sosyolojik araştırmalar ve çağdaş toplumsal olguların incelenmesi bağlamında, ne kadar konu bireyselleşirse iş o kadar zorlaşır, çünkü sosyoloji çoğu zaman objektif ve araştırılabilir olguları peşinde olup toplumdaki fertler arasındaki ilişkileri ve sosyal olguları, örneğin; boşanma, intihar, ırkçılık, savaş, iş ve meslek gibi konuları aydınlatmaya çalışır. Bazen sosyoloji, belirli bir zamanda meydana gelen toplumsal olguların etkilerini araştırarak sosyal psikoloji ve sosyoloji alanındaki birçok konunun belirli kısımlarını ve etkilerini inceler. Toplumda sonuçlarına bakılması gereken ve sosyolojik bir bakış açısıyla incelenmesi gereken konulardan biri de türbe ziyaretidir(Senici, 2007: 9).

Günümüzde ziyaretinin statüsüne dikkatli bir şekilde bakarsak sözde modern dünya, sadece türbe ziyaretine muhtaç olmayıp aynı şekilde doğası gereği kabir ziyaretinin dünyevi sıkıntılarını giderilmesi için gerekli görür. Modern dünyanın sıkıntılarında arınmış olarak birisiyle dertleşebileceği, yakarabileceği, samimi bir dost gibi içini dökebileceği yerler ziyaret mekânlarıdır. Bu gerçek ışığında ve insan fıtratı gereği, İngiltere, Fransa ve Roma gibi dünyanın gelişmiş ülkelerinde kendine özgü isimleriyle büyük ziyaret mekanları vardır.

Bu durumda şöyle bir soru akla gelebilir: Toplumun hangi sosyal sınıfları samimiyetle türbeleri ziyarette bulunurlar ve hangi sosyal sınıflar dileklerde bulunup sıkıntılarının giderilmesi için samimi bir şekilde türbelere giderler? Şüphesiz bir kutsal mekanı ziyaret eden herkesin samimiyet ve sevgiyle bu mekanlara gitmeleri onların öncelikli davranış özelliklerindedir. Günümüzde yoksulluk ve ekonomik ihtiyaçlar toplumdaki fertlerin karşılaştıkları en büyük sorunlardan biridir. Dolayısıyla sosyal sınıfların bir parçası kabul edilen fertlerden oluşan geniş bir kitlenin dar gelir ve ekonomik ihtiyaçla yaşadığı söylenebilir. Türbe ziyaretlerine bu açıdan bakınca, sonuç itibarıyla türbe ziyaretine giden geniş bir kitlenin ziyaretlerinin içeriği ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesi olup zengin ve imkânları olan insanlar bu niteliğinden dışındadır (Şarbatyan,2011: 8).

Günümüzde türbe ziyaretleri ve türbeler arasındaki ilişkilere bakılırsa, türbe ziyaretini hiçbir bir sosyal sınıfla sınırlandırılmaz; çünkü dine, mezhebe ve temel ilkelerine derin inanca sahip olan kimseler türbeleri ziyaret ederler ve bu yoksullara, zenginlere, okuryazar olan ve olmayanlara özgü değildir. Ziyaretçileri belirli sosyal sınıflara ayırmanın kriterlerinden biri de ziyaret mekânlarının ziyaretçilerin yaşadığı yerlerden uzak olmasıdır. Ne kadar türbelerin yeri halkın yaşadığı yerden uzaksa fakir ve düşük geliri olan sosyal sınıfların türbeye gitme olasılığı daha düşük olacaktır

1.5. ZİYARET FENOMENİNİN TARİHİ, DİNİ VE KÜLTÜREL BOYUTU

Afganistan'ın Ziyaret yerlerine baktığımızda tarihin boyutlarına göre, karşımıza çıkan ziyaret fenomeninin, uzun bir tarihte dini unsur olarak şekillendirildiğini görmekteyiz. Halkın sosyal hayatında, dini ve kültürel değerleri başta olmak üzere çok farklı anlamlar ve amaçlarla kullanılması devam etmektedir. “Ziyaret kültürü, resmi dinin ve otoritelerin zaman zaman olumsuz tavırlarına rağmen halk kültürü, yaşantısı, örf/adetleri ve dindarlığı içerisinde ziyaret olgusu, bunlarla öylesine ayrılmaz bir bütünlük oluşturmuş ve kurumsallaşmıştır ki bu haliyle, onu toplumun dini sosyal ve kültürel yaşantısının basit bir unsuru değil, fakat ayrılmaz bir yapısal vechesi şeklinde değerlendirmek gerekmektedir” (Ağaoğlu, 2009: 19).

İslam dininin ilk ortaya çıktığı zamanlardan sonraki zamanlarda da insanlar türbe ve kabirleri ziyaret etmeye devam etmiştir. Sonraki zamanlarda kabir ziyaretlerinde okunan dualarda, yapılan uygulamalar ve ritüeller insanın yapısındaki etkiye paralel olarak değişiklikler meydana gelmiş, İslam'a uygun olmayan bazı davranışlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bazı insanlar, bir kısım ihtiyaçlarını özellikle türbelerde yatan kişilerden ya doğrudan doğruya ya da onlar aracılığı ile Allah'tan istemeye başlamışlardır. Çünkü türbelerde Allah'ın emirlerini yerine getiren, Allah'ın sevdiği kişilerin yattığına inanılmakta ve buralar âdeta kutsal mekânlar olarak düşünülmektedir (Yağın, 2015: 276).

Ziyaret kavramı, çok geniş anlamlar içermektedir. Özelde İslam dini üzerinden gidilecek olursa, Kâbe'yi ziyaret etmek (Hac veya Umre), bu çerçevede ele alınabileceği gibi, herhangi bir kişinin kabrine veya makamına (belirli bir süre

kalınan yer) gitmek de ziyaret olarak değerlendirilebilir (Yıldız, 2013:880). Arapça 'da kelime kökeni “zevr” olan sözcük, hem “ziyaret etmek” hem de “ziyaret eden” anlamlarında kullanılmaktadır (Levent,2007: 273).

Afganistan'da kullanılan sözlüğünde Arapça kelimesinden gelmekte olup yine Arapça 'da aynı kökten gelen zevr, sözcüğülerdi da birini görmek, biriyle görüşmeye gitme, görüşme biçiminde tarif edilir. Ziyaret yeri terimi ise çoğunlukla, kutsallık düşüncesiyle gidilen herhangi bir yer olarak ele alınabilir (Moein, 12.10.2017). Ancak “ziyaret eden” anlamında zair (çoğulu züvvâr) kelimesi daha yaygındır. Züvvâr ve mezar da “bir kimseyi görmeye gitme” manasını ifade etmekle beraber mezar ayrıca “ziyaret edilen yer” anlamına gelir ve Türkçe'de kabirle birlikte bu anlamda kullanılır (Atasağun, 2006: 33) .

İslam'dan önceleri, cahiliye adetlerinin devam ettirilmesi ve şirk endişeleriyle yasaklanmış olan kabir ziyaretine daha sonra müsaade edilmiş ve Hz. Peygamber'in (s.a) kendisi bile kabir ziyareti yapmıştır. İslam'ın vakarı ile bağdaşmayan birtakım Cahiliye Adetlerini unutturmak, kabirlere ve oralarda yatanlara aşırı saygı ve hatta onlara ibadet gibi şirk görüntülerini yok etmek amacıyla yasaklanmışsa da, daha sonra ahireti hatırlatması sebebiyle buna izin verilmiş bulunmaktadır.

İslam dininde türber ve mezarleri ibret almak, ölüm ve ahireti hatırlatması için her ne kadar türbeleri ziyaret etmeye izin verilmişse de zamanla bu ziyaret uygulaması, kabirlerden ve hatta onlara ait veya onlara yakın çevrede bulunan eşyadan bile sevap kazanmak ve bazı muratlarını elde etme amacı ile ziyaretlerde gelmektedirler. Belki de bu uygulama, sevap kazanmak için kutsal yerleri ziyaret ederken yapılan duaların, kabirleri ziyaret ederken ölümler için edilen dualarla karıştırılması ve ölümler için edilen duaların da kendilerine sevap kazandıracığı umuduyla ve hazır bu manevi ortamı yakalamışken kendi muratlarını da dilemek şeklinde başlamıştır. Kutsal mekanları sevap kazanmak amacı ile ziyaret ederse başta, İslam'ın beş şartından biri olan, Kabe'yi ziyaret etmekle yerine getirilen hac ibadeti gelir. Yine birçok hadiste hastaları ve akrabaları ziyaret etmenin de sevap olduğu Müslümanlara bildirilmiş ve tavsiye edilmiştir (Ilsoyer, 2015: 7).

Ağer ziyaret yerlerini ibadet amacıyla mübarek yerlere gitmek şeklinde tanımlarsak, bu çerçevede İslamiyet'te bunun en dikkat çekici örneğinin, belirli usul ve uygulamalarla Kabe'yi ziyaret etmekten ibaret olan Hac ibadeti olduğunu kolaylıkla anlayabiliriz. Bununla birlikte, ele almak istediğimiz ziyaretin, münhasıran İslami bir ibadet olan Beytullah'a Hac ibadetinden oldukça farklı bir kategoriye dahil bulunan bir fenomen olduğunu belirtmeliyiz.

Ziyaret inancı ve olayları yalnızca Türk ya da İslam dünyası ile de sınırlı değildir. Zira bilindiği gibi, natürizm diye adlandırılan ve tabiata veya tabiat kuvvetlerine veya onların kişileştirilmiş şekillerine veyahut da ruhlara ve özellikle de ata ruhlarına tapınma şeklindeki inanç ve uygulamalara Afrika, Amerika ve Avustralya'nın ilkel bölgelerinin yanı sıra uzak doğu ülkelerinde ve hatta Çin'de de rastlanmaktadır. Öte yandan Hıristiyanlık, azizler kültürünü, daha ilk dönemlerinden itibaren dini hayatın önemli bir parçası haline getirmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla, böyle bir perspektiften bakıldığında ziyaret inancı ve olayı dünya ölçüsünde yaygınlığı bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır(Günay vd, 2015: 30).

Herbir toplumun ziyaret fenomeni çerçevesinde sosyal olaylara bakılırsa dini, tarihi ve kültürel yapının etkileşim içerisinde olduğu görülecektir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere ziyaret fenomeni, yaşanan toplum içerisinde belli bir dini, sosyal ve kültürel ortamda hayatiyet kazanmakta ve değer ifade etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA TÜRBE ZİYARET KÜLTÜRÜ

2.1. AFGANİSTAN TARİH VE KÜLTÜREL ARKA PLANI

2.1.1. Afganistan Tarihine Genel Bir Bakış

Afganistan bir islam ülkesi olarak çok eski tarihe sahiptir. Coğrafi bakımından toprakları Asya'nın stratejik öneme sahip olan bölgelerinden biridir. Bugünkü Afganistan dağlık bir ülke olup, kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan, doğuda Tacikistan ve Çin, güney ve güneydoğuda Pakistan ve batıda ise İran ile sınırdadır. Hindikuş dağları, ülkenin kuzeydoğusundan güneybatısı yönüne doğru uzanmaktadır. Ülkede bulunan bu dağlar silsilesi ülkeyi kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ülkenin güneyinde yer alan Süleyman, kuzeyinde yer alan Bendi Türkistan dağları ve orta kesiminde (Hazaracât)'ta yer alan dağlar bir şerit olarak doğuya (Pamir)'e doğru uzanmakta ve Çin'e komşu olmaktadır (Mohammadi, 2010: 69).

İslam'dan önce ve sonraki dönemlerde birçok uygarlık ve farklı kültürü içinde barındırmıştır (Kamgar, 2003: 7). Tarihi kaynaklara göre, dünyanın en büyük istila yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, eski çağlardan beri pek çok fütühatçı orduların gelip geçtiği bir yer olmuştur (Saray, 1981: 20). Milattan bin yıl önce Ariya ismiyle tanınan Afganistan, miladi üçüncü asırdan sonra kısmen Horasan ismiyle anıldı ve on yedinci asırda ilk kez ülkenin bir bölümü için Afganistan ismi kullanılırken on dokuzuncu asırda ülkenin tamamına Afganistan ismi verilmiştir. (Ziyayi, 2004: 3).

Afganistan'nın bu stratejik konumundan dolayı, M.Ö. 500'lü yıllarda Ehamenişi Devleti'nin sınırları içine yer almaktayken M.Ö. 334 yılında Batıdan gelen büyük İskender tarafından ortadan kaldırılmıştır. Makedonya kralı büyük İskender, çıktığı meşhur doğu seferinde İranlıları yendikten sonra Afganistan'ı da işgal etmiş ve Hindikuş dağlarını aşarak Sağdlar ülkesine kadar ulaşmıştır. İskender'in memleketine çekilişinden sonra bir grup Yunanlı idaresinde kurulan Baktriana devleti, bu topraklara hakim olmuştur. Fakat bu hakimiyetten bir asır sonra

Hindistan'da gelişen Çandragupta Devleti Baktriana Devleti ile amansız bir mücadeleye girmiş, uzun zaman süren bu mücadele sonunda Baktriana devleti zayıflamış ve bu arada kuzeyden gelen baskılara dayanamayarak M.S 50 yılında yıkılmıştır (Saray, 1981: 20).

Afganistan, M.S 50-125 arasında kuzeyden gelen Sakalar'ın (iskitler) 125-480 arasında Türk oldukları tahmin edilen Kuşanlar (Göktürkler) hakimiyeti, Afganistan'da bir medeniyet dönemidir. Bu dönemde çeşitli dinler (Budizm, Zerdüştlük ve Brahmanizm) mevcut olduğundan dolayı, bilim ve sanat, devlet ve toplum içinde büyük öneme sahipti. Dolayısıyla bu dönemde sanat, kültür ve edebiyatta büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. (Gubar, 2012: 55) Bu dönemin en önemli örneği olan Bamiyan ilindeki elli metre yüksekliği olan buda heykeli Taliban döneminde tahrib edilmiştir.

Kuşanilerin zayıflamasıyla güçlenen Yeftali Devleti, 480'den sonra işe Afganistan'a Akhunlar olarak bilinen Halaç Türkleri gelip yerleşmişler ve bir asır kadar devam eden bir devlet kurmuşlardır. Yeftaliler devleti hızla büyüyerek, Afganistan'ın en güçlü devleti oldu. Toprakları bugünkü Hindistan'dan İran'a kadar uzandı. Fakat Yefteliler de zamanla zayıfladılar. 568 yılında Sasaniler batıdan, Türkler kuzeyden saldırarak Yeftelileri ortadan kaldırmayı başardılar (Hassan, 2004: s.7). 569'da Yefteli (Ak- Hun)'ların VI. asrın sonralarına doğru da hakimiyetleri sona ermiştir. Fakat devletleri dağılmasına rağmen Ak-Hun'lar memleketi terk etmemişler ve Halaçlar olarak orada yaşamaya devam etmişler (Saray, 1981: 20).

Afganistan'da İslamiyat'ın gelişmesi Halife Osman veya Muaviye devrinde, Basra valisinin Abdurrahman ben Semüre'yi bölgeye göndermesiyle başladı. Araplar'ın bu memlekette uzun zaman kalmamalarına rağmen İslamiyet hızla yayılmaya devam etmiş (T.D.V, 2014: 404). Afganistan, bu dönemde Mulukut - Tevayefi (Beylerbeyi) yani kabile reisleri tarafından yönetilmekteymiş (Hassan, 2004: 8). İslam ordusu başlayan mücadelesi farklı evre ve şekillerde devam ederken, yavaş yavaş müslümanlaşırken Emevi ve Abbasi saltanatları da büyük Horasan denilen tarihsel Afganistan topraklarında çıkan olaylardan fazlasıyla etkileniyormuş (Mısbahzade, 2009: 52). Örneğin Horasan topraklarından çıkmış olan Ebu Müslim Horasani Emevilerin yıkılıp yerine Abbasilerin kurulmasında başrol oynamıştır

(Yangın, 2015: 279). M.754–821 yılları arasında Abbasilerin kontrolüne geçerek hilafetin hüküm sürdüğü bölgelerden sayılmaktaydı. M.821 yıldan sonra Afganistan ve İran'nin bir bölümünü Tahiriler, Abasi hilafetinin egemenliğinden alarak M. 872 y.y kadar kendi egemenliğini sürdürdü (Misbahzade, 2009: 43).

M. 872-910 Afganistan'nin bir bölümünde ve İran'ın büyük bir kısmında Saffariler devletini Yakub Lais Saffari kurmuştur. Bu durumda İran'da kurulan Samaniler devleti, Afganistan'ın büyük bir kısmını işgal edene kadar devam etmiştir. O devirde, Samani ordularının büyük bir kısmı Türklerden meydana geliyordu. X. Asrın sonlarına doğru Samani devletinin zayıflaması üzerine Samani ordularında vazife alan Türkler ayrılarak, Sebük Tekin önderliğinde Afganistan'daki Gazne şehri merkez olmak üzere Gazne devletini kurdular. Gazne devletini kuran Türkler kısa zamanda Afganistan'daki Halaç Türkleri ile birleşerek ordularını daha da kuvvetlendirdiler. XI. Asırda Afganistan ve Hindistan'ın ve İran'ın bir kısmı Gaznelilerin egemenliğine girmişti (Saray, 1981: 44).

Gazne'li devletinden sonra bu bölgede Selçukluların kurmuş olduğu devlet XII. Yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Selçukluların son hükümdarı olan Sultan Sancar'ın ölümünden (1119-1157) sonra zaman zaman Selçukluları tehdit eden Ğuriler ülkeyi ele geçirerek hakimiyet kurmuşlardır. Ğurilerin devleti XII. Yüzyılın sonlarına doğru Harezmsah Sultanı olan Alâeddin Muhammed tarafından ortadan kaldırılmıştır. Harezmsahlılar'ın hakimiyeti kısa bir süre sonra 1220 yılında Moğollar tarafından yok edilmiştir (Koşan, 2015: 46). XIV. Asrın sonlarında Moğol hâkimiyeti Timur tarafından yıkılmıştır. Bu dönemde Timur Han ve onun hanedanından hükümdarlar, Çengizoğullarının yaptıkları tahribatı onarmaya çalışmıştır. (1369- 1505)'e kadar Afganistan toprakları Timuruların hakimiyeti altında kalır. Timuriler hükümdarından Hüsayin Baykara'nın ölümünden sonra, Türklerin kendi aralarında çıkan taht kavgaları, bugünkü Afganistan topraklarının parçalanmasına sebep olmuştur. Muhammed Babür, Türk hâkimiyetini Afganistan'da daha uzun zaman devam ettirecek yeni bir Türk devleti kurmayı başarmıştır (Saray, 1981: 7-9). XVII. Yüzyıldan itibaren Babür Şah Devleti'nin zayıflamasıyla Türkmen Türkü olan Nadir Afşar bu topraklarda hüküm sürer. 1747'de Nadir Afşar'ın ölümünden sonra onun komutanlarından ve Afgan aşiret reislerinden olan

Ahmet Şah Dürrani, aynı yıl Afganistan Devleti'ni kurar (Fevzi, 2012: 550). O günden beri Afganistan'da Peştunların yönetimindeki hükümetler devam etmiştir.

Afganistan isim ilk defa 1801 yılında İran ve İngiltere arasındaki antlaşmada geçmiştir. Ahmet Şah Dürrani'nin Afgan devletinin kurucusu olarak tanınmasından dolayı, Tarihi kaynaklara göre, kendisini “*Horasan Şahi*” olarak nitelendirmiştir (Hassan, 2004: 6).

Miladi 18.yüzyıl Afganistan tarihinde çok önemlidir. Çünkü kuzey, doğu ve batı komşulardan alınan bölgeler bugünkü ülkenin ismini alarak “Afganistan” olarak adlandırılmış ve zamanla, İngiliz müdahalesiyle mevcut coğrafya oluşmuştur (Mısbahzade, 2009: 45). 1747'de Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra, Ahmed Han, kumandası altında bulunan Abdali kuvvetleriyle birlikte kolaylıkla feth etmiş, buradaki Abdali reisleri tarafından hükümdar ilan edilmiştir. 1773 yılında, Ahmed Şah öldükten sonra, oğlu Timur Şah babasının yerine geçmiştir (Koşan, 2015: 47).

Timur Şah devlet başkentini Kandahar'dan bugünkü başkent olan Kabil'e nakil etti. Bu dönemde, Ahmad Şah kurduğu imparatorluk yavaş yavaş dağıldı. Timur Şah'ın 20 yıl süren saltanat döneminden sonra 1793 yılında vefat etti ve yerine oğlu Zaman Şah tahta geçti. Yine Bu dönemde, bazı iç karışıklıklar hanedanın yıkılmasına sebep olmuş (Mısbahzade, 2009: 62). Ahmad Şah Kurduğu kabile Yönetimi 70 sene sonra 1826 yılında İktidar için iç savaşlar neticesinde,1826'da Dürraniler'in Sadozey kolundan, Barekzeyler'in (Mahammedzey) koluna geçerek, Afganistan'da hakimiyet başka bir kabileye geçmiştir (Koşan, 2015: 49).

Afganistan'da XIX. Asrın ilk çeyreğine kadar süren iç karışıklardan sonra Dost Muhammad'ın iktidara gelmesiyle birlik tekrar sağlanmıştır. Rusların bir yanda Kafkasya'da ilerlemesi, bir yandan da Orta Asya'da yeni işgallere girişerek Afganistan sınırlarına yaklaşmaları, Hindistan'i kaybetmekten korkan İngilizleri endişelendirmeye başladı. Bu gelişmelerden dolayı İngilizler, Afganistan kralı Dost Muhammad Han'ı düşürüp, yerine Hindistan'da sürgünde bulunan Şah Şuca'yı geçirmek istediler. Bu amaçlarla başlatılmış olan ve İngilizlerin yenilgisiyle sonuçlanan birinci İngiliz- Afgan savaşı Dost Mohammad Han'ın iktidarı döneminde (1839-1842) meydana geldi. İngilizler, 1878-1880 yıllarında gerçekleşen ikinci

İngiliz-Afgan Savaşı sonucunda Afganistan topraklarından çekilmiş olsalar da, Afganistan'ın içişlerine karışmaya devam etmişlerdir. Afganistan'ın İngiliz nüfuzundan kurtulabilme mücadelesi, nihayet 1919 yılında yapılan Üçüncü İngiliz-Afgan Savaşı neticesinde son bulmuştur. 9 Ağustos 1919'da Amanullah Han, Afganistan'ı bağımsızlığa kavuşturmuştur (Ilsoyer, 2015: 13).

Emanullah Han, 1919'da bir yenilikçi olarak başa geçmiş ve 1927-1928'de büyük bir geziye çıkarak Avrupa'yı, Türkiye'yi ve İran'ı gezmiştir. Bu geziden aldığı izlenimlerle Afganistan'da kökten bir inkılap yapmaya karar vermişken halkın çok ciddi bir tepki göstermesiyle Hindistan'a kaçmıştır. Emir Habibullah Kalakani, tahtı ele geçirmişti ancak, Emanullah Han'la aynı boydan olan Nadir Şah bir anlaşma sürecinde Habibullah Kalakani'yi katlederek 1933'te tahta geçmiştir. Nadir Şah'ın da öldürülmesi üzerine oğlu Zahir Şah tahta çıkmıştır. Zahir Şah kendi döneminde tarafsız politikalarını II. Dünya Savaşı sırasında da sürdürmüştür. 1947'de Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılmasıyla Afganistan ve Pakistan'ın, Hayber geçidi konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. İngilizlerin Pakistan'a modern ve güçlü silahlar vererek onları desteklemesi, Afganistan'ı Ruslarla yakınlaşmaya ve dostluk kurmaya mecbur etmiştir (Saray, 1987: 272).

Sovyetler Birliği'nin nüfuzu ülke içerisinde gittikçe etkin konuma gelmesi üzerinde Zahir Şah, tedbir olarak başbakanı Davut Han'ı azletmiştir. Sovyetler Birliğinin Davut Han'ı desteklemesi üzerine Davut Han, suçlu subaylarıyla ve sivil Marksistlerden olan Muhammed Tereki'nin yardımlarıyla Zahir Şah'ı 1973 yılında kansız bir darbe ile devirmiştir. Davut Han döneminde Sovyetler Birliği'nin yandaşları, devletin önemli noktalarında yer almışlardır. Davut Han tedbir amacıyla sivil marksist örgütlerinin önde gelen kişileri olan Muhammed Tereki ve Bebrek Karmel'i hapse atmıştır. Bu durum üzerine ordudaki marksist subayların giriştiği bir darbeye Davut Han ve ailesi başbakanlık sarayında öldürülmüştür. Muhammed Tereki, Sovyetler Birliği'nin desteğini alarak Nisan 1978 yılında Afganistan'ın başbakanı olmuştur. Muhammed Tereki'nin izlemiş olduğu iç ve dış politika, yakın çalışma arkadaşlarının ve özellikle Hafızullah Amin'in karşı çıkmalarına sebep olmuştur. Hafızullah Amin'in Sovyetler Birliği'nin istediğinin hilafına Eylül 1979 yılında Muhammed Tereki'yi öldürerek Afganistan başbakanı olmuştur. Ama bu

İktidar fazla sürmemiş, Sovyetler Birliği Afganistan'a askeri bir müdahalede bulunarak Hafızullah Emin'i öldürdükten sonra Bebrek KARMEL'i (1980) başa geçirmiştir. Karmel'den sonra 1987'da, Necibullah başa geçince en büyük destekçisi olan Sovyetler Birliği'nin yardımlarını da kaybetmiştir. Nacibullah hükümeti her gün gücünü kaybetmesiyle mücahit direniş güçleri her fırsatta devlete ağır hasar vermekteydiler. Necibullah'ın ilk attığı adım, devlet muhalifleri ile ateşkes ilan edebilmek için Milli Hükümet önerisini teklif etmek olmuştur. Bu önerenin ilk amacı, devletin muhaliflerine Milli Devlet'in oluşmasında yer verilmesiydi. Bundan sonra devletin siyasetinde İslami hükümlere yer verilmesi öngörülmüştür. Ülkenin resmi adı olan "Afganistan Demokratik Cumhuriyeti", "Afganistan Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir. Necibullah, hem iç hem de dış siyaseti düzene koymaya çalışırken devlet muhalifleri ülkenin önemli vilayetlerini ve Kabil yakınlarında bulunan ve ülkenin en önemli havaalanı olan Bagramı almalarından sonra istifa ederek 1992'de, Kabil'de bulunan Birleşmiş Milletler'e sığınmıştır. Nacibullah hükümeti, düşürülmeden önce bazı Mücahit grupların liderleri Pakistan'da bulunan Peşaver Kentinde bir araya gelerek Afganistan'da kurulacak olan İslami Devlet ile ilgili bazı anlaşmalar yapmışlardır. Afganistan İslam Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak 1992'de iki ay süreyle Sıbgatullah Müceddedi seçilmiştir. Sıbgatullah Müceddedi'den sonra dört ay süreyle Burhaneddin Rabbani bu görevi yapmıştır. Bazı mücahit grupları, ülkede oluşmuş olan siyasi sorunlardan dolayı birbiriyle savaşıırken 1994'ta Taliban örgütü Kandehar ilinde ortaya çıkmıştır (Hassan, 2004: 13).

Taliban örgütü, İslamcı bir köktenci grup olarak Afganistan'ın çoğunu kontrol altına almıştı. Taliban ("talib" "dini öğrenci" ya da Peştuca "bilgi arayan") Afganistan'ın başkenti Kabil'e girdiklerinde Pakistan tarafından desteklendi. Eski komünist cumhurbaşkanı (Najibullah) idam edildi. Taliban, 11 Eylül 2001'de terörist saldırısından sonra Amerika Birleşik Devletleri tarafından 2002'de iktidardan uzaklaştırılana kadar Afganistan'ın yüzde 90'ından fazlasını kontrol etmişti. Bonn'da Birleşmiş Milletlerin yardımıyla mücahit gruplar bir araya gelerek bazı anlaşmalara varabilmişlerdir. Hamit Karzai 2002'de Afganistan'ın ilk geçici cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Mohammadi, 2010: 69).

2.1.2. AFGANİSTAN'IN SOSYO-KÜLTÜREL VE DİNİ YAPISI

Afganistan'ın stratejik konumu kültürel bir noktada yer almaktadır. Bu nedenle, tarih boyunca komşu ülkelerin akınlardan ve etkisinden kendini kurtaramamıştır. Bu bölgede her medeniyet kendi dini inancını, kültürünü, dilini ve kendine has pek çok unsurunu bu coğrafyada bırakmıştır (Fevzi, 2012: 550). Afganistan'ın her şehrinde tarihi ve kültürel eserler gerek İslam'dan önce ve gerekse İslam'dan sonra bölge de yaşayan halka ait çeşit olarak görülmektedir. Orta çağdan kalan çeşitli kaleler, camiler, türbeler ve ziyaretlerin dışında özellikle Gazneliler ve Timurilerden kalma çok sayıda dinî eserler vardır. İslam'dan önceki devirde Bamyana ve Belh sırasıyla Budizm ve Zerdüştlük dinleri için merkez iken İslam'dan sonra ise Herat ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir (T.D.V, 2014: 402).

Sosyal ve kültürel bakımdan farklı etnik yapıya sahip olduğu için, her etnik grubun kendine özgü kültürü, dili, gelenek ve göreneği ülkenin her köşesinde bulunmaktadır. Tarih boyunca farklı dinlerin yaşandığı Afganistan'da, İslâm dininin özel bir yeri vardır. Ülkenin kültürü ve geleneği büyük ölçüde İslâm kültürü üzerine bina edilmiştir. Afganistan'da daha önceden yerleşmiş kabile gelenekleri de İslâm'la özdeşleştirilmeye çalışılmıştır (Marzdin, 2004: 15). Bu nedenle, Afganistan topluluğu geleneksel bir yapıya sahip olduğu için dini önderlerin vermiş oldukları hükümler, hükümetin koymuş olduğu kanunlardan daha fazla değer görmektedir (Koşan, 2015:52).

Emanullah Han hakimiyeti döneminde, medeni hukukun uygulanmaya başlandığı 1925 yılına kadar, ülkede şeriat kurallarının uygulanması, yüzyıllar içinde İslamın Afganistan'da derin köklerinin oluşmasına neden olsa da, geleneksel kuralların ağır bastığı, uygulamaları katı olmayan, devletin merkezi otoritesinden ziyade, dini konuları yerel din alimlerine, cemaat ve aşiretlere bırakan bir anlayışa sahiptir. (Karabulut,2017.09.20).

Din, ülkedeki etnik çeşitliliği birbirine yaklaştıran en önemli motiftir. Afgan halkının büyük bölümü, dört Sünni mezhepten biri olan Hanefiliği benimsemiştir. Azınlık din ve mezhepler çok yaygın değildir. Şii inancı, ülkedeki diğer etnik guruplar içerisinde az da olsa görülürken, daha çok Hazaralar arasında yaygındır.

Halkın % 99'u Müslüman olup çoğu Hanefi mezhebine mensuptur. Sünniler'in dışında Şiiilerin farklı kollarına mensup olanlar da % 15-20 gibi önemli bir oranı temsil etmektedir (T.D.V, 2014: 402).

Halkın dini hayatında tasavvuf ve tarikatların önemli yeri vardır. Tarihte olduğu gibi günümüzde de tasavvuf, dini ve sosyal hayatı etkileyen temel unsurlardan biridir. İslam dünyasında meşhur tasavvuf merkezlerinden olan Horasan bölgesinin bir kısmı Gazne, Herat ve Belh gibi önemli şehirler, bu ülkenin sınırları içerisinde bulunmaktadır (T.D.V, 2014: 403). İslam dini, etnik kökeni ne olursa olsun, Afgan halkının günlük hayatının merkezindedir. Yıllarca Komünizm-İslam mücadelesine sahne olan ülkede, zengin, fakir, komünist, köktendinci fark etmeden, herkesin aynı özenle İslamın gereklerini yerine getirdiği görülür.

Afganistan'da devamlı savaş ve çatışmalardan dolayı sağlıklı nüfussayımı yapılmamıştır. Bu nedenle, kesin bir rakam vermek mümkün değildir. Ayrıca nüfus rakamları tahminlere dayanarak verilerin istatistikleri genelde farklıdır (Karadere, 2015). tahminlere göre, 35 milyon nüfus oranı kayıtlı edilmektedir. Anayasa'da resmen 14 etnik grup tanınmaktadır. Bunlar; Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen, Belluc, Peşei, Nuristani, Aymak, Arap, Kırgız, Kızılbaş, Göcer ve Brohavi kavimleridir (Yangın, 2005: 38). Kaynaklara göre, Yaklaşık olarak 55 farklı etnik grubun bir arada yaşadığı ülkede nüfusun %42'sini Peştun, %27'sini Tacik, %9'unu Hazara, %9'unu Özbek, %4'ünü Türkmen, %2'sini Baluç ve %4'ünü diğer etnik unsurlar oluşturmaktadır (Riphenburg, 2005:37). Bununla birlikte, Afganistan'da Etnik unsurların bu kadar fazla olduğu ülkede konuşulan diller de aynı derecede çeşitlilik göstermektedir. Genel olarak en fazla konuşulan diller %50 Darice (Farsça'nın diğer bir lehcesi), %35 oranında Peştun dilleri konuşulurken, %11 Türk dilleri (genellikle Özbekçe ve Türkmençe) ve bunun dışında % 4 Beluciler, Nuristaniler, Pamirliler vb. oranında kullanılmaktadır (Kazu ve Güleçen, 2008: 25).

Afganistan'ın anayasasında, birinci bölümün 16. Maddesinde; devletin resmi dili olarak Darice ve Peştuca zikir edilmiştir. Bununla birlikte halkın bazı bölgelerde çoğunluğunun konuştuğu diller olan Özbekçe, Türkmençe, Belluci dili, Peşayice, Nuristani dili vb. yoğun olarak konuşulduğu bölgelerde üçüncü resmi dil olarak kabul edilmektedir (Afg. Anayasa, 2003: 2).

Toplumsal ve siyasal yaşamın ana aktörleri ise Peştun, Tacik, Hazara ve Özbek kavimleridir. Bu etnik çeşitlilik, aralarında birleştirici bir merkez olmadığından dolayı ciddi sorunlara yol açmaktadır. (Yangın, 2005: 39). Ancak, halkın üzerinde birleştirecek unsur ise İslam dini etnik farklılıkların üstünde yer alarak ve halkı birbirine bağlayan tek unsur olarak halkı birleştirme konusunda biraz etkili olmuşsa da bunun yeterli olmadığı ortadadır. Dinin; eğitimde, siyasette, ekonomide ve yargıda etkisinin büyük olması ve nüfusun okuryazarlık oranının düşük olması ülkenin geri kalma nedenlerinden bazılarıdır.

Afganistan'ın toplumsal yapısındaki en büyük sorun kuşkusuz eğitimsizlik ve taassup konularıdır. Ülkede yapılan tüm eğitim yatırımlarına rağmen okuryazarlık oranı %30'lerdedir. Bu durum %12 ile kadınlarda çok daha vahim boyutlardadır. Sadece beşeri eğitim değil, İslami eğitim de içler acısı bir hal arz etmektedir. Ülkedeki sosyal ve siyasi çatışmaları besleyen bu eğitimsizlik durumu, kitlelerin kolayca manipüle edilmesine yardımcı olmaktadır (Karadere, 2015).

Afganistan'da aile bağları çok kuvvetlidir. Bütün aile fertleri, ailenin reisi konumunda olan babaya saygı göstermektedirler. Bu meseleyi bir kabile veya bir kavim için düşündüğümüzde kabile veya kavmin reisi konumunda olan Han veya Mirlerin önemi çok büyüktür. Bir ailenin oğulları evlense bile anne babası ile birlikte yaşamaktadırlar. Bu durumda çekirdek aile tipleri söz konusu olmayıp büyük aile tipleri karşımıza çıkmaktadır (Ilsoyer: 2015: 14).

Sosyal hayat ve yaşam tarzına bakıldığında, büyük ve küçük şehirlerde veya merkezden uzak olan bölgelerde, özellikle giyim tarzı değişmektedir. Genelde, komşu ülkeler gibi ve model olarak Batı örnek alınmaya görmek pek mümkündür. Aile kurma ve evlilik en çok akrabalar arasında ve görücü usulüyle yapılmaktadır. Düğünler de bölgelerde farklı örf ve geleneklere göre yapılmaktadır. Düğün günü çok ağır masraflar olmakta ve ayrıca başlık parası da alınmaktadır. Başlık parası ne kadar fazla alınırsa kızın menvi değeri o kadar fazla olmaktadır. Alınan başlık parası genelde gelinçeyizi olarak harcanmaktadır. Aileler, bu anlayışla hareket ederek başlık parası konusunda çok dikkatli davranmaktadırlar. Afganistan'ın kuzey bölgesinde genel olarak Türk oyun kültürünün bir parçası olan Oğlak, Pehlivanlık ve Güreşi ve güney bölgesinde yaşayan Peştunların ata dansı milli bir dans olarak

tanıtılmıştır. Nevruz kutlamaları, Mileh-ı Guli Surh Mezarı Şerifte, Ziyaretlerde Chendeh Bala merasimleri, Hazaraların Aşure günü gibi farklı kültürel ve geleneklere halin sosyal hayatında görülmektedir.

Kültürel tarihi yerleri kısaca baktığımız zaman; şehir ve bölgelerin her köşesinde dini ve kültürel eserler görülmektedir. Hz. Ali türbesi Mezar-i Şerifte, Dev Buda Heykeli Bamyān şehirde, Herat şehrinin Minareler ve tarihi yerleri, Pağman Zafer Taqı, Ayhanım, Yeşil Kümbet, Dokuz Kubbeli Camii, Kasrı Çihil Sultan, Kasrı Darul Ama ve Bağı Babür gibi tarihi yerleri görmemiz mümkündür.

2.2. AFGANISTAN'DA ZİYARET KÜLTÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Afganistan halkının dini geleneklerine bağlı oldukları kaçınılmaz bir gerçektir. Bu yüzden kutsal saydıkları ziyaretlere giderek kendileri veya sevdikleri kişilere dilekte bulunmak ve orada Allah'a dua etmek için niyazda bulunurlar. Bu, Afgan halkı için hem akidelik hem de ideolojik açıdan büyük öneme sahiptir. Böylece, güzel günlerini orada geçirmek hem de dinlerinin gereği ve hem de geleneklere bağlı olan örf ve adetleri dine bağlamaktadır (Muhsini, 2017.12.2). Bunun için, ziyaretler Afganistan'ın her köşesinde rastlanması mümkün olan ve onların etrafında oluşturulan inançların sahip olduğu uzun geçmiş ve gelişim süreci de bunun bir kanıtı olabilir. Farklı din, inanç ve kültürün ağırlandığı topraklarda bunlarla iç içe olan dini inanç ve ibadetler de bundan nasibini almaktadır. Böylelikle insanlar birbirlerinden etkilenmektedir. İnsanların çok uzun zamanlardan beri, kutsal kabul ettikleri yerleri değişik amaçlarla ziyaret ettikleri ve buralara adaklar adadıkları bilinmekte ve hemen hemen tüm toplumlarda bu uygulama gözlemlenmektedir. Esasen sadece Afganistan'da değil, fakat aynı şekilde öteki Müslüman Türk ülkelerinde de bu inanç ve uygulamalara, daha İslam öncesi dönemden itibaren rastlandığı bilinmektedir.

Türbe Ziyaret çerçevesinde, genellikle kutsallık içeren, dini bir yönü bulunan kimse ve mekanlara yapılan seyahatleri içermektedir. Başka bir ifadeyle, kutsal mekanlara gitme davranışı ziyaret kavramı ile ifade edilmektedir. Bunun yanında, Allah dostu olduğuna inanılan kimselere, düşünce ve kanaat önderi olan kimselere

yapılan görüşmelere de bir saygı ifadesi olarak ziyaret denmektedir. Ziyaret kelimesini normal seyahatten ayıran içerisinde saygı bulunmasıdır (Ağoğlu, 2009: 20).

Halk inançları konusunda Afganistan'ın muhtelif yerlerinde önemli benzerlikler, ülkede yaşayan insanların aynı tarih ve kültüre sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Halk arasında türbe ve yatırlardan medet umuma yaygın bir inanç olarak yaşamaktadır. Bu türbe ve yatırların bir bölümü, dini ve büyüsel özelliklere, bir bölümü ise halk kimliği alanına giren özelliklere sahiptir. Bakıldığında, Afganistan'daki ziyaret yerleri gerek Sünniler gerekse Şiiiler tarafından büyük bir saygıyla karşılanmaktadır (Ziyayi, 2014: 16).

Afganistan'daki meşhur ve kutsalığına inanan ziyaret yerlerin yanında bir türlü türbe, mekam, ağaç ve tepeler de her köşesinde bulunmaktadır. Bu tür ziyaretler çoğusu hakkında herhangi bir belge bulunmayan mekanlar, hikayelere dayanarak ziyaretlerin herhangi isim ve kimliği olmadığı halde de, tarih acıdan hiç bir yazılı bilgi olmamasına rağmen, avam halk tarafından bilir bilmez, kutsalığına inanarak ziyaret etmektedirler. Dini alimler bu tip türbeleri belirsizliğinden dolayı, Yapmacık türbeler olduğuna inanarak, her türlü ritüel ve uygulamaları ve dilekte olmasına haram ve bedat olduğunu söylemektedir. Görüşlere göre; "bazı bölgelerde ziyaret yerleri budist döneminden kalmaktadır. Budistler kendi dini âlim ve şahsiyetlerin mezarını, öldükten sonra mücevher, altın ve değerli eşyalarla gömerken; yatırını, ziyaret yapmışlar. İslam dini gelişim ve müslümanlaşma döneminden sonra da bu ziyaretler aynı yerlerde dokunulmamıştır, bu sebepten dolayı, sonraki gelen nesiller bu kabirleri kendi büyüklerinin ve âlimlerin mezarı olduğunu zen ederek kabul etmektedir. Bu konuda tanık olarak, bazı ziyaretlerin kazdığı neticesinde, değerli mücevherler çıkmaktadır"(Faiyaz: 55).

Bazı görüşlere göre, Afgan-İngiliz savaşlarında yenilen İngilizler buradan çaldıkları değerli eşyaları ülkeden çıkarken her ne kadar götürmek isterse de başaramamışlardır. Bunlar götüremeyen değerli eşyaları, halkın ziyaretlere olan saygı ve duygusunu iyi bilerek bu zaafından iyice faydalanarak kabir şeklinde gömmüş ve üstüne bir sancağı kaldırarak türbe şeklinde yapmışlardır. Onlar fırsat bulduğu zamanda gelmek amacıyla gömdüğü değerli eşyaları bu hileyi

kullanmışlardır. İnsanlara da bu yerleri türbe zannederek zaman içinde halkın dikkatini kendine çekmiştir. Yazarın görüşüne göre, 2004'te Çagori ilçesinin bazı bölgelerinde, bilinmeyen kişiler tarafından türbeleri kazıldığını iddia eden kişilerin dediğine göre kıymetli mücevherler çıkarıldığını ve etraflarında da çeşitli eski sikkeler bulunduğunu ve çalınıp gittiğini söylemektedirler.

Afganistan'da genel olarak, şehir merkezinden uzak bölgelerin maddi durumunun kötü olduğu ve devlet tarafından verilen sağlık hizmetlerinin yetersizliği fazlasıyla hisedilmektedir. Halk, gündelik yaşamda karşılaştığı birçok sorun içinde, tıbbi çaresizlikten dolayı, ilgili sıkıntılarını çözmek için de türbelere müracaat ederler. Böyle bir durum eskiden günümüze kadar ülkenin her köşesinde görülmektedir.

2.3.AFGANİSTAN'DA ZİYARET MEKÂNLARI

İslam'ın Afganistan'ın sınırlarına girişinden sonra Müslümanlar tarafından Allah'ın evi olarak kutsanan ve değer verilen mescitler dışında türbeler de Müslümanlar tarafından itibar görmüştür. Türbeler; din âlimleri, arifler, şairler, ehl-i beyt soyundan gelen imamlar ve evlatlarının mezarlarıdır. Bu mekânlar, tasavvuf büyüklerinin ve özel insanların defnedildiği mekânlar olarak Afganistan kültürünün temellerinde kök salmış ve sonsuz değer verilmiştir (Azimi, 2012: 249). Afganistan ziyaret edilen yerlere ziyaretgâh yani ziyaret mekanı olarak isimlendirmektedir.

Her ne kadar ülkenin çoğu ziyaretgâhları yazılı tarihin yoksunluğu nedeniyle tanınmıyorsa da, kuşaktan kuşağa aktarılan halk arasındaki sözlü tarihte bilinmekte ve itibar görmektedir. Çoğu durumlarda halk arasındaki türbelere karşı inançlar bu temele dayanıyor olabilir. Her neyse bu mekânların kendine özgü mimari ve değişik şekillere sahiptir. Türbede yatan zatın önemine göre bu yapılar gelişmiştir. Fakat şu da bir gerçektir ki; türbeler üzerine güzel kubbeler inşa edildiğinde türbede medfun olan zatın değeri ve önemi artmış olur. Türbelerin inşası kalpler ve ruhların yöneldiği merkezlere dönüşür. Bazı türbelerde mihraplar ve namaz kılma yerleri inşa edilerek türbeler ibadet yerlerine dönüşür (Azimi, 2012: 250). Günümüzde ehl-i beyt neslinden gelen bazı imamların türbeleri camilerin yerini almış durumdadır. Mesela, Hz. İmam Hüseyin'in başını mezari Kunduz ilinde, bulunan Yahya b. Zeyd'in türbesi

Saripul'da, Şehzade Abdullah ve Şehzade Kasım türbeleri Herat'ta bulunan vb. bölgede halkın doğal dini temayüllerinin odasıdır. Buna ilaveten Mezari Şerif'te "Ziyaret-i Sahî" adıyla meşhur olan türbe inanışlara göre, Hz. Ali'nin (r.a.) defnedildiği yerdir (Haşimi ve Başardost, 2010:75). Araştırmamızda ilerleyen sayfalarında bu türbe hakkında detaylı bilgi vereceğiz. Bölge halkının bu türbelerle ilgili nesilleri boyu sürdürdükleri inanışlar ve zamanla ziyaretçilerin akın etmeleri türbe çevresindeki şehrin inşası ve gelişmesine neden olmuştur. Hz. Ali türbesi şehrin çekirdeği gibi Mezar-i Şerif'in merkezi noktalarından sayılır. Halkın ekonomik ve sosyal hayatına önemli bir rol oynamıştır. Durum böyle iken türbeler ve ziyaret mekânları bir mahalle, köy, şehir veya ülke insanların dileklerinin bir araya geldiği mekânlar olup kelimelerle ifade edilmesi zor düşünce ve duyguların dile getirildiği yerlerdir. Sembolik bir şekilde ışık saçan türbeler, örneğin Hz. Ali'nin türbesi mükemmel ve eşsiz bir seviyede, kutsal ve eşsiz bir mimari çerçevesinde avlusu, kütüphanesi, mezarlıkları, kubbeleri, minareleri, bahçesi ve diğer müstemilatıyla göz alıcıdır. Bu çerçevede, genel olarak Afganistan'daki ziyaret yerleri incelenirse, bu mekanları şöyle açıklayabiliriz:

1. Sahabeler ve Hz. Ali'nin oğullarına mensup olan Türbeler.
2. Seyit, Dini Âlimler, Şahitler, Sofiler yada Hacalar, şeyhler, veliler vb. türbeleri.
3. Hz. Ali ya da oğullarının ayak bastığı yer, örnek olarak, Saki ziyareti Kabil de ve Band-e Amir Bamyân ilinde bulunmaktadır, İmam Cafer Hz. Ali'nin oğluna ait olan yer Srepul ilinin Sançarek ilçesinde (Hüsayini, 20.11.2017).

Böyle, ziyaret mekanlar Afganistan'ın her bölgesinde görünmektedir. Bunlar, Afgan toplumunda önemli manevi kültüründen birisi olan inanıştır. Bu türbe ya da makamlar belli bir yerde olan, zamanında Veli, Sayyit, şehit, âlim vb. şahsiyetlerden biridir. Doğaüstü güçlü ve kerametleri olduğuna inanılır. Bunların etrafında çoğu kez ağaç veya su pinari bulunur ve hürmetine dilek ve isteklerin yerine geleceğine inanırlar.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki; Afganistan türbe geleneklerine sahip olan bir ülkedir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde dini motifler ve özellikleri birleştiren bu değerli türbelerin bazılarını örnek olarak, detaylı bir şekilde anlatacağız:

2.3.1. Hz. Ali Ziyaregahi: Mazar-İ Şarif Şehri (Belh İli)

Balh, Afganistan'ın kuzeyinde yer alan eski bir yerleşim yeridir. Bir zamanda dünyanın en önemli şehriyken Moğollar istilası sırasında neredeyse harabeye dönmüştür. Bugün Afganistan'ın kuzeyinde merkeze bağlı bir vilayet ve Mezar-i Şarif'in 20 Km kuzeybatısında, Amu derya yaklaşık 74 Km güneyinde olup, Mevlana Celaleddin'i Rumi'nin doğduğu şehirdir (Haşimi ve Başardost, 2010: 80).

Kuzey Afganistan'da meşhur türbelerden biri İslamın dördüncü Halifesi olan Hz. Ali'nin yatırı olduğuna inanılan "Mezar- i Şarif Türbesi" bütün ülke için önemli bir ziyarettir. Hz. Ali'nin Kufe camisinde Abdul Rahman isimli kişinin oğlu tarafından şehit edilmeden önce oğullarına, "beni kimsenin bilmediği yere defin edin" tesviyesi yere getirilir. Yıllarca mezarın nerede olduğu bilinmez. Emeviler zamanında halife Hz. Ali'nin gömüldüğü yer gizli tutulduğu için, bu konuda değişik görüşler ortaya atıldı (Balhi, 2007).

Abbasilar hilafet döneminde, halife Harun Reşit bir gün Necef çöllerindeyken, bir olgun kişiyle karşılaşır ve o kişi Hz. Ali'nin türbesinin orada olduğunu söyler. Türbenin nerede olduğunu, Hicri Kamari 170-193'da kadar Halife Harun Raşit dışında kimse bilmezken, bölgeyi araştırır, kazar ve bazı özelliklere şahit olunca türbe yaptırır ve zamanla türbe büyütülür (Mücella-i Ayna, 1993:3).

Bazı tarihçiler, Hz. Ali'nin mezarının Necef'te olmadığını ileri sürüyor. Söylentilere göre, Hicri Kamari 128 yılında Ebu Müslim Horasani, İmam Sadık'a bir mektub gönderir. Bu mektupte, Müslümanların hilafetini bizzat yürütmesi önerisinde bulunur. İmam Sadık buna karşı şu cevabı verir: "Bunu yapmak zordur, eğer sen Paygamber Efendimizin ailesine hizmet etmek istersen, Necef'te metfun olan ceddin Hz. Ali'yi oradan al ve Belh'e götür. Emevi ve harıcı fitnesi bitince tekrar Medine'ye götüreceğiz der". Bunun üzerinde Ebu Müslim Horasani, cesedi gizli içinde Belh'e getirmiş (Haşimi ve Başardost, 2010: 80).

Bazi görüşlere göre,“İmam Cafer-i Sadık (702-765); Emevilerce, Hz. Ali'nin mezarının tahrip edileceğini haberini alınca, Eba Müslim Horasani (Ö.755)'ye bir mektupla durumu bildirmiş. Eba Müslim adamlarıyla gizlice Necef'e gelerek Hz.Ali'nin mezarından tabutunu çıkartır ve bir deveye yükler ve Belh'e getirerek defneder” (Efe, 2016: s. 46) Miladi 1135/1136 senesinden sonra, Sultan Sencer devrinde ve (1480/1481) yılındaTimuri hanedanından Sultan Hüseyin Baykara döneminde, burada Hz. Ali'nin türbesi bulunduğu ve doğru olduğu ilan edilerek türbe haline getirilmiştir. Bu türbe bir ziyaret yeri olarak meydana gelir ve ticaret de gelişir. Gittikçe genişletilmiş olan türbenin bulunduğu şehir son bir asırda Mezar-i Serif ismi verilir (T.D.V, 1997: 10).

Halk arasında söylenen efsanelerde ise, Sultan Hüseyin Baykara rüyasında, şuanadaki türbenin bulunduğu yerde bir mağara görür ve kayıptan bir ses Hz. Ali'nin yatirinin bu mağarada olduğuve aynı rüyayı yedi kişinin daha gördüğü söylenir. Sultan derhal o dönemin ünlü şairlerinden olan Alishir- i Nevayi'ye mağarayı araştırması için haber yollar, ne olduğunu öğrenmek için bir kişi magaranin içerisine gönderilir, kişi mağaradan çıktığında dili tutulur ve konuşamaz. Sultan'in rüyasında ikinci kez “mağarada ne olduğunu merak etmemesi ve türbe yaptırması” söylenir. Böylelikle, rüya neticesinde mağara türbeye çevirilmiştir (Ziyayi, 2004: 99).

15. yüzyılda türbe inşa edilmiş, Şemsi yılbaşı günü olan Nevruz, Hz. Ali'nin türbesinin yanında “Cehende” adı verilen sancağın dikilmesiyle başlanır, kırk gün boyunca Afganistan ve dünyanın her yerinden binlerce insan tarafından ziyaret edilerek kutlanır. Nevruz kutlaması boyunca Hz. Ali Türbesi'nin bulunduğu bahçe içinde ve dışında sazlı sözlü sohbetler ediliyor ve halk oyunları oynanıp gece gökyüzü fişeklerle bezeniyormuş (Efe, 2016: 46)

Nevruz döneminde dileklerde bulunan hastalar, Nevruz bayramından 40 gün önce Hz. Ali'nin türbesine gider ve dualarda bulunur. Kırkinci gün icra edilen Nevruz günü, Cehende Bala merasimi esnasında Hz. Ali'nin hikmetinin geçtiğine inanılır ve burada hastaların iyileştiği kabul edilir. Halk tarafından büyük ilgi ve saygıyla karşılanan türbe, ülke halkına ve yabancılara ziyaret yeri olarak açıktır (Ziyayi, 2004: 100).

Bu ziyaretgah çerçevesine görülen durum ve uygulamaları değerlendirmesine göre, insanlar, Hz. Ali'nin türbesine büyük bir ihtiram ve saygı göstererek ziyaret ederler. Mezarın içinde her bir köşesinde İşanlar, aksakallı dedeler ufrukcu hocalar olarak oturmuş, gelen ziyaretçiler hasta ya da engelli, çocuk veya kadınlara dua okup oflerler. Şifacılar, ellerindeki eşarp/başörtüsü türünden bir şeyleri okuyup yanlarında hazır bulunduruyorlar, bunu isteyenlere veriyorlar. Ziyaret etrafında ofrukculer kayıt parçalara şifa için delekçe ve tılısm yazarak hasta ziyaretçilere verir. Türbenin karşısında çok sayıda kubbelerden oluşan dev bir camii karşıtarafında yer almaktadır. Camii içerisinde çinilere baktığımızda yeşil ve turkuaz renkleri ziyaretçileri dikkatini çekiyor. İçeride küçük gruplar halinde toplanmış insanların Kur'an-ı Kerim okumaları gün boyu devam etmektedir(Efe, 2016: 46-48).

Afganistan'da, 21 Mart hicri yıl başı Nevruz bayramının sembolü Mezar-ı şerif şehri, Hz. Ali'nin ziyaretgâhında kutlanır. Nevruz bayramı, Hz. Ali'nin türbesine ait "Cehende" (Renkli kummaşlar ve bezlerle süslenen büyük bir sancağı kaldırmak töreni) devlet itkilileri ve halk tarafından resmi bir merasimle kaldırarak başlanır. Afganistan'da Nevruz hem milli ve kültürel bir bayram olarak tanılmaktadır.

2.3.2. Sahki Ziyaretgahı

Afganistan'nın başkenti Kabil'de Kutsal sayılan mekanlardan birisi "Sahi ziyareti" kabil şehrin kuzeybatısında, Aliabad dağı'nın kıyısında, Karte-he sahi bölgesinde yer almaktadır. Bu ziyaretgah Afganistan şiiilerin en önemli ziyaret mekanlarından biridir. Hicri Kamari 1182. yılında Ahmad şah durrani (bugünkü Afganistan'nın kurucusu) Hz. Payamber Afendimize ait Hırkayı Şarifi Badahşan'dan Kandahara götürmek sıresında bir kaç ay burada koymuştu. Ancak, bugün burada Hz. Ali'nin adına (mekamı olarak) muhtaşem bir ziyaretgah var ve insanlar günlük oraya gederek ziyaret yaparlar (Masruur, 2013: 79). Ziyaretgahin içinde mevcut bir yazıtta şöyle yazılmış: 1180 yılında Ahmed Şah Dorani, Badakhshın şehir merkezi Faizabad'dan Payamber Efendimizin mübarek hırkasını Kandahara nakil ettiğinde, Kabil halkının ziyaret etmesi için sekiz ay boyunca bugünkü ziyaret yerde koymuştur. Hırkayı Şerifin taşııcıları uç gece rüyalarında sürekli Hz. Ali'yi görmüşler ve buraya gelip kılıcını şimdiki mezarın içindeki kayanın üzerinde koyarak bir grup

mümilerle namaz kıldıktan sonra, bunlara benim adıma bir ziyaret kurulmasını tevsiiye etmiş. Ertesi gün, Hırkayı Şerifin Taşıyıcıları, Hz. Ali'nin Zulfikar kılıcı'nın etki ve büyüklüğünden kayayı bölünmüş halede görmüşler. Bu kaya bugüne kadar zulfekar kayası deniyor. Bu ziyaregah ilk kez Ahmad Şah Dorani tarafından inşa edilmiştir ve bugüne kadar Şahi evliya adına meşhurdur. Bu mübarek Hırka Kandahar vilayetinde (Hırkayı Mübarak) olarak bilinen büyük bir ziyateregardır (Bahtyari, 2006: 280).

Bu ziyaretgâhın inşa nedeni için farklı görüşler vardır. Bir kısmı Hırkayı Şerifin bu mekanda muhafaza edilmesi için inşa edildiğini söylemektedir. Ancak bir kısmı İmam Ali'nin görünüm mekanı olduğuna inanmaktadır. Bu Bina iki bağlantılı odadan oluşmaktadır, her oda bir gümüş renkli kubbesi vardır. Kuzey yönündeki duvarın karşısında iki yarısına bölünmüş büyük bir taş ve üstüne sancağı vardır. Halkın bazı inançlarına göre, Hırkayı şarifi bu taş üzerinden götürürken, taş ayırmaya dayanmadan iki bölünmüş hale geldiğini söylemektedir (Halil, 2004: 159).

21 Mart Hecri Yılbaşı (Nevruz bayramı günü) Mazar-e Şerif şehrindeki Hz. Ali'nin türbesine yapılan törenine benzer bir tören düzenlenecektir. Çoğu Şifler bu törene "Ali el-Madad" den bahsetmek üzere çokça katılarak "Cehende Bala" adı verilen bir büyük merasimiyle sancağını kaldırırlar ve Nevruz günü geçesiyle Hz. Ali'ya mersiye ve şarkılar söyleyerek, kutluyorlar (Ahmadi, 2006: 49).

2.3.2. Şuhadaay Salihin

Kabil şehri'nin güneyinde Şuhadayı Salihin bölgesinde çok mezarlıklar ve türbeler olduğundan dolayı, halkın önemli piknik alanıdır. Burası Afganistan'da, özellikle Kabil'de en büyük ve en ünlü akademik, kültürel ve siyasi şahsiyetlerin de, mezarıdır.

Tamim Ansar ve Cabir-e Ansar (r.h) İslam dini için savaşlarda şehit olan iki sahabe'nin mezarı en meşhur ziyaretgâhlardan biridir. Bu şehit olan sahabelerin yanında daha çok sahabelerin mezarları olduğunu söylenir; ancak onların yeri bilimli değil, fakat bu bölgede İslam yolunda şehit olan üç Oghor paşah ve Panji Şah'ın mazari ve çok sayıda meşhur şahsiyetlerin mezarları yer almaktadır.

Tamim Ansar ve Jaber Ansar (r.h) türbesi bahçeli, su havzu ve kubbeli mermerle yapılan bir yatırıdır. Bunların çevresinde, Kabil halkı'nın mezarı inşa edilmiş. Burasını günlük çok insanlar ziyaret ederler ve kendi istekleri'nin kabul olması için Allaha dua ederler (Anvari, 2017.11.18).

2.3.3. Şah Du Şemşire

Kabil'in merkezindeki meşhur ziyaretgahlardan birisi Leys İbni Kays Hazretlerinin mezarı “Şah-i Du şemşir” (İki kılıçlı) lakabı olan, Hazret-i Osman devrinde buralara kadar gelmiş, halka dini ilim öğretiyormuş. Kâfirlerin baskısı artınca elini kılıçlarına atmaktan çekinmiyormuş. Savaşlarda çift kılıç kullanıyormuş. Şehit olduğu mahalada defin edilen yer Kabik şerinin merkezinde şehit olduğu mahalada defin edilen yer bugün onun ismi ile meşhurdur.

Mezarın tam karşısında “Şah Du Şemşir” Camiisi de var. Cami ve mezarın çevresi güvercinlerle dolu olduğundan dolayı bu güzel hayvancıklar da kendi nasiplerini mezarı ziyaret edenlerden yemektirler(Halil, 2004: 141).

2.3.4. Hırkayı Serif Ziyaregahi (Kandahar'da)

Afganistan'nin en meşhur ve önemli ziyaretgahlarından birisi Hz. Peygamber Efendimize (sav) ait eserlerden Hırkayı şerif Kandahar vilayetindedir. Bu mübarek Hırka Payamber afendimize ait olduğunu ve nasıl Kandahara getirdiği hakkında ayrıntılı bir açıklama yapılmaktadır. Açıklamalara göre, Peygamber efendimiz ve ailesi kendi elleri ile diktiği giysinin aynısı olduğunu söylüyorler. Pyamber Efendimizin vasiyeti ile, vefatından sonra bu giyisini Vais Karni'ye gimesi için vermiş. Hırkayı şerifi Vais KARNİ'nin vefatından sonra uzun süre Hurra magarasına saklanıyormuş; ancak, şayh Dost mohammad isimli kişi Makke'dan Bagdatt'a getirerek bir ziyaret yapmış, daha sonra 17 yuzyılda Ahmet Şahı Durani Badahşan vilayetinin merkezi Faizabad şehrinden Kandahara götürmüştür.

Tarihi kaynaklara göre, Hırkayı şerif Amir Timur dönemine kadar Bagdat'a Halkın ziyaretgâhlarından birisimiş. Amir Timur Bagdat Şehrini feth ettikten sonra Hırkayı Şarifi Samarkent ve Buharaya göndürmüş ve bunun kuruması için bir bina yapmış, bir kaç takvalı sadaat kişileri görevlendirmiş. Hırkayı Şarif Kamari 1074

yılına kadar Samarkentteyken. Bu tarihtan sonra Timur torunlarından biri Doğu Türkistan hükümdarı, Şeyh Muhammed Habib ve Şeyh Muhammed Niyaz'dan Hırkayı Şerifi doğu Türkistana getirmesini istemiş. Ancak şeyhler Hırkayı Şerifi Balh'a götürmüşler. 1100 yılında Subhankulı Han'ın döneminde kadar Balkh'ta Mazar Şerif ziyaretgahında saklanıyormuş. Zaman içinde Şayh Mohammad Ziya ve Şayh Mommad Niyaz Hırkayı Şerifi Badahşan yolundan Hindistana götürürken Mir Yarbek Badahşan valisi buna engel olup Hırkayı şerifi Javzgone getirerek bunun için bir bina yapmış. Hırkayı Şerifin burada getirilmesi için Şehrin İsmi Faizabad olarak çevirilmiş (Popalzai, 1999: 16).

Kamari1181 yılında, Ahmet Şah Durrani bugünkü Afganistan kurucusu yeğirme ikinci yıl egemenlik döneminde Hırkayı şerifi Faizabad şehriden yeni kurulan başkenti Kadahar Şehrin'da nakil etmeye destor vermiş.Hz. Payamber efendimizin Hırkayı Şerifi'ni Badahşan'dan Kandahara kadar taşıdığı bir sürü zaman geçmiş ve her bölgede halkın büyük saygı ve kutsal sayarak karşılaşması ve karvanın duraklanan yeri (Sahi Ziyaretgahi) Kabil'de bugüne kadar büyük ziyaretgâhıdır. Hırkayı şerifin karvanı çok saygıve haysiyetle 1182 yılında Kandahar şehrine getirmiştir.

Siraj al- Tavarıhe göre, Hz. Peygambe efendimizim (sav) Hırkayı şarifinin Kabil'de geçici olarak tutulduğu sırada, Ahmed Şah, emiryile kandahar'da büyük kubbeli bina yapmış. Ancak, ölümden sonra burada gömülerek, Hırkayı şerifi ilk katta özel bir yere yerleştirilmesini vesiyet etmiş. Ahmed Şah'ın ölümünden sonra, binanın alt yerine defin edilmiş; ancak Hırkayı şarifi bu bina da yerleştirme amacına karşı bir çok alimler engel olduğundan dolayı yerleştirememiştir (Katib Hazara, 1952: 27-28).

Timur Şah, Ahmed Şah'ın oğlu, babasının mezarının tamamlarken ayrı ve özel bir bina Hırkayı Şerif için camisiyle inşa ederek, tamamlandıktan sonra yeni bina da taşımış ve bugüne kadar bu binada sahlaniyor (Faizi, 2008).

Hırkayı Şerif'i görünen özellikleri hakkında; kalın gökyüzü renkli, saf ince deve yününden dokulmesi söylenir. Hırkanın iki kolu eteğin uzunluğundan daha kısadır. İnsanların uygunluğuna uyacak şekilde, kısa görünüyor (Kuhzad, 2004: 135).

Hırkayı şerif'in kuruma, bina'nın mimari ve süslenmesiyle ilgili Afgan hükümdarı ve amirleri tarafından özellikle Ahmed Şah, Timarshah ve diğer krallar ve prensler de dâhil olmak üzere gönderilen belgeler ve desturleri tarihi dönemlerde dekkat ve saygıyı göstermektedir (Popalzai,1999:18).

2.3.5. Abdullah-İ Ansari (Herat İli)

Herat Afganistan'ın en büyük ve tarihsel şehirlerinden birisidir. Bu Şehrin en meşhur ziyaretgâhlarından biri Hoca Abdullah Ansari İslam alimlerinden biridir. Bunun mezarı Afganistan halkı, özellikle Herat halkın arasında özel bir yere sahiptir ve Herat halkının aksarıyla "Haca Ansar", "Pir-i Herat ", "Khaje Abdullah Ansari" ve "Gazargah Sharif" adlarıyla meşhurdur (Piri Herat,20.10.2017).

İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Ensârî el-Hirevi olup, künyesi Ebu İsmail dir. Nesebi, Eshâb-ı Kirâmdan Hazreti Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb-i Ensârî'ye dayanmaktadır. Bunun için Abdullah-i Ensârî diye tanınmıştır. Hadîs ilminde çok yüksek idi. Üçyüz binden çok hadîs-i şerîf ezberlemişti. Ayrıca fıkıh, tefsîr, kelâm, târih, neseb ve diğer ilimlerde derin âlim idi. 396 (m. 1006) senesinde, Şa'bân ayının ikinci günü Herât'ta doğdu. 481 (m. 1185) senesi Zilhicce ayında orada vefât etti. Evliyânın büyüklerinden olan Abdullah-i Ensârî'nin türbesi, insanlar tarafından devamlı ziyâret edilmektedir.(T.D.V.İ.A, 402).

Abdullah-i Ensârî hazretlerinin yazdığı kıymetli kitaplardan bazıları şunlardır: Menâzil-üs-sâyirîn, Şems-ül-mecâlis, Envâr-Üt-tahkîk, Tefsîr-ül-Kur'ân, Hülâsa fi şerh-i hadîs, Şerh-üt-taarruf li-mezheb-it-tasavvuf, Menâkıb-ı İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (Gazargah: 20.10.2017).

Halkın Haca'ya çok saygısı ve bağlılığı olduğundan dolayı, günlük yüzlerce kişi şehirlardan mezarına ziyaret amacıyla geliyorlar ve her cuma geceler mezarında Sufi takipçileri bir araya gelirler ve Allah'ın ebadetine meşgul olmaktadır. Hacı Abdullah Ansari'nin türbesi Herat şehrini "Gazargah" bölgesinde yerleşmektedir ve tarihi açıdan da önemi hakkında çeşitli anlatılar dile getirilmiştir. Bazılar, Hacı'nın mezarına gittiğinde, günahlarının yıkandığına inanıyorlar (Popalzai, 1999:18).

2.3. 6. Haca Galtan Vali Ziyaretgahi

Herat şehrinin tarihi mezarlarından biri Haca Galtan validir. Şeyh Yahya ibn Emar Sacistani Herat Şehrinin büyüklüğünden biri eski zamanlardan beri halkın önemli ziyaretgâh larından birisidir. Haca'nın doğum ve vefatı hakkında gerçek bir tarih bulunmamaktadır; ancak, uzun zamandan beri birçok sevenleri kerametine inanan insanları kendine cezbederek, çeşitlilik hikâyeleri söylüyorlar. Bunun mezarı Herat şehrinin kuzeyde "Seyyid Abdullah Mokhtar" mezarı civarındadır.

Rasoul Pooyan, Herat' Genel Coğrafya adlı kitabına göre, Herat halkı inanan söylüşlerde, Şeyh Yahya Sacistani'nın Herat şehrine geldiğinde, bu şehrin toprakları en büyük evliya, ilim adamları ve büyük insanların defin edilen topraklara sahip olduğu nedeniyle, şehrin toprağını kutsal sayarak ayağını basmadan girdiğinde yuvarlanarak girmiş, bunun için Haca Galtan vali (Yuvarlanan veli) meşhur olmuş (Royan,2009:55,57). Bazı görüşlere göre, hangi tağdan şehire indiği zaman çok sayıda evliyalar defin edilen şehirde yuvarlanarak girmiş ve aynı halde vefat etmiş.

Şimdiki mezarın duğu tarafında,düz bir yer var ve çoğu Herat halkı kerametlere sahip olduğunu ve duaların kabul olmasına inanırlar. Yeryüzünün bir kısmında düz bir taş vardır.ziyaretçiler genellikle başlarını taşın üzerinde koyarlar ve iki ellerini gözlerinin önünde tutarlar, Hamd Suresi ile Fatıha Suresi'ni mezarın sorumlusu olan kişi okuması tavsiye edilir. Ziyaretçi gözlerinin kapattığı halde, kendi gücü ile etrafında döndürürler. Üçüncü defadan sonra,bilinmeyen bir kuvvete kendi başına döndüğünü hissederek devam ediyor. Böylece başka birisi gelip kaldırmazsa yatan kişi yeryüzünde kendi başına dolaşacak. Herat halkından ayrı diğer şehirlerinden ve yabancı turistlerden de çok sayıda ziyaretçileri var (Rpooyan, 2009: 55,57).

2.3.7. Hz. İmam Yahaya Türbesi

Kuzey Afganistan'da, Seripul ilinin şehir merkezinde Hz. Ali'nin soyundan gelen Hz. Yahya bin-i Zeyid'in türbesi bölgede sunnyler ve özellikle siiler içinde en meşhur ve önemli ziyaretidir. Hicri Kameri 125 yılında Emevi Hâkimin Salim bin-i Hur karşısında, muhalefet ettiğinde katl edilmiş. Hz. Yahya bin-i Zeyit'in türbesi Mezar-i Şerif'tan sonra meşhur türbe ziyaretlerden biridir (Bahtyari, 2006: 250). Halk keramet sahibi olduğuna inanan diğer türbeler gibi ziyaretçiler dileklerin kabul

edilmesi, çocuk sahibi olmak, hastalıktan kurtulmak vb. amacıyla ziyaret ederler (Halil, 1962: 15,17).

2.4. ZİYARETLERDE YAPILAN UYGULAMALARA BİR BAKIŞ

Afganistan'da bulunan ziyaret yerleri incelediği zaman, türbe ziyaretler halkın gündelik hayatında farklı uygulamalarla görebilmektayız. Burada kutsal mekânlar olarak herhangi bir amaçla gelimleri, dua ve dilikte bulunması yaygındır. Türbe ziyaret yerleri, günümüzde de gözle görünür bir dini yaşayışın ön planda olduğu, şekilsel ve sembolik değerler yönüyle de bu sosyal yapının fark edildiği bir toplum olarak karşımızda durmaktadır. Bu dini sosyal yaşayışın en önemli görünür alanlarından birisi de “ziyaret inancı” ve bu ziyaretler sırasında yapılan ziyaret uygulamalarıdır (Dikmen, 2013: 132).

Halkın sosyal hayatında, geleneksel din anlayışının ziyaretlerde bağlantılı olarak ayrılmaz bir parçasını ziyaret adab ve usulleri ve geleneksel uygulamalar oluşturmaktadır Ziyaret asnasında yapılan bazı usul ve adablar üzere bölge halkın kendi inanışlara dayalı geliştirilmiş uygulamalar ve usuller vardır. Bu usullerin bazısını şöyle açıklayabiliriz. Evdeyken niyetlenip, dua ederek gidilir, ziyarete girmeden önce mutlaka abdest alırlar, yani abdest siz girmez, ziyaretlerde fatıha okumak, iki rekat namaz kılmak, türb veya ziyaret yerindeki mezara dua etmek, bez parçaları bağlamak, ziyaret mucavrelere ve para veya yıyıcek dağıtmak vb., bunuların yanında ziyarette olan ihlas de şarttır. Ziyaretlerde ayakkabıları ile girmez, dışarıda bırakırlar, ziyaret adabını bilenler türbeye selam verir içeri girdiğinde bir köşede uturuken Kuan dan ayet ukur ve türbe hakkında dua edirlir.

Bölgelerdeki insanlar hayat ve geçim şartları farklı olduğundan insanların ihtiyaçları da içinde buldukları toplumun imkân ve yaşam kuşularıduğrultusunda şekillenmektedir. Bu ihtiyaçlar türbe ziyaretlerinden amaç ve beklentilerde de kendini göstermektedir. Bazı insanlar türbe ziyaretlerinden beklentiler ve istekleri çaresizliklerden dolayı görülmektedir. Gündelik hayatta karşılaştığı maddi ve manevi tüm ihtiyaç ve beklentilerini, kendi imkânlarıyla karşılayamayan insanlar sıkıştıkları durumlarda türbe ziyareti gibi yerlere gitmektedir. Böyle durumlara, halkın genelinde olduğu gibi halkın düşük maddi ve ekonomik durumundan dolayı, devletin

yetişmesizliği, sağlık hizmetlerinin yetersizliği her bölgede hissedilmektedir. Bu nedenle, gündelik yaşamda karşılaşılan sağlıkla ilgili sıkıntılarını çözmek için de türbelere yönelmektedir (ILSOYER, 2015: 11).

Bu bakımdan ziyaret yerlerine de çok çeşitli dilek, istek, adak, murat ve hacetlerle bir ya da birkaç amaç için gidilen ziyaret yerlerine de rastlanılmaktadır. Kendisinde maddî ve manevî güç olduğu kabul edilen ve çeşitli faydalar umularak ziyaret edilen kutsal yerlerin ziyaret edilme sebep ve amaçları görülmektedir (Yağın,2015: 279).

Ziyaretçiler, beklenti ve taleplerini bizzat kabirden ya da orada yatan kişiden dilemediklerini, türbede yatan zatın Allah'ın dostu ve sevdiği kişilerin kabri olduğuna inandıkları için bunları bir vesile olarak düşündüklerini söylemektedirler. Ziyaretten amaç ve beklentiler herkesin ihtiyacına göre değişmektedir. Yani herkesin ne ihtiyacı varsa, bunu da kendisi kolaylıkla karşılayamayacak durumda ise çare türbeye başvurmakta aranmaktadır (Günay vd., 2015: 87).

2.5. KUNDUZ İLİNİN KÜLTÜRELTARİH VE ZİYARET YERLERİ

2.5.1.Kunduz'un Tarih ve Sosyal Yapısı

Kunduz ili coğrafi bakımından Afganistan'ın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kuzeyde Tacikistan Cumhuriyeti, güneyde Bağlan, doğuda Tahar ve batıda ise Belh illeri ile sınırları vardır. Kunduz ili coğrafi, ekonomik ve tarihi açıdan Afganistan'ın önemli illerinden biri sayılmaktadır (Aziz, 2009: 56-60). Kunduz, verimli topraklar, iki büyük derya, bir havaalanı ve Shirhan Bandar adında bir liman kentine sahiptir. İlin Tacikistan ile 270 kilometre sınırı var ve Amu deryasi Tacikistan ile Kunduz arasından sınır olarak geçmektedir.

Kunduz, Afganistan'ın kuzeydoğusunda Tacikistan ile sınır ve tarihsel olarak ekonomik açıdan önemli yerleşim bir bölgedir. Kunduz şehri Afganistan'ın büyük şehirlerinden biridir. Son yüzyılda, fiziksel, kültürel olarak çok değişen ve etnik çeşitliliğide yüksek derecede varlığını sürdürerek politik ve sosyol konulardan dolayı, muazzam bir değişime geçmiştir. Buradaki etnik çeşitlilik yüksek derecede

varlığını sürdürdüğüne rağmen, iç savaşlar ve bölgenin istikrarsızlığından dolayı büyük sıkıntılara maruz kalmıştır (Devlin ve Rinck, 2009).

Kunduz ili, Afganistan'ın en eski tarihine sahip olup, farklı dönemlerde Toharistan'ın merkezi, Katangan, son illi senede tarih kitaplarında Kunduz vilayeti ismiyle adlandırılmıştır. Tarihsel kaynaklara göre, Kunduz Taharistan'ın bir bölümü olarak bazan Taharistanın Merkezi olarak zikir edilmiştir; bu nedenle tarihsel geçmişi hakkında genel bir bilgiye sahip olmak üzere geçmiş tarihi söyle sunulmaktadır.

2.5.1.1. Toharistan

Kaynaklarda Toharistan, Tuhuristan, Tohayristan, Tu- hu-lo gibi farklı şekillerde geçen bölge ismini Tuhar adı verilen bir kavimden almıştır. Eski çağlarda Greko-baktrian İmparatorluğu'nu yıkan kabileler arasında zikredilmiştir. İslâm döneminde Tohâristan, geniş mânada Ceyhun'un yukarı mecrasının sağında ve solunda bulunduğu yerde, Belh 'bağlı olan bütün dağlık bölgeleri kapsıyordu (T.D.V, 2014: 214).Toharilerin bazı arşatımacılar ve bilim adamlarına göre, Saka Türklerine mensup kılmışlardır. Toharilerin eski tarihe sahip olduğundan dolayı (6 ve 7) yüzyıldaki tarihi eserleri 20 yuzyılda doğu Türkistan, özellikle Torfan'dan türetilmiştir (Talogani, 2010: 36).

Tahar ismi milattan önce Orta Asya da büyük bir kutle olarak yaşamaktayken, bugünkü Afganistanın belirli bir bölgesinde göçebelikle oraya yerleşmişlerdir. Bu bölge Taharistanların bölgesi olarak tarihte kayıt edilmiştir. Avrupa Araştırmacıları Tahar halkının dil ve kültürlerinin hakkında araştırmalar yapmışlardır. Ama yârim asır boyunca Taharilerin dil ve kültürleri hakkında kesin bir sonuca varamamıştır. Bugüne kadar, bu konu hakkında çeşitli söylentiler devam etmekte ve Afganistan'ın eski tarihleri hakkında araştırmalar yapmakta olup, genel olarak bu kadar biliyorlar ki orta Asya sakinlerin kuzeydoğu tarafından Seyir derya ve etrafında yerleşmişler, bu halkın bir kütlesi Koşaniler (Gök Türkler) veya (setler) denilmektedir. Set veya seti kelimeleri Tahar veya taharri kelimelerine karşı karşıya gelmektedir. Birçok bilim adamlarına göre siti ve Tahariler bir topluluktan olması Kanaat'ındadır. Buna göre Koşanların (Gök Türkler) Taharilar diye biliriz (Kayhan, 2013: 10).

Afganistan in meşhur tarih yazarı Gobare göre: Eski çağda Tahar ya Toharistan herhengi bir isimle tanımlamış, ama bir topluluğun adı Taharriler olarak bu bölgeye geçtiği için orada yaşayan Tahar ismiyle zikredilmiştir. Yunan kaynaklarına göre, Taharriler M.Ö 2. Asırda büyük İskender'in fethine maruz kalmıştır (Gubar, 2003: 30).

İslam döneminde de Bahtar bölgesinin bir kısmı de Taharistan denilmiştir. Toharrilerin ırkını da Alman bir araştırmacı Aryayı demiştir. Bazi kaynaklara göre, Tahar Aryananın bir şehri zikir edilmiştir (Seddiki, 2006:15). Hâlbuki coğrafyi, tarihi olaylara bakıldığında, Aryana bir bölge olarak kayıt edilmemiştir. Ama yabancı tarihçi ve araştırmacılar bir geniş bölgeyi aryana ismine yani aryana sakinleri olarak bildirmişlerdir (Ansariyan, 2009: 36).

Yunan tarihçiler, Toharrileri “Yu Eh Ciler” ve Sit (Sakalar) olarak bilmişlerdir. Bu isimleri milletin önderi olarak çeşitli asırlara mensup kılmıştır. Bu milletleri bu yüzden Sitler yani Türk halkına ait olmasına öne sürmüştür. Bu cümleler onların isim ve soylarını şimdiki Çin'in batı Kan-Su bölgesini Çin tarihçileri M.Ö. ikinci asırda Yu Ce lerin memleketi zikredilmiştir. Ünlü coğrafice Betlimus M.S. ikinci asırda Tagoraları bir millet olarak Tagorun ismiyle ve togara şehri olarak bildirmiştir (Talogani, 2010: 50). Diğer yünden Toharîler, Eskiçağ'larda Greko-Baktrian İmparatorluğu'nu yıkan kabileler arasında zekiredilmiştir. Yu Ce ler M.Ö. 70. Asırda Ceyhun deryasından geçerek baktıryada yerleşmişlerdir. Şimdiki Afganistan'da Yunan Bakteriya devleti hüküm sürmüştür. Bu bölgede bir araya gelerek bir çok Buda medeniyetini önemli ismi olan Greko-bodik ortaya koymıştır (Yelderim, 2002: 14).

Prof. Yemine göre: Taharistan M.Ö. 4-8.Asırlarda büyük bir alanda Aryana'nın kuzeydoğu ve Amu dery'nin güneyinden Badahşan'dan ta Balha ve bugünkü Fayrap vilayetine mensub edilmiştir. Ama 6. Yuzyilde türklerin beybeyler devletinde her Türk hanı bir bölgeyi hukmunu sürdürmüştür, bunların hepsi hukum sürmekte olan Kunduz'de büyük hanının hükmü altındaymış. Ayrıca Hivan Tising çin ziyaretçiye göre 630. Meladi yılında taharistana ziyaret amaciyle geldiğinde Kunduz'de büyük Hanın oğlu Tarduçad hukum sürmekte olup bütün Taharisan onun etkisinin altında kaldığını yazmıştır ve 27 hanlık bölgeye ayırıldığını zikretmiştir (Kayhan, 2013: 12).

İslâm ordularının Tohâristan'a I. (VII.) yüzyılın ortalarından itibaren geldikleri anlaşılmaktadır. Basra Valisi Abdullah b. Âmir'in Ahnef b. Kays'ı Tohâristan yöresine gönderdiğini ve Ahnef'in bölgede bazı yerleri fethettiğini kaydeder. Ahnef b. Kays'ın bölgeye gelişi, Hz. Osman döneminde 650 yılı civarında son Sâsânî Hükümdarı III. Yezdicerd'in son direnişini kırmasının ardından gerçekleşti.

İslâm kaynaklarında, Esedb. Abdullah el-Kasrî'nin Horasan valiliği zamanında Tohâristan'ın batı ve güney taraflarına 726'da akınlar yapıldığı kaydedilmektedir. Tohâristan yabgusu, Çin İmparatorluğu bu tarihten sonra da Çin'in dostluğuna önem vermiş. 753 ve 754 yıllarında Çin İmparatorluğu'na elçiler gönderilmeye devam edildiği zikredilmiştir. 871' yıllarda Saffârîler'den Ya'kub b. Leys, Abbâsi Halifesi Mutemid-elellah tarafından Belh, Sîstan, Sind ve Tohâristan valiliğine tayin edilmiştir. Abbâsîler devrinde Belh ve Tohâristan, Bağdat'tan gönderilen kumandanlar tarafından yönetilmiştir. Bununla birlikte uygulamada yönetimi genellikle mahallî hânedanlar ellerinde olduğu bildirilmiştir. Ardından Tohâristan Sâmânîler, Gazneliler ve Selçuklular gibi büyük güçlerin mücadele alanlarından biri haline gelmiş. VI. (XII.) yüzyılın ilk yarısının sonları ile VII.(XIII.) yüzyılın başlarında bölgede hükümsüren Gurlular'ın 1215'te Hârizmşahlar tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra Tohâristan ülke adı olarak kaynaklarda geçmemektedir (T.D.V, 2014: 214).

2.5.1.2. Katagan (Katagan ve Badakşan İli)

Katagan bölgesinin Tarihi ismi Taharistan, genellikle Özbek Türkleri bu bölgelerde yerleşmişler ve Katagan ismine meşhurdur (Yarkin, 2009: s.38). Taharistan'nın Katagan ismine değişmesi belli olmayıp hangi tarihte ve hangi hükümdarın desturune değiştirmesi belirlememiştir (Nadir, 1988: 21). Ghoruların hükümetini kaldırılması, Harazım Şahlar tarafından 1215 yılında kadar, Taharistan ismi tarih açısından kökleri bağımsız bir ülke olarak geçmemiştir (T.D.V , 2014: 215). Seraj- ı Tevarihde eski Taharistan ya şimdiki Katagan olarak adlandırarak Katagan kelimesini (Kadgan veya kazgan) olarak zekiredilmiştir (Katib Hazara, 1952: 5). Çengizhan Taharistanı eşgal ettikten sonra akrabalarından birini (Emir Kezganı) Taharistan hâkimi olarak görevlendirmiş ve komutan hükmünü sürdürdüğü

bölgeye kendi ismini Kızgan olarak adlandırarak ve daha sonra Katagan ismine değişmesini ifade etmiştir (Kayhan, 2013: 12).

Katagan aslında Türklerin en köklü soylarından olup Camii-u Tavarichte katkı olarak kayıt edilmiştir. Katagan halkı özbeklerin 92 soylarından birisidir. Özbeklerin isim ve soylarına çeşitli kaynaklarda zekiredilmiştir. N. Hanikufun yazısına göre:19 yy. Özbek halkı 28 soydaşlar olarak Afganistan'nin kuzeyinde yaşamışlardır. Katagan bu soyluların birisidir (Yarkin, 2009: 38).

15.yy başlarında Herat'taki Temuriler devletinin sona ermesinden sonra kuzeyde Şeybaniler, Sefeviler ve baburiler yeni Hurasana komşuların hepsinin mudahilasine meruz kalarak ülke ayri ayri kıtalara bölünmüş ve Taharistan iki özerk bölge (yukarı Taharistan va aşağı Taharistan) olarak bölünmüştür. Aşağı Taharistan (Kunduz, Tahar ve Bağlan) Kataganemirleri Buhara hükümetinin himayesi altında bölgede hükümlerini devam etmiştir (Kayhan, 2013: 13).

Kataganlar Özbeklerin en güçlü kabilelerinden olup Eşterhanıların döneminde Amu deryanın iki tarafında olup Hisaar (Tacikistan Başkenti Doşenbeh de bir tarihi kaladır) yönetim merkezeyken 17.yy ortasında Buhara padşahi ve Katagan büyükleri arasında çıkan anlaşmazlıklardan dolaye Buhara hükümdarları Hisarı işgal ederek Kataganların merkezi olan Hisardan Amu daryanın güneyinde vaki olan Emam Sahibe göç ederek ve daha sonra Talikan, Rustak ve Kunduzu köntül altına almıştır. Kataganların devamlı hüküm sürmesi nedeniyle bu bölgeleri Katagan ismi verilmiştir (Şarik, 2016: 60).

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Hindukuş dağları ile amu darya nehri arasında kalan bölge Ahmad Şah Durrani yönetimine girdi ve kabaca üç devlete, Türkistan, Katagan ve badakhshan ayrıldı. Bununla birlikte, Ahmed Şah Durrani'nin daha sonra Hinduks dağlarının kuzeyinde kontrolü kayb ettikten sonra Kataghan, çeşitli Özbek ve Hanları tarafından yönetilmiştir (Velvalici, 27.10.2017).

Bu hükümdarlıklar 20.yy a kadar bölgede beybeyi ve büyük hükümdarlıklar olarak devam etmişlerdir (Şarik, 2016: 60). “Ahmad Şah Abdali'nin Yöntem Durumu”, 1924 yılında Nadirhan döneminde Afganistan'nın kuzeydoğu bölgesi Katagan ve Badahşan veilayetleri olarak, Hanabad merkezi tain edilmiştir. Bu bölge

Afganistan'nin yedi vilayetlerinden birisi olarak yer almış, merkezleri Hanabad ve daha sonra Baglan olmuştur. 1960 yılından Katagan vilayati (Tahar, Kunduz ve Baglan) olarak bölünmüştür (Kayhan, 2013: 13).

2.5.1.3 Kunduz

Kunduz ili tarih boyunca Taharistan, Katagan ve Qunduz veya Kunduz zikredilmiştir. Tarih açısından de büyük öneme sahiptir. M. 630 yılında Hivan Tising Çin zairinin dediyne göre Kunduz eskilerde (Hue) olarak okunmuştur. Kunduz ismi ilk kez Timurilerin dönemindeki eserleri zikir edilmiştir (Kayhan, 2013: 6). Bu bölge uzun süre Emir Temur ve törünllarının egemenliği altındayken Sultan Hüseyin Baykara'nın 1506. yılında oğlu Bedfüzzaman Mirza'nın Balh ve Toharistan valisi tayin edilmiş; onun akrabalarından biri Emir Hüsrev Şah aşağı Toharistana hâkim olmuştur. Emir Hüsrev Kunduz merkezi ve Hatlaton, Bağlan, Enderab, Samangan ve Taloqan illerini kendi yönetimi altında almış. Bunun döneme ait eserlerden biri Buhara mimarları tarafından Herat'ın mimari tarzda inşa edilen Saqıbayı Camisi Kunduz şehrinde meşhurdur (Kayhan, 2013: 6).

1747.yınında Ahmad Şah Duranı bugünkü Afganistan kurucusu Kandahar şehrinde kendi egemenliğini ilan etmekten önce Afganistan'ın kuzey bölgeleri Şeybaniler ve Eşterhanılar ve güney bölgeler Babürilerin egemenliğinde yönetilmiştir. Ahmad Şah Durrani Kandahar yöntem işleri düzenledikten sonra Kabul ve güney bölgeleri, Herat ve Meşhed şehrine kadar kendi egemenliğini kurdu. 1751 ve 1768 yıllarda ülkenin kuzey bölgeleri istilas sırasında yerel baybaylar itaat etmeye mecbur kılmış ve ilk kez Peştun kabilelerinden oluşan bir askeri gurubu Taşkurgan bölgesinde yerlaştırmış (Velvalici, 20.10.2017).

Balh ve Kunduz bölgeleri Ahmet Şah Durrani dan itaat etmişken ama uygulamada bağımsızmış. Özbeklerin komutanları, Dorrani ordusunda önemli payı varmış, Hindistan'daki fetihlerinde ve savaşları yer almışlar. Bu komutanlardan birisi Timarshah'in döneminde Kot Bek (Kobat Bay)'iken, 1781'de Dira-e Ghazi Han'ı fethina önemli rol oynamış. onun cesaretine göre, Temür Şah Trafından bugünkü Nahrin bölgesini egemenliğini vermiş ve daha sonra kendi alanını genişletmiş. 1792 yılında Kot Bek'in ödurulduktan sonra Kunduz ve çevresindeki bölgeler Badahşane

bağlı oldu. Bazı kaynaklarda 1753- 1815 da Mozrab bay ve Kokan Bay Kunduz egemenleri olarak ziker edilmiş.

1815 yılında, Mohammad Morad Bek iktidare gelmiş onun ilk hareketi Kunduz'un bağımsızlığının ilan etmiş ve yavaş yavaş Rastaq, Ghori, Kunduz ve Baghlan'ı egemenliğini ele geçirmiştir. Badahşah Bayleri itaat ettirmiş. 1818 da Taşkurgan ve Balh'ı eşgal etmeye başladığın de Buhara hükümetin müdahalesi ile Balkh'ten çekilmiş ancak, diğer bölgeler Murad Bek'in yetkisinde kalmıştır. Murad Bek kendi egemenlik bölgeleri kardeşleri arasında dağıtır ancak genel yönetimi kendisi yapıyormuş. Murad Bek 1842 de vefat ettektan sonra ve oğlu Sultan Murat Beybey oldmuş.

1859 yıllarında Katagan Beyleri anlaşmasızlıktan dolayı Azam Han'ın ordusu tarafından Kunduz eşgal edilmiş ancak Mir Atalik Talokan çevresinde sevaslara devam etmiş. Ülkede Amir Şir Ali Han'ın egemenliği döneminde ve oğullarının egemenlik tartışmaları naticesinde Katagan Halkı Amir Dost Mohamet Han'ı destekleyerek Kunduz şehri bir daha Kataqanlara verilmiş. Ancak, Khanabad'ta merkezi hükümetin bir temsilcisi varmış. Özbek Hanların egemenliği Mohamed Azam Han ve Abdul Rahman Han dönemine kadar devam etmiştir. Nihayet, Abdul Rahman'ın hükümdarlığı süresince Kunduz tamamen bugünkü Afganistan'a katılmış ve Kabil'den atanan hükümdarlar eyaleti yönetmiştir (Tügan, 1995).

İlk kez, Nayibul-Hukumeh Kunduz'da, Muhammed Nabi Karluk adlı kişi ise devlet tarafından atanıyor. Ondan sonra, başka bir kişi Şirkhan Nayibul-Hukumeh, merkezi hükümet tarafından işe tayin edelecekmiş. Bunun dönemde, yeni Kunduz şehrin planlama önerisini, Kral Amanullah Han tarafından uygulanmıştır (Kayhan, 2013: 25).

1930'ların ortasında, Kunduz vilayeti Afganistan'ın ilk resmi vileyeti olarak kurulmuş; Kunduz, Kataqan ve Badakhshan vilayetinin ikinci yönetim merkezi olarak ortaya kurulmutur. Bölgede yeni şehir kurulduktan önce büyük bir ticaret ve kervanların yoluyiken, ticari bir yer olduğu için, hükümetin idari merkezi olarak kabul edilmiştir. Aslında ticari rolü ve sonra "idari rolü" bugünkü Kunduz şehrinin ortaya çıkışının önemli faktörlerinden birisidir .Spinzar şirket'nin kuruluşu ve pamuk

endüstrisi merkezlerinin geliştirilmesi, bu şehrin gelişmesi ve yaratılmasının en önemli etkinler arasındadır. Sanayi kuruluşları, yeni kurulan özel sektöre açılmış olup, ülkenin çeşitli yerlerinde bağlı şirketleri kurmuş ve yaklaşık 5.000 tam istihdam sağlamıştır (Gonaryaring, 2007).

1957 yılında Kunduz şehri Katagan vilayetinin başkenti oldu ve il yönetimi buradan devredilerek bölgede büyük bir ekonomik destek sağladı. 1997'de başlanan Afgan savaşıdan önce, Kunduz ilini, ülkenin en gelişmiş vilayetlerinden biri olduğu söylenmektedir (Wörmer, 2012: 9).

1980'ler Kuzeydoğu'da Afganistan demokratik cumhuriyeti, bir yandan Rusya ile diğer taraftan ise Mücahid örgütleri arasındaki savaşa maruz kaldı. Kunduz'daki Mücahid örgütleri arasında Jamiyat-e İslami ve hizbi İslami partileri halkın büyük kısmını cezbe eder ve sonuçta hükümet karşısında en aktif muhalifler olarak ortaya çıkarlar. Bununla birlikte, iki parti ve diğer mücahit gruplar arasında savaşıma yol açan güçlü bir rekabetler bugüne kadar devam etmektedir. Bu rekabetlerle ilişkili Temmuz 1989'da Takhar ili farkhar ilçesinde, katledilen Jamiyat-e İslami'ye ait Kunduz'dan mücahit komutanlara yönelik Hizbi İslami partisi tarafından olayı ortaya çıktı. 1980 yıllarda Kunduz ili, Rusya kuvvetleri, Orta Asya cumhuriyetlerinde altyapı taşıdığından dolayı, önemli bir lojistik üs haline geldi.

Ağustos 1988'de, Rusya Kuvvetlerinin Afganistan'dan geri çekildiği sürecinde, Kunduz ili Mücahid örgütleri tarafından kısa sürede işgal edildi. Ancak Afganistan demokatik cemhuriyetine ait kuvvetler, Rusya kuvvetleri desteğiyle şehri geri aldı. Kunduz şehri Mücahid örgütleri tarafından kısa süreliğine işgal ettikleri sıradayağmalanmasına rağmen, büyük zarar verdiler. 1992'de Necibullah rejimi yıkılmasından sonra Kunduz iliyöntemi Mücahid örgütlerin siyasi mücadele ve savaşları içinde maruz kaldı. 1997'de ve 2001'de Kunduz ilinin Taliban tarafından ele geçirildi (Wörmer, 2012: 9).

2.5.2.KUNDUZ İLİNİN ADLANDIRILMASI

Bugünkü Kunduz ilinin isim menşesi hakkında farklı görüşlere rağmen, Afganistan'ın resmî kayıtlara baktığımızda kelimedeki Kunduzolarak iki şekilde hem yazılır hem seslendirilir. Bazı kaynaklarda kunduz isminin Darice kuhan (eski) ve daj

(kale) sözcüklerinden “kuhandaj” biçiminde birleştiği ve zamanla *kunduz* şeklinde geliştiği iddiası öne sürülmektedir (Yamin, 2009: 197).

Halk etimolojisinde ise buna karşı farklı açıklama daha bulunmaktadır. Birinci görüş, Türkçede *kunduz* sözcüğünün, bir hayvan isminden alındığını belirtmektedir. Bu etimolojiye göre bugünkü Kunduz coğrafyasında olan göllerde eskiden *kunduz* isminde bir hayvanın yaşadığı ve bu coğrafya da adını o vahşi hayvandan aldığı bilinmektedir. *Kunduz* ismindeki hayvan Divan-u Lügat-i-Türk'te su köpeği olarak açıklanmıştır. İkinci halk etimolojisine göre *kunduz* ismi Türkçe *kündüz* (gündüz) sözcüğünden alınmıştır. Kunduz şehrin merkezindeki eski kale 19. yüzyılda bir askeri üs gibi inşa edilmiş, böylece her 100 metrede susuz kule inşa edilmiş, kalede ışıklar çevresini geceler, gün/gündüz (Özbekçede Kun veya Kunduz) gibi aydınlatırdı, Bu etimolojiye göre bir bölge olan Kunduz, gün anlamına gelen Kunduz sözcüğüyle isimlendirilmiştir (Tadaş, 2012: 1).

Mahmut Kaşgari'nin Divan-u Lügat-i-Türk kitabına göre, Eski Türkler şehre kent veya qend söyliyordu; örneğin: Taşkent, khokand, Samarkent ve Doz yani tepyi veya yüksekliği zekiretmiş. Yani Kent + Dos = Kondoz'un tepyi üstüne kent olduğunu söyleyebiliriz. Bunun kanıtı da şehir merkezindeki kaledir (Töre, 2017.09.12). Ayrıca Kunduz şehrinin çevresindeki bölgelerin çoğu isimleri genelde Türkçe olduğu belirtilmektedir. Örneğin: Aktaş, Aktepe, Kizilkale, bataş, Basoos, Ayhanum, Eyirgenek v.b. bölgelerin adları günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Kunduz'un etimolojik açıklaması ile ilgili yerel halkın aydınlarına sorduğumuzda ilk görüşü kabul etmemekle birlikte bunun Afganistan devletine ait olduğunu ve krallık döneminde devlet tarafından bölgedeki Özbekçe yer adlarını değiştirmek ve anlamını saptırmak amaçlı proje uyguladığını, okullarda okutmak üzere bu şekilde kitaplar basıldığını iddia ediyorlar. Bunların anlattıklarına göre *Kunduz* “su köpeği” güzel bir hayvan olduğu için hala *Kunduz* kelimesi bazı kız çocuklarının adı olarak kullanılır.

Dediklerine göre 19. yüzyılın başlarında Türkçe yer isimlerini değiştirme projesi çok baskın bir şekilde gerçekleştirilmiş ve o coğrafyada yaşayan halka karşı buna benzer kültürel baskılar uygulanmıştır (Tadaş, 2012: 2)

2.5.3. TOPLUMSAL VE DEMOGRAFİK YAPI

“Ölmek istiyorsanız, Kunduz'a gidin”; Bir Afgan atasözü, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında Afganistan'ın Kuzeydoğu bölgelerden Peştunları kendi hâkimiyet ve egemenlik amacı ile göç ve yerleştirmesine kadar uzanıyor. O zaman, Kunduz bölgesinin bir kısmı boş alan ve yoğun ormanlar,nehir vadisinin bataklıklarından sıtma hastalığından dolayı, gelen Peştun yerleşimcileri felaket yaşantısının etkisi altında maruz kalmıştır (Wörmer,2012: 9).

Son kırk yılda, Kunduz ilinin stratejik ve ekonomik özellikleri nedeniyle çok iç savaş ve çatışmalar arasında maruz kalan illerden birisi olup,bu atasözü, alandaki devamlı iç savaşların nedeniyle insanların psikolojisini etkileyen biri bugünlere kadar söz konusudur (Maşal, 10.11.2017).

Tarihsel olarak, katagan topraklarında nüfusunun çoğunluğunun Özbek çiftçileri ve yarı göçebe Tacikler, Arap göçebelere ve daha az sayıda Türkmen, Hazara ve Aimaq olduğu ifade edilmiştir.Bununla birlikte, 1850'lerden 1970'lere kadar, bugünkü Kunduz bölgesi Rusya'nın Orta Asya'yı eşgal nedeniyle gelen göçve Afganistan merkez hükümetinin toplumsal değiştirme (Bölgeni Paştunlaştırma amacı) politikası tarafından başlatılan çeşitli göç dalgalarının varış noktası olmuştur. Pashtunları Kunduz bölgesine ilk küçük göçü, Nasiri kabilelerinin aileleri, bugünkü Aliabad ilçesinde yerleştikleri 1850'li yıllarda meydana geldi, binlerce Orta Asya halkı, Rusya eşgal nedeniyle gelenlerde Katagan'a yerleştiler.

Kataghan'daki Peştun yerleşiminin ilk aşaması, 1880-1933 yılları arasında, Amir Abdur Rahman'ın egemenlik döneminde 1880-1901 yılları arasında gerçekleşti. Bu hükümdar, bazen Hindukuş dağlarının güneyinde yaşayan Peştun Kabileleri kuzeye gitmek için teşvik eder ve bazen zorla .Pashtunların Katagana güç etmenin ikinci aşaması, hükümetin sanayileşme çabaları ile 1930'lardan 1970'e kadar sürdü. Afganistan'daki Tacikler, Hazaralar ya da baluçların Katagan'da yerleşimleri 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında da Peştun olmayan göçlerin en önemli yerleşmeside meydana geldi. 1920 yılına iki yüz bin Tacik ve Özbekler, Orta

Asya'nin eşgal etmesi nedeniyle kendi anavatanlarından kaçıp kuzey Afganistan'a yerleştiler.

Kunduz ilinin nüfus sayımı ve istatistikleri, uluslararası normlara ve metotlara uygun ve bilimsel olmamasına rağmen; hükümet ve sivil toplum örgütleri bazen çeşitli amaçlarla yaptıkları çeşitli şekillerde tahmin edilmiştir. Şu anda Kunduz ilinin nüfusu bir milyon olduğunu tahmin edilmektedir. Bugün Kunduz ili, farklı etnik grupların, farklı dil ve kültüre çeşitliliğiyle, yan yana yaşayan bölgelerden biridir. Bu ilde yaşayan farklı milletler küçük bir Afganistan gibi dir, ve çoğunlukta Üzbek, Tajik, Paştun, Türkmek, Aimaq, Arab, Hazara ve az sayıda Afganistan'da yaşayan başka milletlerde gözükmekte olduğuna rağmen, yaşayan etniklerin nüfu sayısı biliri bir rakamlara sonuçlandırmıştır (Wörmer, 2012: 9).

2.5.4. SOSYO-KÜLTÜREL VE DİNİ HAYAT

Kunduz halkının çoğu Hanefi mezhebine mensup olup, az sayıda Hazaralar Şii mezhebine bağlıdır. İslamçilik ve Mezheb görüşü bakımından, halkın gündelik hayatına önemli olduğunu belirterek, kavimler ve sakinleri içinde bir inkâr edemez konuyu oluşturmaktadır. Din âlimleri, mollalar ve seyitler Afganistan toplumunda çok önemli yeri vardır. Bunlar toplum içinde saygılı olup, din ve gündelik hayat meselelerin çözülmesi için önemli rol oynamaktadır.

Afganistan'da, özellikle Kunduz halkının sosyal hayat yaşamı şehir ve köylerden ibaret olup, şehir ve köy arasında farklılıklar görülmektedir. Şehirlerdeki yaşam tarzı çekirdek ve büyük aile olarak, ama köylerde ise kavim veya aşiret ve akraba bağlılığı halindedir. Toplum ilişkileri geleneklere göre, yürütülmekte olduğuna rağmen, genelde ataerkil yapısında egemendir. Halkın kan bağı olan insanlar bir arada yaşamakta olup köy hayatında sivil toplum kuruluşu gibi örgütlenmeler bulunmaktadır. Sosyal yapı ve ekonomik açıdan incelenirse, ekonomik durumu de tarım ve hayvançiliye bağlı olduğundan dolayı, sosyal sınıfları görebiliriz. Bu sınıflar çiftçi, esnaf ve işçi olarak ekonomik ve sosyal üretim alanında hayati bir öneme sahiptir.

Kadınların sosyal hayat katılımı ise Kunduz şehir merkezi dışından, diğer ilçe ve bölgelerde oldukça düşüktür. Kadınlar pek fazla evlerinden dışarı çıkmazlar ve iş

alanında da öğretmenlik, doktorluk ve hemşirelik dışında devlet memurluğu gibi mesleklerde çalışanlar oldukça sayısı azdır. Kunduz halkı fevkalade örf ve geleneğe çok önem verirler. Toplumde erkekler kadınlara göre daha ön planda olup, bu mesele sosyal ve İslam hukuku açısından kadınlar tarafında eleştiriye meruz kalmıştır. Bununla, geleneksel kırsal yaşamın hakim olduğu toplumsal ilişkilerinin kontrolü genelde dine bağlı olup tesirleri günümüzde de etkili olmaya devamını sürdürmektedir.

2.6. KUNDUZ BÖLGESİNDE ZİYARET KÜLTÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Kunduz ilindeki türbeler genelde Afganistan'ın diğer bölgelerindeki türbeler gibi aynı gelenek ve kültüre benzer olduğuna rağmen, İslamiyet'e geçmesinin ardından değişikliğe uğramıştır. Kunduz ve çevresinde bulunan türbeler ve mezarlar buldukları çevreye mahsus olmasından dolayı halkın ilgisini çekmektedir. Mezar, Türbe, Yatır, Dede Mezarı, Veli, Evliya, Hoca, Hacı, Şeyh, Seyit, Pir vb. Allah dostlarının türbeleri görülmektedir.

Kunduz ve Afganistan'ın diğer bölgelerinde de baktığımızda, çeşitli türbe ziyaret yerleri her köşesinde görülmektedir. Halk farklı amaç dilek ve iseteklerle ziyaret edilen yerler farklı inanış, görüş ve ritüellerle kendi sıkıntılarını gidermek için hacet talep edip sadakalar verirler. Alan araştırmamıza göre, Kunduz ve yöresin'deki ziyaret fenomeni, halkın kutsal inandığı yerler genelde tipolojik üzerinden uç şekildedir.

1. Eski mezarlıklar etrafında bulunan yatırlar.
2. Ziyaretin etrafında bulunmayan mezarlık veya türbeler. Böyle yerler, tepe ve dağ üstüne bulunan ziyaretlerdir. İmam Sahib ilçesinde bulunan Hacı Ebul Kasım ziyaretgâhı olarak isimlendirilir bu dağ civardaki diğer dağlardan yüksektir. Bu ziyaretgâh dağın tepesindedir. Halk, yakın ve uzak bölgelerden gelerek dağın tepesine çıkıp ziyaret ederler. Bazı ziyaretçiler dağın tepesine çıkamayıp dağın kayısında dua ederler.
3. Taş, Eski ağaç ve Çeşmeler gibi ziyaretgâhlardır. Bunlar eskiden beri halk nezdinde sosyal ve kültürel açıdan çok önem verilmektedir. Ama bugünlerde

ise halkın bilinçli olması din adamlarının uyarısı ile halkın ilgisi günden güne azalmaktadır.

Ama burada en dikkat çeken bir ayrıntı daha vardır. Özellikle Hz. İmam Hüseyin'in kafasıbulunduğu ziyaretgâhı Kunduz ilinin İmam Sahip ilçesinde olmasıdır. Bundan dolayı, Kunduz ilinin diğer ilçelerine göre ayrı ve önemli konuma sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu zatın yüzü hürmetine Sultan Hüseyin Bayqıra Temuri hükümdarı tarafından büyük bir bina inşa edilmiş. Hz. Hüseyin'in Başını Irak'tan eski Toharistana getirilmesi ve Hz. Ali'nin Belh'te olması gibi halkın etimolojisinde farklı görüşler ve hikâyeler söylenir. Aynı zamanda, halkın örf ve geleneklerine göre bazı meşhur ve kutsal olduğuna inanan özel merasimler geçmişlerden beri uygulamaktadır. Bu merasim ilk önce hayır getirmesi için büyük bir tören tertip edilip, dua ve salavatlar getirilir, merasimin sonunda u tören eski zamanlardan beri günümüze kadar devam etmektedir.

Bu ziyaretgâhların bazıları çok meşhur ve bazıları sadece sınırlı bir bölgede itibara sahiptir. İmam Sahip ziyareti halk arasında kutsal bir türbe olduğuna inanarak Mezar-i Şerif'ten sonra meşhur ziyaretgâhlardan biridir. Bu ziyaretgâhlar genelde Şii ve Sünniler tarafından çok saygılı ve kutsal bir mekan olarak ziyaret edilmektedir. "Nevruz" ve "Cehende Bala" günleri aynı gün olduğu için civar illerden de misafirler çok gelirler. Böylece büyük hatimler, dini merasimler yapıp, bol bol dua ve günahlarına karşı Hz. Allaha niyazda bulunurlar.

Bu açıklamalar bizi, ziyaret yerlerinin şekil ve yapı bakımından arz ettikleri özelliklerin tahlilinden, orada yatan veya yattığı farz olunan ve kutsal bilinerek özel amaç ve usullerle ziyaret edilen kimselerin kimlikleri konusunda götürmektedir" (Öztürk, 2016: 105).

2.6.1. KUNDUZ'DA ÖNEMLİ BİR ZİYARET MEKÂNI OLARAK HZ. İMAM HÜSEYİN BAŞINI MEZARİ

Kunduz ilini İmam Sahip ilçesinde Hz. İmam Hüseyin'in kafasını mezarı halkın büyük bir ziyaret mekanı olarak mevcuttur. Bu şehir Mezar-i Şeriften sonra Hz. İmam Hüseyin'in kafasını türbesi burada olduğuna inanan yer, halkın meşhur ziyaretgâhlarından birdir. Bu ilçe İmam Hüseyin'in kafası bulunduğu için İmam Sahip

olarak isimlendirmektedir. Halkın bir çoğunun inancına göre, Hz. İmam Hüseyin'in naaş-ı ve kafasını kербela'da defin edildiğine ragmen, çeşitli yerlerde de Hz. İmam Hüseyin'in kafasını mezari yada mekanı olarak ziyaretler yapılmış, bunlardan biri de bu şehirde olması, halkın ilgisini çekmektedir. Her sene hicri yılbaşı nevruz bayramında insanlar büyük coşku ile türbenin sancağını kutsal olarak kaldırıma katılırlar ve bu merasim kırk gün devam ederek ziyarette gilerler ama başka günler de özellikle Çarşamba günü kadınlar ve Cuma ve değer günler ziyaretçilere vilayetin değer bölgelerinden gelen ziyaretçileri vardır.

Tarihi kaynaklara göre, şehrin ismi genellikle, Erheng, Arhan ve Arheng olarak zikredilmiştir. Bazı araştırmalara göre, M.Ö 320-330 yıllarında Yunanlı İskender, Toharistanı işga ettiğinde Arhang şehri bu dönemde inşa edilmesini bildirmiş. Bu şehrin ilk ve asıl ismi belli olmadığına rağmen, Arhan ismi budist döneminde Koşanilerin Toharistana hüküm sürdüğü dönemlerde bu bölgeyi isimlendirmiştir. Çünkü Arhan ve erhit budistlerin dini adamların özel derecesi olarak ifade edilmiştir. Arhang ismi İslam urdusu Toaristanı faith etmekten sonra özellikle, Sultan Hüseyin Baykara hâkimiyet dönemine Hz. İmam'ın ilginç ve bahis konusu olan olayı ortaya çıktıktan sonra Arhang isminin İmam Sahib'e değişmesine sebep olmuştur (Memud, 20.10 2017).

Sulatan Hüseyin Baykara, rüyasında İslam'ın dördüncü halifesi olan Hz. Ali'nin türbe yerini belh şehrinde gördüğünde,devletin yetkililerden bir heyet göndererek rüyasının gerçek olduğunu anlamış. Amir Ali Şiiri Navayı ve yanında bulunan ustat Kemalettin'i Behzat Benayi'ya bina yapmasını emir edir. Bu mezar Timurilerin zamanında yaşayan tecrübeli mimar, ustat Benay'ı tarafından iki yüksek ve büyük kubeli olan solunu ile türbe üstüne yapılmıştır. Bu tarihten sonra halk arasında Hz. İmam Hüseyinin kafasını mezarı İmam Sahipte olduğu inanış yayınlanmış ve Sultan Hüseyin Baykara tarafından İmam Hüseyin'in başı olan Şüpheli bölgeye Mezar-i şerifin mimari usulüne uygun bir şekilde bugünkü binayı yapılmasına emreder.

Bu inanışlı olaydan sonra bu şehir, Arhang Hüseyin olarak meşhur olmuş ve daha sonra bölge halkı Pagayamber Efendinizin Ailesine saygı ve hürmetinden dolayı bu mekânı kutsal bir yer inanışıyla, Hz. İmam, İmam Can ve en son İmam

Sahip olarak isimlendirilmiştir. Bugüne kadar bu isim halk arasında resmi olarak bilinmemektedir.

Kaynaklara göre, özellikle Ali Akbar Deh-hoda, Farsça da yazılan en büyük kültürel ve tarihi kitabın yazarı sayılmakta olup şöyle yazmış: “Erheng kelimesini, Bedehşan ilinde bir türbe mevcuttur, halkın inancına göre Hz. İmam Hüseyin kafası güya orada defin edilmiş ve oray Erheng Hüseyin denir, zikredilmiştir.”

Bu bölge Erhengi Hüseyin ismine meşhur olduktan sonra şehir gelişmiş ve değer bölgelerden Müslüman kabileler Hz. Hüseyinin ismini anılmasıyla bu şehire gelip yerleşmişler.

Türbenin giriş kapısının duvarında yazılan bir yazıtta göre, “Kamarı 500-567 senelerinde Fatımi vezirlerinde şöyle söylemiştir; dördüncü Salibi savaşlarından sonra, Hz. Hüseyin kafası “Askalan” (Şam’da bir şehire) metfundu, 30 bin dinar karşılığında Mesihlerin elinde olan bölgeden Mısıra götürerek defin eder ve daha sonra bir grup Türk tüccar tarafından Toharistana götürülmüş ve Arhang bölgesinde defin edilmiştir.” Şemdi Kunduz şehir merkezine bağlı bir bölge “Askalan” ismiyle mevcuttur. Şam daki “Askalan” ile nasıl bir bağı olduğunu şöyle açıklar. Hz. İmam Hüseyin başını Şamadan yabancı bir ülkeye götürürken, bu değerli insanın ve İslam’ı âlemin büyük gururunu Kunduz’un Askalanı’na getirmişler. Bu sebeple Şam’da bulunan Hz. İmam Hüseyin kabrini yüzü hürmetine sevdikleri tarafından, hem de Peygamber Efendimizin turunu olduğu için bu isimle anılmaktadır

Başka bir görüşe, eskiden günümüze kadar İmam sahib halkı birçok hikâyeler ve efsaneleri söylemektedirler. “Hz. Hüseyin, Yezit tarafından şehit edilip ve kafasını kesilmesi hakkına bazıları şöyle beyan eder. kesilen şehitlerin kafalarını Şam’a götürürken, yolda geceleme için bir kasabada şehitlerin kafasını kasaba reisine güvenerek bırakmış. Kabile reisi çok dindar ve Müslüman biriymiş, kıssadan vakıf olunca Hz. Hüseyin başını tanıyıp ayırmış, geceleyin bir sandık içinde saklamış ve eğer bu gece yapabilirse, Mübarek’in başını Yezidilerden uzak bir yere götüürüp gül ve parfümle toprağa verse, ama bu gece Muvaffak olamamış. Çok özgünken, oğlu babası gibi müslüman biriken, bu vaktadan haber olduktan sonra babası kendini feda etmiş ve babası oğlunun kurban ederek başını Hz. Hüseyin

yerine koymuş ve tıpkı Mübarek'in kafasına benzermiş. Sabah erkenden oğlunun başını onlara teslim eder. Hz. İmam Hüseyin başını alıp Şama götürmüş ve daha sonra bir Müslüman ve güzel kalpli adam, Hz. İmam Hüseyin başını Arhang bölgesinde getirerek oraya defin etmiştir.” Hz. İmam Hüseyin'in başını bulunduğu ilçede dinsel, ekonomik ve sosyal bağlamında birçok katkı sağlamıştır. Buradaki ziyaret ile ilgili geçmişten günümüze kadar farklı rivayet ve hikayeler söz konusu olsada yöre halkın nezdinde önemli olan husus, Paygamber Efendimizin (s.a) ailesine sevgi, saygı, hoşgörüyü özellikle soyundan gelenlere saygı ve sevgisile bu mekanı kutsal olduğuna inanmaktadırlar. Bölge halkı buraya yılın her dönem ve günlerde gelirler; ancak, yılbaşı Nevruz Bayramında özellikle çehende merasiminden daha çok coşku ile cevar illerden ziyarete gelirler (Vursaci,49).

Türbe ziyaretin amaçları oldukça genişletilebilir. Hz. İmam'ı atfedilen kerametler ve onun etrafında oluşturan dinsel ortam bu ziyaretgahi uğrak yeri haline getirmiştir. Ziyaretçiler niyet, dilek, istek veya ihtiyaçlarını buraya gelip başvurarak adaklarla elde etmeye çalışmaktadırlar. Bundan ayrı, felej, kor, farklı engeller ve doktorları ilaçlarından şifa bulmayan insanlar kır gece ve gündüz türbenin cevarındaki odalarda şifa bulma amacıyla burada kalırlar. Ziyaretçiler, Ziyaret esnasında yapılan uygulamalara göre bazı usul ve adablar üzere bölge halkın inanışlara dayalı geliştirilmiş işlemleri vardır. Bu usuller, evdeyken niyetlenip dua etmek ve ziyarete girmeden önce mutlaka abdest almaktır. Ziyaretçiler ayakkabıları ile girmez, dışarıda bırakırlar, ziyaret adabını bilenler türbeye selam verir içeri girdiğinde bir köşede otururken Kurandan ayet okunur ve türbe için dua ederler. Kadınlar ve avam halkı girdiğinde türbenin yanı başında kıbleye dönerek oturur ve ziyaretin mucavirları tarafından ayetler okunduktan sonra dua ederler.

İmam Yahya bin-i zid bin-i Hüseyin Kafasını Türbesi: Bazılar hikayelere göre, burada Yahya bin-i Zeyd'in kafası olduğunu söylemektedir. Karbela kanlı olayından sonra, Hz. İmam Hüseyin'in ailesi ve destekçileri Yezid tarafında yapılan baskılar ve uzak bölgelerde göndermesi devamında Belh hakimi Selim bin-i Hur, Zeyd'in oğlu olan, Hz. İmam Yahyayı Serepul ilinde öldürülmüştür. Selim, Hz. İmam Yahya'nın kafasını, kardeşi Ebul fazıl ile beraber Belh hükümdarı tarafında Bağdat Emevi emirlerine göndermiş. İmam Yahya'nın başı yakın dostları tarafından, Erheng şehrinde, yani İmam Sahibe getirilmiş ve orada hicri 125 yılda defin edilmiştir (Keyhan, 2013: 15).

Bu konuyla ilgili bölge halkın nezdinde farklı görüş ve hikayeler ifade edilmiştir. Bazı ifadeler göre, Yehya'nın kafasını aldıktan sonra, Horasan valisi olan Nasr Seyyar Hurasan ve Toharistan'ın merkezi Bedeşana göndürmüştür. Mübarek'in başını taşıyan adam Koturbulak olan bir kişiye teslim verir ve yarın tayin edilen kişi tarafından Badahşahn götürecektir. Müslüman olan bu adam, Hz. İmama ait olduğunu anlayınca kendini saklıyarak oradaki bir çeşmeye yıkarak gecenin karanlığından yararlanarak, Mübarek'in Kafasını defin eder ve bugüne kadar orası Koturbulağ ismiyle bir ziyaretir. Ertesi gün Selimin adamları bu Türk ve Müslüman adamı bulamayınca ümidini keserler ve geri dönerler.

Başka görüşlere göre, Nasır bin-i sayyar Hz. Yahyanın kafasını taşıyan adamın peşinden kendi adamlarını yollar, sonuçta Hz. İmam'ın kafasını taşıyan adamı bulamıyor. İmam'ın kafasını taşıyan adam kaçıp bugünkü Köturbullag Mahallade, Koturbulağ adlı bir çobanla tanışır ve İmam'ın başını bu kişiye emanet verir. Bu adam kısılmış kafanı kim olduğunu öğrenir ve kesik başı yorulmuş adamdan alıp saklamış. Bunların peşinde olan askerler bu ikisini bulurler ve Mübarek'in kesik başını talep ederler, ama bunlar Mübarek'in kafasını yanında olmadığını söylerler. Askerler bu ikisini elbiselerini çıkartmasını ve bir kan eserini onlarda olmasını bakmak istediğini söyler, O anda şiddetli bir yağmur başlar, bu iki adamın elbiseleri ıslatır ki, kan den hiçbir eser bile kalmamış. Hakim adamları Hz. İmam'ın başını geri alması için çok şikence eder. Bunlardan birisini şehit eder ve diğeri ise kaçmayı başarır. Şahravan Nehrinin yakınlarında yani bugünkü Kuturbulağa, gelerek Hz. İmam'ın başını bir yerde saklamış. Askerler Hz. İmam'ın

kafasını bulmak için her yeri ararken sonunda Hz. Yahyanın başını yanında olduğuna itiraf eder ve askerlere Hz. Yahyanın başını sakladığı yerden getireceğini söz verir. biraz uzaklaşarak Hz. Yahyanın başını alarak derin bir çukure doğru koşar ve Hz. Yahyanın kafası oraya atmış. Çukur içinden su çıkmış ve başı kayıp olmuş ama askerler bu kişiyi şehit etmiş. Türbesi bölge halkın önemli ziyaret mekanlarından biridir. Ayrıca Eskiden bugüne kadar burada dağın kayısından çıkan tuzlu su bölge halkı için şifalı çeşme suyu olarak meşhurdur.

Değer bir görüşüne göre;Hz. İmamın kafasını saklayan sofıyı takipçi askerleri gösteren bir çoban ve bir çifçi dağın kayısında İmam'ın kerametleriyle taş dönmüş olduğunu söylemektedir. Kuturbulağ dağının güneyine bakıldığında taşın manzarası bir inek adam gibi görülürken halk buna inanmıştı.

Hz. İmam'ın cesedi, Seripul ilinde, kafası ise İmam Sahip'te defindedir. Halk arasında kutsal bir mekândır. Her sene yılbaşını nevrusun 10'cu gününde civar illerden insanlar gelip, "Cehende" (Tübenin sancağını) büyük bir merasimle kaldırırılar. Bu merasim 40 gün boyunca halk tarafından saygı ve muhabbet içinde devam ediyor. Çilehanesinde 40 gün önce feleç, kör ve her türlü sıkıntısı olan hastalar şifa bulma için getirilir.Allah'a bu zatın vesile olarak dua de bulunur ve kurban keserler. "Çehende" Türbe'nin sancağını kaldırdıktan sonra şifa bulunan kör, feleç hastaları duyurulacak ve halk tarafında karşılaşp elbeselerini kutsal olarak yırtarak, alırlar.

2.7. KUNDUZ BÖLGESİNDEKİ DİĞER ZİYARET MEKANLARI

2.7.1. Ebu-UI Arhan

Tarih kaynaklara, Şayh-ul İslam Ebul Arhan Toharistanda en eski dini alim ve önemli şahsiyetlerden birisi olan zikredilmiştir. Kendi döneminde, dini davetçi, vaaz ve konuşmasından dolayı Balh'te Şeyh-ul İslam adı ile tanınmıştır. İşmi Ariana Ansiklopedisi ve Çerag-ı Ancuman dargisinde Abul Arhan olarak zikir edilmiştir.

Arhang (Bugünkü İmam Sahip İlçesi) ana vatanıdır. Bazı kaynaklara göre, Bugünkü İmam Hüseyin Hazretlerinin başını ziyaretgâhı, Şeyh Ebul Arhan'a ait

olduğunu söylerler.Ama bunun gerçek olduğu olmadığıne herhangi kanıtlı bir belgeye yoktur. (Vursaci, 80).

2.7.2. Hâce Ebul Kasım Türbesi

İmam Sahip İlçesi'nin güneybatı tarafında yer alan, Kuturbulağ dağı'nın bir tepesinde Hâce Ebul-kasım Ziyareti bulunmaktadır. Her yıl birçok meraklısı ve kutsallığına inanan kişiler gidip ziyaret ederler. Ama tarih açısından böyle birilerinin olup olmadığına herhangi bir belge veya geçmişleri belli değildir. Kim olduğu, nasıl bir hat sürdürdüğü ve nasıl vefat ettiği hakkında ve dağın en yüksek yerine nasıl defin edilmesi hakkında bir bilgi yoktur. Ziyaretçiler de bu zatın kişiliği, hayatı veya vefatı hakkında hiçbir şey bilmediklerini söylemektedirler.

Avam halkın görüşüne göre: Ebul-Kasım, İmam'ın başını Belh hâkiminin elçilerinden kaçırap onu Toharistan'da Arhan (bugünkü İmam Sahip ilçesi) bölgesinde götüren kişi olduğunu söyleyorlar. Halkın inancına göre birisinin sıkıntısı veya derdi olursa, önce Ebul Kasım tübesini, sonra Kuçkar baba'nin ziyaret ederek ve en son Hz. İmam'ın Mezarına gelerek dua ve niyazda bulunurlar. Bütün sıkıntılarını çözüleceğine inanırlar.

Görüşme sürecinde, katılımcıların ifadelerine göre, *“15 sene önce Nevruzun 9.'cu gününde Kuturbulağ “Cehendabala merasimide halk tarafından kutlanırdı. Ziyaretçiler dağa çıkıp Hâce'nin türbesini sancağına kaldırmak merasimde giderdi, ama her kim oraya kadar gedemezdi, çünkü gediş ve dönüş yaklaşık altı saat sürerdi. Önceki yıllarda türbesi mücavir (türbedaları) tarafında kururmuştu Ama bugünlerde bölgenin istikrarsızlığı ve Taliban örgütlerinin tehdidi altında olduğundan dolayı maalesef kimse gedemez ve ziyaretçi sayısı çok düşmektedir. Türbesi de bir harabeye dönmüştür.*

2.7.3. Baba Koçkar Türbesi

Koçkar Baba⁵, İmam Sahip ziyaretgâhının sağ tarafında olup, tarihi binanın içinde kubbeli bir türbedir. Bunun hakkında, herhangi bir belge bulunmayıp elde edilen veriler daha çok nakli rivayetlere dayanmaktadır. Ziyaretçiler prensip olarak

⁵Afganistan'da “ Baba” kelimesi “Dede” lere kullanılmaktadır.

ilk Koçkar Dede'nin türbesinde dua ederek sonra Hz. İmamın başını mezarına girerler.

Halkın söylediklere göre Baba Koçkar Hz. İmam'ın ziyaretini mücavirlerinde birisimiş umur boyu bu ziyarete türbedalık yapmış ve vefatından sonra Hz. İmam'ın mezari yanında defin edilmiş.

Hz. İmam'ın ziyaretine gidiş kuralları şöyledir. Eğer bir kişi ziyarete giderse ilk önce Kuturbulağ çeşmesinde abdest veya duş alır, sonra Koçkar dedeyi ziyaret eder ve Hz. İmam Hüseyin'in kafasını ziyaret gedip ziyaret ederler.

2.7.4. Hâce Kaftar Türbesi

Hâce Hindu, Hâce Kaftar (Hâce Güvercin) adıyla tanılan, Hâce Abdullah Ahrar'ın⁶Müritlerindedir. Cildi esmer olduğu için Hindulara benzeterek, Hâce Hindu diye adlandırılmıştır. Türkistan şeyhi Hâce Ehrarın müridlerinde biri olup, şeyh'in nazarındayken. Güya, Hâce, Şahin gibi uçuyormuş ve bazıları bunun görünüm kerameti olduğunu söylemiş. Ama Şiyh Ehrar Hâcenin bu hareketlerini sevmemiş ve derhal bir huzurunda çıkmasını istemiş, bunları duyunca Hâce ne yapacağını şaşırıp yere düşmüş ve yaralanmış. Hâce kendini acız görüp başını Şeyh'in ayağına koyarak ağlamaya başlayarak af estemiş. Sonunda Hâce Ehrar onu af ederek bir daha uçmayacağına dair tavsiye etmiştir. Hâce 921 H. yılında vefat etmiştir. Hâce, Kunduz ilinin, Çahardara ilçesinde bir tepenin ustune defin etmişlerdir. Kunduz ve yöresindeki bölgelerdeziyaretgâhlardanbiridir. Bu tepe ve civarındaki köy Hâce Kafter adı ile meşhurdur.

Araştırmaya göre; Taliban döneminden önce halk buralara ziyaret amacı için gelirken, ziyaretçiler genelde yağlı ekmek, Kurabiye ve nakit para gibi adaklar veya sadakalar getiriyormuş. Her sene nevruz bayramında çok kalabalık olurmuş. ziyarete getirilen adak veya sadakaları etraftaki fakirlere dağıttığını söylemektedir. Ama bugünler eski günler gibi değildir. çünkü bölgedeki Taliban terör örgütlerinin tehdidinden dolayı ziyaretçiler sayısı oldukça azdır. Ziyaretgai çatışma ve savaşlar neticesinde kısmen tehrib edilmiştir.

*Abdullah Ahrar (896 -806 H.) Mavara-u Nehir'de en meşhur şeyhlerden biri ve Naqshbandi Tarikatın etkili, şahsiyetlerden biridir.

2.7.5. Hacı Şahit Türbesi

Kunduz şehrinin merkezinde, Timurular döneminden kalan bir cami cevarında Hacı Şahit ismiyle bir türbedir. Hâci buraya Kâbe'nin yetişkinlerinden olup yardım amacı ile gelmiştir. Ama bir gece, hırsızlar tarafından şehit edilmiş ve bölge halkı tarafından bu tarihi Cami'nin civarında defin edilmiştir. Türbesi saygı ve hurmetle gösterilmektedir.

2.7.6. Çehil Duhtaran Kalası (Kırk Kız Kalası)

Kunduz şehrinin kuzeybatısında yer alan en meşhur ve tarihi bir kaledir. Yüksekliği yerden 20 metre'den fazladır. Bu kale bölgede en tarihi yerlerden biri olup, Kunduz şehrinin Kuhne kalesi (eski kalesi) ile aynı dönemde yapıldığını söylenmektedir. Kale, zamanında bazı Kralların savunma bakanlarının kametgâhı olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Çehil Duhtaran'ın(Kırk Kız Kalesi) adlandırılması hakkında bölgenin büyükleri şöyle bir görüşe sahiptir: *“Yakın geçmişte, Kalenin yakınında kızlar ders okurken kâfirler ya da düşmanların saldırısında kırk masum kız kalede saklanmış ve kafirlerin saldırısından kurtulması için Allaha dua etmişler ve duaları kabul olmuş. ve Hz. Allah'ın kudreti ile kalede bir delik açılmış Kızların hepsi o deliğe girerek kayıp olmuş (Karizada/Erkek/37).”* Şimdi Kale'nin yanında bir fıstık ağacı ve vardır. Ziyaretçiler ağacın kutsallığına inanarak kendi murat ve estekleri nenednile bez mendel ve bez bağllıtorler.ve budasını bir ziyaret olarak görüyurler. Bundan dolayı, Çehil Duktaran'ın(Kırk Kız) Afganistan'nin Uruzgan ilinde ve İran'ın bazı şehirlerinde de kayıp olmul kızler adına ziyaret mekanlar mevcuttur.

2.7.7. Hâce Maşhad Türbesi

Kunduz şehir merkezinin doğu tarafında iki kilo metre uzaklığında olan bu ziyaret Hâce Maşhad adı ile meşhurdur, Civardaki bölgelerde bu isimle adlandırılmaktadır. Halk tarafından en çok ziyaret edilen yerlerden biri olup, bölgedeki halk yoğun bir ilgi ile ziyaret için buraya gelmektedirler.

Hâcenin mezarı klasik Hirat ve Balh mimarisi gibi yapılmıştır. Kubbesi yıkılmış sadece güney tarafındaki duvarları ve mezarın üstüne büyük bir dörtgen

şeklindeki 30 kübik taş vardır. Ve bu taş üzerine Arapça bir yazı kalmıştır. 1025 H'de yapıldığını gösteren yaklaşık dört yüz yıl önce ortaya çıktığını ve Türbenin kendisini de taş tarihinin kökeni olduğu belirtilmiştir. Hâce Maşhad adıyla tanılan bu türbe ruhani bir zatın metfun olduğunu ve zamanında büyük bir âlim ve ihtişamlı birdin adamı olduğunu inanarak badahşan veya İran'ın Meşhet şehrinden geldiğini söylerler.

Genelde günkuk kadınler ziyarete gelirler, Nevruz bayramı günlerinde burası çok kalabalık olup halk buraya gelerek türbeye ait olan sancağı kaldırır ve bütün bölgeden ziyaretçiler gelirler. Ziyaretçilerin gelme amacı herhangi bir sıkıntı veya hastalıklarını yada bahtının açılmasına inanarak dua ederler.

2.7.8. Hazrate Sultan Türbesi

Seyit Kamber Ali, Sayıt Ali Tirmizi Baniri'nınbabası, Hazreti Sultan adı ile meşhurdur. Ali Tirmizi Babürlerin döneminde büyük din alımlardan biri olup, Pakistan'da Pir Baba Baniri adı ile meşhur olup, türbesi Pakistan in Sobeshar bölgesinde önemli bir ziyaretir.

Sayıt Jamaluddin Afgani(Afganistan'in meşhur bilim adamlarından birisidir.) kendisini onun torunlarından olduğunu ve Pir Baba'nın geçmişi hakkında yazan kitabında şöyle der: "Babam Kamber Ali Babürlerin sarayında Amir Bahadır söylemişti ve dedem Sayıt Ahmet Nur, bilim ve fazilet sahibi olan bütün zamanını ders verme ve öğretmekte harcamaktaydı... Kunduz Asıl kontumuzdu, Dedem Amir Temur'un dayısı idi, Babam Saray ve siyaseti çok seviyordu"(AFGAN, 1940: 191).

Kamber Ali, Hazreti Sultan lakabına meşhurdur. Türbesi Kunduz şehrinin merkezinden beş kilo metre uzaklığındaki Kuzey doğusundadır. Mezar-ı bir tepe üstündedir. İki kubbeli olan bu bina ziyaretçiler arasında Hazreti Sultan Adı ile meşhurdur. Hazret Sultan türbesinin sancağı İmam Sahip ziyaretinin sancağını kaldırdıktan bir hafta sonra, bölgenin halkı tarafından eski geleneklere uygun bir şekilde her yıl büyük bir törenle kaldırılır.

Nevruz günlerinde ziyaretin etrafında olan kır alan, âdeta bir pazar yeri haline gelir. Burada Nevruz alışverişi yapılır, yumurta tokuşturulur, piknik yapılır.

Cehende'nin dikili kaldığı kırk gün boyunca devam eden bu merasimler, Cuma günleri erkekler, Çarşamba günleri ise kadınlar daha yoğun olarak gelirler.

Bu tür merasimlerde köylerden ve civar şehirlerden katılırlar. Güreş, yerel türküler gibi çeşitli etkinlikler yapılır. Genelde ziyarete gelenler, farklı hastalıklarını, sıkıntılarını veya bahtının açılması için gelirler. Kuran-ı kerim hatmi yapıp dua edilmektedir.

2.7.9. Paşa Kalandar Türbesi

Kunduz şehrinin kuzeyindeki Kelle Paz-i bölgesinin mezarlıkları ortasında olan bir türbedir. Bu şahsın hayatı hakkında herhangi bir bilgi ve belge bulunmayıp, elde edilen veriler daha çok nakli rivayetlere dayanmaktadır. Burada yatan kişinin Kalan dar yani veli gibi görünen bir zât olduğu söylenmektedir.

Çarşamba günleri genel de kadınlar tarafından ziyaret edilmesine rağmen nevrüz bayramında insanlar mezarlıklara gelirler ve buradaki zatın kutsal sayıldığı için sancağını kaldıracaklar. Ama son yıllarda türbenin çevresinde halk tarafın özel binalar inşa edilmesinden dolayı türbe alanını çok dar etmişlerdir. Paşa Kalan darın ziyareti eski yalılar gibi çok ziyaretçisi yoktur.

2.7.10. Halifa Nevruz Türbesi

Halife Nevruz, Hazret şah Nakşibendi'nin mürididir. büyük din alemlerinden biri Necmettin Kebiri Harazmin'in öğrencisidir ve onun tesviyesi ile Kunduz'a gelir ve dine hizmet amacı ile burada yerleşir. Türbesi Kunduz şehrinin Çehil Duhtaran Bahçesindeki Mezarlığındadır. Türbenin üstüne herhangi bir tarihi bina yapılmamış. Türbesi müridler ve bunun hakkında bilgisi olanlar tarafından sık sık ziyaret edilmektedir.

2.7.11. Racab Ali Batur Türbesi

Kunduz şehir merkezin 'in güneyinde, Sehdarak bölgesinde yolun kenarında meşhur bir ziyaret yeridir. Mezarın herhangi bir binası olmadığı için harabe altında kalmıştır. Türbenin yanındaki ağaç ve sancağına çaputlar bağlanmıştır. Çevre köylerden gelen kadın ziyaretçileri özellikle Çarşamba günleri oldukça fazladır.

Racab Ali Batur,1255- 1260 yıllarında, Mir Sultan Murat (Katağan Beybeyleri) döneminde başkomutan olarak Fayzabad ve Rustak bölgelerini komutanı olmuştur. Sultan Murat'a karşı ayaklanması için öldürülmüştür. Kardeş ve akrabaları tarafından Sehderak Kunduz şehir merkezinn ait alanda defin edilmiştir (KEYHAN, 2013:69).

Kunduz halkı bunu bir şehidin türbesi olduğu için kutsal olduğuna inanmaktadır. Halkın görüşüne göre: türbe kara yolların yanında olduğu için Rusya işgali döneminde türbenin defalarca buradan kaldırılması için çalışmalar yapılmış, ama buna rağmen, kaldıramamıştır. Bu nedenle halk, bir şehidin mezarı olarak gelip onun hakkına dua etmektedirler.

2.7.12. Eşan Ziyareti

Araştırmada, bu Ziyaretle ilgili yazılı herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşamadık ama bölge halkı rivayetlerine göre, bu türbe bir sayit (Peygamber Efendimizin Torunlarından) olduğunu bildirerek, saygılı şahsiyetlerden biri olduğundan dolayı bölge halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

2.7.13. Hacı Falak Türbesi

Han Ababd elçesinin Tophane mahalladsinde bir türbedir. Kim ve nasıl bir şahsiyet olduğu hakkında herhangi bir belge ve hikayeye ulaşamadık, ama bölge halkı efadelerine göre; çok eskiden beri burada uzak yerlerden köpek ısırın hasta kişileri bu türbeyi getirirler ve şifa bulurlar.

Türbenin ustune hahangi bir bina yapılmamış, çevresi yıkılmış duvarla kuşatılmış, türbeni üstündeki sancağına bez ve çaputler bağlanmış ve cevarinde bir zencir var, kopek ısırın hastaları zenciri altından geçerir ve şifa bulur. Bu türbenin diğer türbelerden farklı olduğuna inanan insanlar uzak bölge ve şehirlerden buraya hastalarını getirir vedilekte bulunurlar.

Taliban hâkimiyetindenönce bu türbede her yıl “Ceheda” merasimi Hanabad halkı tarafından büyük bir merasimle kutlanılmaktaydı. Ancak son yıllarda özellikle Talibandönemi ve son yıllarda Cehendemerasimi kutlaması Taliban örgütünü tehdit ve etkisi nedeniyle kaldırılmıştır.

2.7.14. Pestet Mezarı

Hız. İmam'ın ziyaretgâhının batı tarafında yer alan küçük bir türbedir. Bu ziyaret hakkında herhangi bir belge yoktur. Buraya gelen ziyaretçiler, özellikle cildi hastalıkları için gelirler. Mesela sil hastalıkları için mezarın torağından alıp çamur şeklinde yaranın olduğu bölgeye sürüp, çamuru mezarın bir köşesine bırakırlar. Yara iyileşinceye kadar çamur orada kalır ve kurur. İyileştikten sonra o yuvarlak çamuru alırlar, ya da yarada sürülmüş çamuru kuruyunca yara da kuruyerek iyileşir.

7.2.15. Sayıt Hasancan Ziyareti

İmam sahip türbesinin batı tarafında meşhur bir ziyarettir. Halk kutsal bir mekân olduğuna inanır. Çarşamba günleri kadınlar ziyarete gelirler. Nevruz bayramında ve bahar aylarında en kalabalık ziyaretlerden biridir. Sayıt Hasancan hakkında herhangi bir bilgi yoktur ama halk sayyıt olduğuna inanarak ziyaret etmektedir.

2.7.16. Koturbulağ Türbesi

Hâce Abdul kasım dağınkıyısında bulunmakta olan bir ziyarettir. Duvarla çevrili olan bu türbenin üzerinde, bölgedeki ziyaret merkezlerinin çoğunda var olan kümbet veya benzeri bir yapı yoktur. Ziyaretin çevresinde herhangi bir mezarlık da yoktur. Türbenin yanında bulunan ağacın dallarına şal ve bez takarlar.ve Cuma geceleri mum yakılır.

Yakınlarında dağın kayısında bir tuzlu çeşme var ve bu çeşmesinin suyu çok eskilerden beri bölge halkı şifalı su olmasına inanırlar. Kadın ve erkekler her türlü hastalıkları için döş almak üzere ayrı yerlere banyo yaparlar. Bahar mevsiminde, Nevruzun 9. gününde burada "Cehendabala" merasimi yapılır. Çevre köyler ve diğer bölgelerden insanlar gelip pazarlar açardı ve büyük tören ve coşkuyla kutlanırdı. Ancak, son yıllarda böge Talıban örgütünün tehdid altında olduğuna rağmen, eski günler gibi ziyaretçileri azalmıştır. Geçmiş günler gibi türbeye yönelik yapılan merasimler de kutlanılmamaktadır.

2.7.17. Sayıt Ahmet Şah Türbesi

Fakir bir kişi olan Sayıt Ahmet Şah Kandahar ilinden İmam Sahibe gelip, buraya yerleşmiştir. Hicri 1345 yılında vefat etmiştir. Bölge halkı özellikle müritleri, onun kendi vesiyetine göre, Şiir Mahi dağın tepesinde defin edilmiştir. Bu kişi Hz. Peygamber efendimizin soyundan olduğu için halk nezdinde saygılı şahsiyetlerden biri olup, vefatından sonra da türbesi halkın önemli ziyaret yerlerinde biri olmuştur.

2.7.18. Mahdum Hoqandi Ziyareti

İmam Sahip ilçesinin, İsmail Köyünde mezarlığı bulunmaktadır. İlçe de meşhur sofi, arif ve din adamlarından biri olup bir Hanaka'ya sahiptir. Kokeni Orta Asia'dan gelen din adamlarından birimiş. Halk onun evliya olarak görüyor ve kerametleri bugüne kadar halk nezdinde söz konusudur. Hicri 1350 yılında vefat etmiş. Türbesi müritleri ve halk tarafından ziyaretçileri vardır.

7.2.19. Bibi Murat Ve Hacı Murat

İmam Sahib ilçesinin şehir merkezinde bulunan, en meşhur ziyaretlerden biri olan karı-koca'nın türbesidir. Bunlar hakkında herhangi bir bilgi ve belgede yoktur. Ama eski zamanlardan beri ziyaret mekanı halkın nezdinde özellikle kadınlar tarafında yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Bu ziyareti bir aile türbedarı olarak cevarında ev yapmış ve ziyaretçilere hizmet eder. Bu mekanın ziyaretçileri genelde kadınlardır, Çarşamba günü her yerden ziyaterte gelirler ve bazıları yemek pişirir ve dilek ve hacetleri için dua ederler. Türbenin üstündeki bir ağaca muradına kavuşmak için bez, mandil bağlar ve kilit takar. Burada, gelen ziyaretçilerin dua etme ve uygulamalardan dolayı, kadınlar için özel bir piknik alanıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. KUNDUZ BÖLGESİNDE YAPILAN ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN METODOLOJİ VE BULGULAR

3.1.1. Araştırmanın Amacı:

Çalışmanın amacı, Afganistan kültüründe türbe ve ziyaret fenomeninin toplumsal rolü çerçevesinde kutsal mekânları neden ziyaret ettikleri, bu mekânlarda ne gibi dilek ve dualarda buldukları ve onlardan umulan sonuçları gözlemek ve tespit etmek, inanç ve ritüellerin uygulanma durumunu ortaya koymaktır. Konu ile ilgili ziyaret fenomeni toplumun dini, sosyo- kültürel, tarihi ve toplumsal olaylarıyla daima bir etkileşim içerisinde. Afgan toplumunda, ziyaret mekanları kültürel din ve kültürel çerçevesinde kutsal mekanlar sayılmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada Afganistan'ın Kunduz bölgesi özelinde önemli bir gündelik hayat tarzını oluşturan ve son yıllara kadar toplumsal rolü güçlü bir biçimde devam eden türbe ziyaretinin mevcut durumunu tespit etmek ve bu konudaki değişimleri ortaya koymaktır.

3.1.2. Araştırmanın Önemi

Afganistan farklı etnik grupların bir arada yaşadığı çok uluslu bir ülkedir. Bu ulusların her birinin kendilerine özgü kültürleri, yaşam biçimleri, gelenekleri, dini inanç ve uygulamaları vardır. Din çerçevesinde oluşan merasimler ve kutsal tezahür ettiği mekanlar uzun zamanlardan beri özel bir yere sahiptir. Bu bağlamda ziyareti mekanları ve buralarda yapılan uygulamaları da dini eylemler olarak kabul edilmiştir. Afganistan'da özellikle Kunduz ve yöresindeki ziyaret fenomeni, kutsal mekân ve ziyaret gelenekleri konusunda özgün bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Ancak, genel itibarıyla bakıldığında, bazı türbeler ile ilgili sadece kim tarafından yapıldığı, kim için inşa edildiğini muhteva eden çalışmalar söz konusudur. Ancak Afganistan kültüründeki türbe ziyaretlerin rolü, özellikle Kunduz ilinde ziyaret fenomeni ile ilgili herhangi bir çalışma olmadığı için bu konu seçilmiştir. Bu anlamda ele alınacak

bu çalışma Afganistan Kunduz bölgesindeki türbe ziyaretlerinin sosyolojik bir açıdan ele alınmasına çalışacağı için önemli bir konumdadır.

Kunduz ilindeki türbe ziyaret yerleri çerçevesinde örneklem bir çalışma olarak, bölgedeki toplumsal saptamalarda bulunmaya çalıştığımız bu çalışma, hem alandan hem de doğrudan veri sunması açısından önemlidir. Bölgedeki ziyaret fenomeni temsil eden bir örneklem üzerinde yürütülmesi önem arz etmektedir.

3.1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bütün bilimsel çalışmalar belirli kapsam ve sınırlamalar içinde yapılmaktadır. Ele alınacak bu çalışmada belirli bir saha üzerinde yapılmaktadır. Ele alınacak bu çalışma yalnızca Afganistan'ın Kunduz bölgesindeki türbe ziyaretlerini ve bu ziyaretlerini toplumsal rolü ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın evrenini Afganistan'daki türbeler ve bu türbe ziyaretlerinin çerçevesi oluştururken, örnekleme ise Kunduz bölgesindeki türbeler ve türbe ziyaretlerinin araştırılması oluşturmaktadır. Araştırma, aynı zamanda Kunduz bölgesindeki türbelerin önemini belirtmenin yanında türbe ziyaretlerinde önemli olan ritüelleri, ziyaret mekânlarını, törenleri ve bu etkinliklerin toplumsal rollerini de kapsamaktadır.

3.1.4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

Araştırmanın konusu ile ilgili geçmişten günümüze kadar dini, toplumsal olaylar ve geleneklere bakılırsa kutsalın tezahürlerini çeşitli şekillerde görmek mümkündür. Afganistan'da özellikle Kunduz ve yöresindeki bölgelerde türbe ziyaretlerin dini, kültürel ve toplumsal rolü çerçevesinde halkın inanış ve uygulamalarının ne durumda olduğunun incelenmesi bu çalışmanın temel problemleri arasındadır. Bu çalışmanın odaklandığı temel problem ise, sosyolojik anlamda ve gündelik hayat sosyolojisi bağlamında önemli bir konumda bulunan türbe ziyaretlerinin Kunduz bölgesindeki toplumsal yapı üzerindeki etkisini incelemektir. Bu temel problemin yanında çalışmanın bazı alt problemleri de bulunmaktadır.

3.4.1.1. Alt Problemler:

1. Türbe ziyaretleri bireylerin yaşamında ne gibi etkiler yaratmaktadır?

2. Türbe ziyaretlerinin kutsallığı geçmişten günümüze nasıl bir değişim göstermektedir?

3. Sizce türbe ziyaretlerinde gerçekleştirilen ritüeller insanları bir arada tutucu bir özelliğe sahip midir?

4. Türbeler ile ilgili anlatılan sözlü hikâyeler insanlar üzerinde ve toplumsal yapı üzerinde nasıl bir etki yaratmaktadır?

3.1.5. Araştırmanın Örnekleme

Bu çalışmada derinlemesine görüşmelerin yapılacağı kişiler nitel araştırmaya yönelik örneklem belirleme türlerinden “amaçlı yargısal örneklem” modeli kullanılarak tespit edilmiştir. Çalışmamıza başlamadan önce benzer araştırmaları inceleyerek en uygun metod seçilmiş ve konuyla ilgili en dikkat çeken alan için sınırları belirlenmiştir. Buna göre, Afganistan kültüründe ziyaret fenomeni ve toplumsal rolü çerçevesinde en meşhür ve önemli türbe ziyaretleri örnek olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada Afganistan’ın Kunduz ili bölgesindeki türbe ziyaretlerinin dini ve sosyo-kültürel durumunu tespit etmek ve bu konudaki değişimleri ortaya koymak sürecinde bölgedeki halk nezdinde önemli olan bazı ziyaret mekânları örnek olay olarak araştırılmıştır.

3.1.6. Araştırmanın Yöntem

Türbe, ziyaret, mezar, yatır, gibi isimlerle anılan ziyaret mekanları Afganistan’da dini duyguları harekete geçiren inanç merkezleri olarak önemli yer kazanmıştır.

Araştırmamız, betimleyici bir saha araştırması olduğu için yöntem olarak nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada bilgi toplama vasıta ve tekniklerinden gözlem ve derinlemesine mülakat nitel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir süreç izlenmiştir.

Bu araştırmada yöredeki türbelerin dini ve kültürel özellikleri çerçevesinde yapılan uygulamalar ve ritüelleri anlayabilmek için alan çalışması olarak işlevsel yaklaşım uygulanmıştır. Çalışmamızda öncelikle tezin konusu ile ilgili literatür

değerlendirilmiştir. Kunduz ilindeki türbe ve ziyaret yerleri üzerinde yaptığımız bu araştırmada tespit ettiğimiz sahayla ilgili gözlem ve derinlemesine mülakat yöntemini tercih etmemizi sağlamıştır. Bu araştırma çerçevesinde, Afganistan’da en önemli ziyaret bölgesi olan Kunduz yöresinden 19 ziyaret mekânı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

3.1.7. Araştırmadaki Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada araştırmanın teorik kısmını ilgilendiren alanlar için kaynak taraması yapılmış ve bazı eserlerin çevirileri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışmamızın teorik boyutunda daha önce konuyla ilgili yapılmış araştırmalar taranmış ve kaynak olarak faydalanılmıştır. Bunun için kütüphanelerden ve internet veri tabanlarından yararlanılmıştır.

Paratik boyutunda ise, Kunduz ilindeki en önemli ziyaret yerleri ve ziyaret sürecinde uygulamalar ve ziyaretçilerin davranışları gözlemlenmiş ve gerekli görülen izlenimler kayıtlara geçirilmiştir. Araştırmanın saha kısmındaki gözlem sürecinde fotoğraflar çekilmiş ve dikkatimizi çeken olgu ve olaylar not alınmıştır.

Nitel araştırmalardaki veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Mülakatlar sürecinde elde ettiğimiz bulgular göz önünde alınmak suretiyle değerlendirildikten sonra çalışmamız şekillenmiştir.

Afgan toplumunun dini ve kültürel yaşayışının incelenmesi bakımından karakteristik bir özelliği olan Kunduz ilinin ziyaret inancı ve uygulamaları, dini ve kültürel yapı üzerinden ele alınarak yapılan araştırmada incelenen sahanın çok geniş ve dağınık olmasından dolayı sahadaki koşulların elverdiği ölçüde türbelerdeki etkinlikler ve ziyaretler doğal koşulları içinde gözlemlenmiş ve rastgele örneklem tekniği kullanılarak söz konusu 19 türbe ve ziyaret mekanını ziyaret edenler ve türbe görevlileri arasından seçilenlere yarı yapılandırılmış açık uçlu 10 sorudan oluşan soru formu kullanılarak ziyaretçiler ve bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Bu süreçte 7 kadın ve 14 erkekle mülakat ve yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular, belirli bir plan çerçevesinde betimsel analize tabi tutularak yorumlanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ELDE EDİLEN VERİLERİN ANALİZİ

3.2.1. TÜRBE ZİYARETLERİNİN ‘ANLAMI’

Ziyaret “Arapça’da kelime kökeni “zevr” olan sözcük, hem “ziyaret etmek” hem de “ziyaret eden” anlamlarında kullanılmaktadır (Levent, 2007: 273). Afganistan’da Kullanılan sözlüklerde de Arapça kelimesinden gelmekte olup yine Arapça’da aynı kökten “zevr” sözcüğünden gelen, birini görmek, biriyle görüşmeye gitme, görüşme biçiminde ifade ederek, tarif edilir. “Ancak “ziyaret eden” anlamında zair (çoğulu züvvâr) kelimesi daha yaygındır. Züvvâr ve mezar da “bir kimseyi görmeye gitme” manasını ifade etmekle beraber mezar ayrıca “ziyaret edilen yer” anlamına gelir ve kabirle birlikte bu anlamda kullanılır” (Atasağun, 2000: 33).

Türbe kelimesi, Arapça’da “türab” yani toprak anlamdaki yazı dilinden halk diline kazandırılarak, Afganistan’da kabir, makbira ve mezar kelimeleriyle birlikte kullanılmaktadır. Türbe “Arap dilinde evliyaya ait hem basit mezarları ve hem de abidevi mezarları ifade etmek üzere kubbenin karşılığı olarak kullanılan türbe, genellikle ölünün gömüldüğü yerde, kabir üzerinde yapılan binayı ifade etmek için kullanılmakta ve dini kültürel tarihi içerisinde oldukça eski dönemlere uzanmaktadır” (Guney, 2015: 12). Ziyaretgâh ya da mezar genelde evliya, sayyit, şeyh, hoca, şehit vb. gibi mezarlerinde yapılan bir yapıdır. Bazı türbeler, geçmişten günümüze kadar müslüman toplumlarda, özellikle Afganistan’da yaşayan halkın yoğun teveccüh ve ilgisine mazhar olmuş ve medfün olan zatın hürmetine türbesi, kutsal inanış sebebiyle ziyaretgâh haline gelmiştir.

Ziyaret dini bir fenomen olarak, inanılan kutsiyet sebebiyle, kutsalın bir tür tezahür ve yaşanış biçimine dönüşmüştür. Doğrusu, “ziyaret müslüman toplumlarına özgü bir fenomen değildir. Diğer toplumlarda da kimi benzerlik ve farklılıklarla görülmektedir. Sözcüğü; İngilizce’de daha çok “pilgrimage” kelimesiyle ifade edilmekte olan ziyaret; birinci derecede bir dinin kutsal hac emkanı ya da kurucusunun mezarına yapılan yolculuklara ve ziyaretlere işaret etmektedir. Nitekim, Mekke, Kudüs gibi şehirler ziyaret yerlerinden en başta gelenleridir. Hac bu anlamda kutsal yerlere olan ziyaret anlatılmaktadır. Bu mekana hacılar kutsanma, şükran, arınma, bir ilah, aziz veya güçün varlığı hessetme ve hacı olmak amacıyla

gelmektedir. Müslümanlıkta hacılık belirli koşul ve zamanlarda zorunluluğu içerirken, Brezilya’da tekrarlanan mucize ve kehanet merkezlerini, Çin ve Japonya’da özellik taşıyan coğrafi güzellikleri veya Ortaçağ Avrupa’sı ve Anadolu’da görüldüğü gibi aziz ve ermişlerin kutsal emanatlerinin bulunduğu mabedi türbe ve yatırları ziyaret etme amacı önplana çıkmaktadır. Birçok inançta hacılık, ölü ruhlarıyla ilişkiye girme ve yıkanma, tövbe vb. ritüelleriyle arınma ve kendi ölümüne hazırlanma amacını da kapsamaktadır” (Tekin, 2012: 54).

Öte yandan Hıristiyanlık, azizler kültürü, daha ilk dönemlerinden itibaren dini hayatına önemli bir parçası haline getirmiş bulunmaktadır. Şu hâlde, böylesine bir perspektiften bakıldığında ziyaret inancı ve olayı dünya ölçüsünde yayınlığı bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır (Günay, 2015: 30).“Fakat şüphesiz ziyaret, bir dinin doğduğu mekanlar ve din kurucularının mezarları ile sınırlı değildir. Elbette en yoğun ziyaretler bu mekanlara yapılmaktadır ya da bir başka deyişle, kutsal addedilen bu ziyaret, diğer ziyaret yerlerine göre daha fazla önemsenmektedir. Müslüman toplumlarında Kâbe’ye ve bu vesileye Hz. Muhammed’in (s.a.v) kabrine ziyaretler yapılmaktadır. Ancak bunların dışında veli, pir, şeyh vb. Hıristiyanlıkta azizlerin mezarları da ziyaret konu olmaktadır. Bu bağlamda, ziyaret adeti çok geniş bir kültürel alanı yansıtmakta ve dünya dinlerinin çoğunda sık sık türbe ziyaretleri ile birleştirilmektedir” (Tekin; 2012: 56).

Afganistan’da ziyaret edilen yerlere “ziyaretgâh”, yeni “ziyaret mekanı” denilmektedir. Ancak Kâbe gibi kutsal mekânlara genel olarak ziyaret kavramı kullanılmasından dolayı, halk dindarlığına bağlı olarak, medfün olan kişilerin yattığı ve fiziki mekandan çok insan unsurunun ön plana çıktığı yerlere kullanılması yaygın olmuştur. Ziyaretgâhlar, sevap kazanmak, ibret almak amacıyla ziyaret edilmektedir. Bu nedenle, kabirler dini yönden kutsal ve mübarek sayılan yerler birer ziyaret veya mezar olarak isimlendirilmektedir (Agoğlu, 2009: 21). dolayısıyla, ziyaret anlamı konumuzla yakın türbe ziyaret yerlere gitmek anlamını da ifade etmektedir. “Tanımda geçen “hayır işlemek” ve “saygı göstermek” ifadeleri, kutsal sayılan mekanlara ve ziyaret yerlerine atfta bulunmaktadır. Bu bağlamda, sözlüklerde de bu ikinci anlamın ziyaretgâh kelimesi üzerinden daha çok öne çıktığını söyleyebiliriz (Tekin,2012: 52).

Araştırmaya göre, Kunduz ve yöresindeki alanları inceleme ve mülakat suresinde her ne kadar ziyaret kelime anlamı “birini görmeye, görüşmeye gitme” anlamına ifade ederse de halk kendi gelenek ve bilgisine dayalı; evliya, veli, şeyh, sayit, şahit, hoca, pir, dede, baba vb. gibi medfun olanların türbe, mezar, yatır ve kabirlara “ziyaret” sefatını kullanırlar. Buradaki, Hz. İmam Hüseyin’in başını ziyareti, Hoca Maşhad ziyareti, Hoca Kaftar ziyareti vb. gibi adlandırılması anlamla kullandığına ragman, bu zatların bulunduğu bölgeler de ismiyle tanılmaktadır. Konumuzla ilgili yaptığımız mülakatlar ve sorduğumuz sorulara, yaptığımız görüşme ve mülakat sursinde ziyaret anlamı efaelere göre cevapların en dikket cekicilerinden bazıları şöyledir.

“Bildiğimiz üzere türbe ziyareti Hz. Peygamber’in sünnetidir. Biz bu sünneti yerine getirmesinin yanı sıra hatırlamak maksadıyla türbeyi ziyaret ederiz” (S.H, Erkek, 32).

“Türbe ziyareti kutsal bir anlam ifade etmektedir” (F. B, Erkek, 37).

“Benim için ölümü aklına getirmek ve sevap kazanmaktır. Hem de Allah'tan türbelerde yatan insanların vasıtasıyla hayırlı şeyler talep etmektir” (S.k.43).

Mülakat sürecinde aldığımız cevaplara göre, türbe ziyaret yerleri Hz. Paygamber’in sünneti olarak kabul görülmektedir. Ancak, İslam’ın ilk dönemine Hz. Payamber şirk endişeleriyle kabir ziyaretini yasaklanmıştır. İslam’ın vakarı ile bağdaşmayan birtakım cahiliye adetlerini unutturmak ve orada yatanlara aşırı saygı ve hatta onlara ibadet gibi şirk görüntülerini yok etmek amacıyla önce yasaklanmış daha sonra ise ahireti hatırlatması sebebiyle müsaade edilmiş ve Hz. Payamber’in kendisi de kabir ziyareti yapmıştır. Yine birçok hadiste hastaları ve akrabaları ziyaret etmenin de sevap olduğu Müslümanlara bildirilmiş ve tavsiye edilmiştir. Dolayısıyla, kabir ziyareti zaman zaman halkın kültürel geleneklerinin ve İslam dinine ait olmayan bazı uygulamaların türbe ile kutsallaştırılarak dini bir fenomen olarak günümüze kadar devam etmesi yaygındır. Ayrıca türbelerde dini ve önemli şahsiyetlerin metfun olduğu mekanların mübarek ve kutsal olduğu ifade edilmiştir.

Bazı görüşlere göre, “Ziyaret yerleri dini şahsiyetlerin toprağa verildiği mezarlardır. Bunlar zamanında veli ve keramet sahibi olan kişilermiş. Ziyaret

kelimesi ise buraya gelip dua etmek ve onların vasıtasıyla Allah'a niyazda bulunmak anlamını ifade eder”(F, Erkek, 25).

Türbe ziyaret yerleri halk içinde anlamlı ve orada yatanların Allah'ın seçkin ve sevgili kulları olduklarına inanırlar; bu yüzden onların yüzü suyu hürmetine, onları bir nevi araç kılarak Allah'a dua etmektedirler ve dileklerinin kabul edileceğini düşünmektedirler. Böyle düşüncüyü her sosyal sınıfta görebilmekteyiz. Bu “ziyaret” tanımına da uyan sosyal bir gerçektir. Çünkü türbelerin varlığı ve toplumun onlara atfettiği anlamlar, aslında o türbelerde yatan veya yattığı düşünülen kimselere göre değişmektedir.

Mülakat sürecinde katılımcıların bazı farklı görüşleri de dikkat çekicidir: *“Ziyaretler ve ziyaret yerlerinde yapılan uygulamalar geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren bir gelenektir ve bu gelenekler zaman içinde dini bir olgu şeklini almıştır. Bu nedenle, insanlar ziyaretleri hakkındaki gerçeği bilip bilmeden ziyaret ederler ve dinimize ait olmayan uygulamaları da yaparlar”(S, Kadın, 38).*

Afganistan Toplumunda baktığımızda, Ziyaret halkın örf ve adet, gelenek ve kültür yaşantısı içerisinde ayrılmaz bir hale gelerek eskiden günümüze kadar kutsallığını korumuşlardır. Türbe ziyaret yerlerinde genel olarak yapılan uygulama ve ritüeller de toplumun dini ve kültürel yaşantısıyla kaynaşmıştır. Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, ziyaret yerleri dini veya tarihi şahsiyetlerin yattıkları yerlerdir. Ancak ziyaretlerde yapılan uygulamaların halkın eski kültür ve geleneklerinden olduğu söylenir.

Bu konuda bazı ziyaretçilerin farklı ifadeleri de şöyledir: *“Türbe ziyareti benim için sadece ibret almaktan ve kendimi orada sonuçta varacağın yer burasıdır diyebilmekten başka bir şey ifade etmez”(M, Erkek, 38).*

“Türbe ziyareti benim açımdan çok şeyleri ifade eder. Türbenin bulunduğu yerde insanlar bir araya gelerek hem ibadetlerini yapar, hem de kendimize uygun olan bazı uygulamaları yerine getiririz”(B.N. erkek, 27).

“Sadece ibret almak va ahireti hatırlamak değil, kabir ve mezarı olan şahıs hakkında Allah'a dua etmek amacıyla gelirim” (N, Kadın, 40).

Türbe ziyaretlerine gidiş amaçları olarak ibret almak, ahiretin hatırlanması ve türbedeki şahıs hakkında dua edilmesi ziyaretçiler tarafından ifade edilmiştir. Ziyaretçilerin mülakat sürecinde ifade ettiğine göre, bölge halkının kültüründe, türbe ziyaret yerleri, dini şahsiyetler, şeyhler, veliler ve şehitlerin türbeleri olarak saygı görür ve verilen bu değerden dolayı yöre halkı belirli zamanlarda ziyaretlere giderler ve türbelere yönelik duada bulunurlar. İnsanların bir kısım ihtiyaçlarını doğrudan türbe aracılığı ile Allah'tan istemeye devam etse de, bazı insanlar, sadece vefat edenlerin hakkında dua etmek için ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir.

3.2.2. TÜRBE ZİYARETLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER

Günümüzde türbe ziyaret yerleri dini inanc ya da sosyal ve kültürel konumu olarak insanlar tarafından yoğun şekilde ziyaret edilmekte olup bazı türbe ve ziyaret yerleri bir inanç merkezi olarak nitelendirilmektedir. Bu konuda, türbe ziyareti farklı toplumlarda değişik ve farklı uygulamalarıyla sosyal ve kültürel ilişkiler sonucunda ortaya çıkmıştır. İnsanlar, çok uzun zamanlardan beri, kutsal kabul ettikleri değişik amaçlarla ziyaret ettikleri ve buralara adaklar aldıkları bilinmekte ve hemen hemen tüm toplumlarda bu uygulama gözlemlenmektedir.

Ziyaret, toplumsal bir olay olup, ait olduğu kültürel çevrede hüküm süren çeşitli sosyal, sosyo-ekonomik ve kültürel faktörlerin etkilerine göre belirlenen, çeşitlenen, artan ve azalan bir seyyaliyet ve dinamizm çerçevesinde hayatiyet bulmakta ve yeri geldiğinde öteki toplumsal olaylara etki etmektedir (Atasagun, 2006: 58). Toplumlardaki türbe ziyaretlerin şekillenme ve değişimi farklı uygulama ve ritüellerle kendini gösterilen inanç ve mensekler toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar arz eder. Dolayısıyla toplumun dini, sosyal ve kültürel yaşantısı ile iç içe olup bütünleştiğini görmekteyiz (Kıyak, 2010: 281).

Afganistan'daki türbe ve ziyaret fenomenin çerçevesinde ise, her ne kadar yukarıda değindiğimiz olağan ziyaretlerle ilişkili ve onlardan esinlenmiş olsa da, farklı bir konuya mahsustur. Çünkü, Afganistanın farklı bölgelerinde bazı farklılıklar olmakla beraber bunların temelinde yatan inanç ve uygulama her yerde aynı paralelliği gösterir. Bu uygulamalar, muhtelif zamanlarda değer göstermekle birlikte, ilginç ve birtakım paralellikler ortaya çıkartmıştır.

Kunduz’da da geçmişten günümüze kadar türbe ve ziyaretler değişik uygulama ve davranışları sergilerken, çeşitli amaçlar için yaygın olarak halk arasında görülen ve devam eden inanışlar toplumsal ve siyasi olaylar neticesinde değişimlere maruz kalmıştır. Bu kapsamda alan çalışmaları ve gözlemlerden anlaşıldığına göre, din büyüklerinin kabirlerini ziyaretler, uzun zamandan beri halk tarafından dini olarak nitelenmekte ve onların kutsallığına inanılmaktadır.

Ziyaretlerde yapılan bazı uygulamaların İslama aykırı olduğunun farkında olunmasına rağmen, açıkça yapılan bu uygulama ve ritüellerin, din adamları bidat, haram ve bazısı da şirk olduğunu belirtmektedirler. Tüm bunlara rağmen, halk çaresiz kaldığı zaman dileklerini ve sıkıntılarını bu türbeler vasıtasıyla Allah’a iletme amacıyla ziyaretlere gelirler ve türbelerde adak adamak, türbe ağacına çaput bağlamak, türbelerin etrafında dönmek, mum yakmak, hastalık ya da sıkıntılardan kurtulmak için dua etmek gibi uygulamalar eski zamanlardan beri türbe ziyaretleri çevresinde devam etmektedir. Ancak, son yıllardaki sosyal ve siyasi değişimler neticesinde, ziyaret konusunda yasaklamalar ve zamana zaman bazı ritüellere karşı bidat, hurafe ve büyük günah gibi nitelendirilmeler toplumun davranışlarında da bazı değişikliklere sebep olmuştur. Bu bağlamda katılımcıların buna yönelik sorularına verdiği cevap ve bilgiler de konumuzu destekler nitelikte olmuştur. Dikkat çeken bir kısma göre, geçmişten bugüne kadar çok az ziyarete gittiğini, bazı uygulama ve ritüelleri dine ait olmadığını söylemişler ve yapılan merasimlerin halkın eski gelenek ve kültürel sembolü olarak kabul edildiğini ifadelerinde şöyle anlatmışlar:

“Normal olarak yolumda karşılaştığım zaman ya da yılda iki üç sefer türbe ziyaretine giderim, ama ailemle eskisine göre fazla gidemeyeceğimi düşünüyorum. Son zamanlarda ziyarete fazla gitmiyorum. Ancak, türbe ve mezarlıkları ziyaret ettiğimizde dinimize göre, vefat edenler hakkında dua ederiz” (H Erkek: 33).

“Ziyaretlerde yapılan bazı uygulamalara ilginç işler diyebiliriz çünkü burada yapılmakta olan uygulamalar dinimize ait olmamasına rağmen, avam halk bilmez yaparlar, hâlbuki bu uygulamalar halkın geleneksel davranışları olduğundan dolayı halkımızın ve ülkemizin kültüründe yer almıştır” (M. Arif, Erkek, 48).

Görüldüğü gibi, insanların dini bigisinin artırılması ziyaret türbe ve ziyaret dindarlığı çerçevesindeki değişimlerin önemli boyutlarından sayılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların verdiği cevap ve bilgiler şöyledir:

“Türbe ziyaretleri genellikle eski geleneklere göre gerçekleşmektedir. Ve eskiden nasıl türbe ziyareti gerçekleşiyorsa bugün de devam etmektedir. Bizim ailemizin türbe ziyaretleri geçmişe dayanmakta olup her üç veya dört ayda ziyareti gerçekleştirirler.(Şarifa / Kadın: 43)”

“Öncelikle fazla ve sıklıkla ziyaretlere gitmiyorum sadece küçüklüğümde ziyaretin faydası dokunduğunu zannediyordum fakat büyüdüğümde bunların faydası dokunmadığını anlamış oldum”(F, Erkek, 40).

Son yıllarda, özellikle Afganistan’daki komünist rejimi çöküşünden sonra ve İslam devleti mücahid örgütleri tarafından kurulduğunda, bir çok din adamı Pakistan’ın dini okullarında öğrenin görenler, türbe ve ziyaretlerle ilgili açıklamalarda bulunarak, eskiden beri yapılan uygulamaların bidat va şirk olduğunu söylüyorlar. Ancak, bu uygulamalar ülke ve halkın tarih ve kültürünün bir parçası olarak bütün uyarılara rağmen, devam etmektedir.

1996 yılında, Kunduz ilini Taliban örgütü tarafından işgal edilmesi ve bu arada Pakistan’nin dini medreselerde öğrenin gören Taliban örgütü İslamcı bir devlet yapısı oluşturmak isteyenler, Afganistan’a hâkim olduktan sonra birçok Afganlı ve Müslüman dünyasını dehşete düşürecek biçimde, Şeriat’ın yasaklamadığı bazı kuralları, yasaklamış gibi gösteriyordu. Nitekim bu doğrultuda bütün kız okullarını kapatmış, kadınların alışveriş maksadıyla olsa dahi evlerinden şerei muharremi olmadan dışarı çıkmalarına engel olurmuştu.

Taliban örgütünün radikal aşırı islamci hareketleri sonucunda bile, ziyaretlere eskiden beri yapılan uygulama ve ritüeller de yasaklanmıştı. Kimse “Cehendeş” ve diğer geleneksel merasimler ve uygulamaların yapılması da yasaklanmıştı. 2001 yılında Taliban örgütünün hâkimiyeti ABD ve BM tarafından kaldırdıktan sonra da, Taliban örgütü Kunduz ilinin egemenliğine yönelik tehditleri devam etmektedir. Dolayısıyla taliban örgütünün şeriat uygulaması, türbe ziyaretlerinde yapılan eylemlere karşı esas İslami inanç ve esaslarına göre uygulamalar yapılmaktadır.

Ayrıca halkın dini bigilerin artırılması nedeniyle eskiden günümüze kadar değışikliği uramıştır. Bu konuda katılımcıların bazı görüşleri, ziyaretlerdeki durumu şu şekilde göstermektedir:

“Geçmişte türbe ziyaretine gederek ve burada duaları kabul olacağını ve sıkıntılardan kurtulacağı ve şifa bulma amacıyla ailemizle birlikte sık sık ziyaret ederdik, son yıllarda yaptığımız bazı davranışları dine hiç alakası olmadığını ve bunlarınbirçoğu eski geleneklere bağlı olduğunu anladık. Ama ziyarette gidersek türbede yatan zatin hakkında fatiha okup dua ederiz” (H Kadın, 23).

“Son yularda özellikle Taliban örgütü döneminde ve sonraki yıllarda din adamların ziyarete yapılan uygulamaları dinimize göre açıklamaları çok insanları bilgilendirmiştir. Ama avam halkı va kadınlar eski gibi ziyaret ederler”(M, Erkek, 21).

Kunduz ve yöresinde ki türbe ziyaretinin bulunduğu yerler gözlemlendiğinde, gerek şehirlerde ve gerek kasaba ve köyler çerçevesinde sınırlı olan bir etkiye ve nüfuzaya sahip olduğu görölmektedir. Ancak bazı insanların türbelere ilgi duymadığı ve hatta ziyaretçilere özellikle kadın ziyaretçilere tenkitte bulunmaktadır.

3.2.3. TÜRBE ZİYARETLERİNİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

İslam’ın Afganistan’ın sınırlarına girişinden sonra Müslümanlar tarafından Allah’ın evi olarak kutsanan ve değer verilen mescitler halk içinde önemli bir kuruluş olarak yapılmıştır. Bunun dışında türbe ve ziyaret yerler de Müslümanlar tarafından itibar görölmüş. Türbeler yanı; din âlimleri, arifler, şairler, sayitlerin mezarlarıdır. Bu ziyaretlerin çoğusu “Hazrat”, “Haca”, “Sayiit” ve “Şehit” sifetleri ile isimleri kullanılmaktadır. Bu mekânlar tasavvuf büyüklerinin ve özel insanların defnedildiği mekânlar olarak Afganistan kültürünün temellerinde kök salmış ve sonsuz değer verilmiştir. Her ne kadar bu ülkenin çoğu ziyaretgâhları yazılı tarih yoksunluğu nedeniyle tanınmıyorsa da kuşaktan kuşağa aktarılan halk arasındaki sözlü tarihi kabul etmektedir. Çoğu durumlarda halk arasındaki türbelere karşı inançlar bu temele dayanmaktadır (Azimi, 2012: 249).

Ziyaret mekanları genelde Bilgi ve Kültür bakanlığı ve mezar ve ziyaretlerdeki cami ve mescitler Hac ve Evkaf Bakanlığının (Türkiye’de Diyanet Başkanlığı gibi Kurum) kuruma altındadır. ziyaretgahlar halkın desteği ile bir soyden gelen “İşannlar” tarafından (ziyaret mucaviri) ve ya ziyaret surumluğu sifetiyle türbelerde çalışmaktadır. Halk için camiler önemli bir kuruluştur. Bunun yanında tarikat, tasavvuf, tekke, zaviyelere ve buralarda bulunan mevlevi, molla, sufi, işan ve sayiit gibi isimlerle tanınan din adamlarına saygı ve önem vermektedir. Ziyaret olgusunun şekillenmesi de müslüman halkının içindeki tasavuf anlayışının etkisiyle ziyaret inancına yansımalarının olduğu aşıkardır. Böylelikle, evliyalara büyük bir saygı duyulmakta olup türbeler ve mezarlar ziyaret edilmektedir.

Kunduz ve yöresindeki ziyaretleri, dini yönden kutsal ve mübarek sayılan mekanlar olarak genelde ziyaret edilmektedir. Ama tarihi ve sosyal yönden baktığımızda insanların dinle bağlantılarını sağlayan mekânlar ve aynı zamanda sosyallaşma merkezler olarak kurulmuştur. Ziyaterler insanların bir araya getiren mekânlar olup ve o dönemdeki devlet ve bölgedeki yetkililer, ziyaretlerde yapılan merasimler çerçevesinde resmi devlet bildirimleri anlatarak, siyasi durumlarla ilgili halka duyururecek merkezler gibi kullanılmekteyken.

Ziyaret mekânları sosyo kültürel, ekonomik, psikolojik ve daha birçok nedenlerden ve sorundan muzdarip olan insanlar için bir ümit kaynağı teşkil etmektedir. Bununla beraber ziyaret olayı daha çok kadınlara mahsus bir fenomen olarak kendini göstermiştir. Dolayısıyla, ziyaretleri gözlediğimiz zaman, bu mekânlara daha çok yaşlı kadınların gittiği görülmektedir. bu nedenleri incedelediğimizde ziyaret fenomeninin daha çok eğitim, kültür ve maddi seviyesi düşük olanlar toplumun alt tabakasına mensup insanlar görürülmüştür.

Ziyaretçiler farklı nedenlerle gelmektedir; böylece, şifa arayanlar, çocuk isteyenler, çocuk hastası, işlerini düzeltmek isteyenler, sıkıntılardan kurtulmak, bağışlanma dileyen ya da ölümü hatırlamak için gelen insanlar da var. Bu konuda, katılımcıların birçoğu kendi ve çevresine göre ziyaretlerin toplumsal işlevi ve olaylar hakkında şöyle ifade etmiştir:

“Ziyarete gittiğimizde, orada yatan şahsiyetler veliullah ve Allah’a yakın olan kişilerdir. Bize de mübarek ve mümtaz şahsiyat olduğundan dolayı türbesinin ziyaretine gideriz. Bu şahsiyatların yüzü hürmetinin aracılığıyla Allah’a dua ederiz. ve dualarımızı kabul olacağına inanıyoruz” (S, Kadın, 27)

“Biz müslüman olarak dinimize göre türbe ziyaret ettiğimiz sırada, vefat edenler hakkında dua etme ve ahireti hatırlamaktayız. Çünkü bu dünya fani dir ve her insan bir gün bu dünyanı terk ederek öbür dünyaya getmelidir. Bu nedenle kendi inancımızı güçlendirmekteyiz” (Arif, Erkek, 48).

Ziyaret mekânları birçok nedenden ve sorunla karşı gelen insanlar için bir ümit kaynağıdır. Böyle bir durum kadınları daha çok itkilemektedir. Çünkü ziyaretlerde erkeklere göre kadınlar daha çok gittiği görülmektedir. Ayrıca kadınlar daha hazırlıklı ziyaretlere giderler. Yaptığımız görüşme ve gözlemlerle katılımcıların bazı ifadeleri şöyledir:

“Ziyarete gideriz ve orada kendi dileklerimiz için evede yağlı ekmek, halva dağıtırız ve eğer hazırlanmadan gidersek sadaka veririz. Ziyarete dua ederiz” (s, Kadın 30)

“Türbelei ziyaret etmek için eski Ayınlarımıza göre abdest ve temiz kıyafetlerimizi giyerek aile veya yakın dostlarla beraber gideriz, önce toplu bir şekilde türbeyi ziyaret ederek aramızdan biri Kuranı kerimin yasin suresini okuyup orda bulunan şahsın ruhuna ve geçmişlerimizin ruhuna dua ederiz. Türbe ziyareti bittikten sonra yemek yeriz ve yemekten sonra bazı gezilecek yerleri gezip eve döneriz” (Sadat, erkek, 30)

Görüldüğü gibi, her ne kadar mezarlıklarda ve kabirlere İslam dinnine göre ziyaret ederse de zamanla bu ziyaret uygulaması, kabirlerden ve hatta onlara ait veya onlara yakın çevrede bulunan eşyadan bile sevap kazanmak ve bazı muratlarını elde etmek için başvurulan bir eyleme dönüşmüş görünmektedir. Bazan mezarlerde yapılan duaların, kabirleri ziyaret ederken ölümler için edilen dualarla karıştırılması ve ölümler için edilen duaların da kendilerine sevap kazandıracığı umuduyla ve böyle bir manevi ortamı yakalamışken kendi muratlarını da dilemek şeklinde bulunmaktadırlar. Bunlarla birlikte bazı insanlar savab kazanmak ve sıkıntılarını

gedermek ve muratlerine kavuşmak için eski geleneklere dayalı özel uygulamaları ziyaret sürecinde yapmaktadırlar. Bu noktada, katılımcıların farklı ifadeleri de dikkat çekicidir;

“Ziyaretçiler dileklerinin kabul olması için her türlü adak, nazır ve niyetle gelmektedirler. Bu adaklar insanları durumuna göre bağlıdır. bunlar “horoz, tavuk, koyun, ve “ekmek, kurabiye, şeker, kuru üzüm ve nahut vb.” yiyecekleri dağıtarak ziyaret yapmaktadırlar”(N, kadın, 20).

“Eskiden beri türbelerde ziyaretçilerin bez bağlama, veya eşarp bırakma, Kur'an okuyup dua etme şeklindeki uygulamalar sıkıntuların giderilmesinde ve hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılan dinsel eylem olarak halk kimliğinin manevi metodlarından olduğu kanaatindeyiz” (K. Erkek, 47)

Kunduz'daki ziyaretler halkın desteği ve ziyaret mucaviri (türbedarlar) ve tarafından kurulmaktadır. ziyaretleri çevre ve etrafında her zaman bazı üfkücü mullalar ve Eşanlar(bir söyden gelen ziyaret türbedarları) oturmaktadır. Ziyarete gelen hastalar kendilerini onlara okutup üflenir ve kayıt parçalara şifa bulma için bazı şeyler yazarak verirler. Bazı çoğu ziyaretlerin yanında cami ve ya mihraplı bir yer namaz kılma için inşa edilmiştir. Buradaki türbe ziyaretleri kendine özgü mimari ve değişik şekillere sahiptir. Genelde Türbe ziyaret yerleri, yatan zatın önemine göre yapılmış ve gelişmiştir, fakat şu da bir gerçektir ki; türbeler üzerine güzel kubbeler inşa edildiğinde türbede medfun olan zatın değeri ve önemi artmış olurmüş gibi görülmektedir. Bölge halkının bu türbelerle ilgili nesilleri boyu sürdürdükleri inanışlar ve zamanla ziyaretçilerin akın etmeleri türbe çevresindeki şehrin inşası ve gelişmesine neden olmuştur. Hz. Hüseyin'in başını türbesi İmam Sahib ilçesinin merkezinde bulunduğu ve burada onun için büyük bir ziyaretgah inşa edilmesinden sonra bölge halkın ekonomik ve sosyal hayatına önemli bir rol oynamıştır. Durum böyle iken türbeler ve ziyaret mekânları bir mahalle, köy, şehir veya ülke insanların bir araya geldiği mekânlar olup kelimelerle ifade edilmesi zor düşünce ve duyguların dile getirildiği yerlerdir.

Türbe ziyaretini yapanlar öncelikle çeşitli sorunlarına çare arzusu ile de buralara gidilmektedir. Ziyaretçiler hangi amaçla giderse gitsin gittikleri türbelerde

yaygın olan ve kendine göre, davranmaktadır. Ziyaretçiler gittikleri türbelerde öncelikle üç İhlas ve bir Fatiha surelerini okurlar. Bazıları İhlas suresini on bire kadar çoğaltabilir. Ayrıca Yasin, Mülk ve Nebe' surelerini bunun dışında başka sureleri de okuyanlar bulunur. Ziyaretçiler türbelerde namaz kılar, Kur'an ve ilahi okur, dua eder ve tespih çekerler.

3.2.4. KUTSALLIK

Kutsal kelimesinin kökeni, Arapça k-d-s(قدس) kelimesinden gelmekte ve "saadet, uğur, baht, talih, mutluluk, hayıt, bereket, mübarek" gibi anlamlar ifade edilmektedir (Polat, 2004: 24). "Kutsal" kelimesi, İngilizce'de "sacred" ve "holy", Latince'de "sanctum" ile diğer batı dillerinde de bu kelimelere çok yakın kavramlarla ifade edilmektedir. Özellikle saygı duyulan veya hürmet gösterilen ve insanlar tarafından kutsal kabul edilen objeler "sacred", Tanrı tarafından kutsal kabul edilenler ise "holy" ile ifade edilmiştir. Hatta "sanctum" ile bir realite olarak kutsal ve ilahi güç ifade edildiği gibi fertlerin davranışları ile ilgili olduğu bir gerçektir (Atasagun;2010:37). İstilahı manası ise, güçlü bir dini saygı uyandıracak, tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen; bozulması, dokunulması, karşı çıkılmaması gereken, Tanrısal olan şeklindedir (Musahan, 2015: 122).

Kutsal kavramı, bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan veya kuşatan en temel eleman olup din bilimlerinin ana konularındandır (Öztürk, 2016:11). Kutsallık ise, özü itibarıyla gizemli ve tabiatüstü güç ile olan teması sebebiyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı yerlere, olay ve faaliyetlere atfedilen üstünlük atfedilmesidir. Din ile kutsal arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Aynı zamanda kutsal, dini tecrübenin özüdür. Tarih boyunca kendini dindar olarak tanımlayanlar için kutsal önemli bir fenomen olmuştur (Erdem, 2016: 45).

Eliyade'a göre, dini fenomen saf bir durumda bulunmaz, her dini fenomen insanlık tarihinin bir olayıdır. Bu bakımdan bir nesne kendi olmayan son vermeksizin kutsal açığa çıkartmakta, başka bir şey haline gelmektedir, çünkü etrafındaki kozmik ortama katılmaya devam etmektedir. Başka terimlerle ifade edersek, dinsel bir deneyim ölenler doğanın tümünü kendi kozmik çerçevesinde algılamaktadırlar

(Tekin, 2012: 116). Yümni Sezen'e göre, din kutsalın içine yerleşmiştir ve kutsal her alana yayılmıştır. Kutsal, parçalanması, bölünmesi, ayrıştırılması, analiz edilmesi, anlaşılması, tartışılması, bilgi alanına çekilmesi mümkün olmayan, sırlar ihtiva eden, kudreti kendinden olan alandır; sadece inanılır, itaat edilir ve saygı gösterilir (AK, 2012: 17).

İlâhî dinlerde en yüce mânâda kutsallık Tanrı'ya aittir ve kutsalın belirleyicisi kutsalın bizzat kendisidir. İslâm'da kutsala daha yakın olan insanları ifade etmek üzere velî, evliya, şehit vb. kelimeler kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'te de "Mescid-i Harâm" "Beytü'l-Makdis", "Mukaddes Tuvâ Vadisi" gibi bazı yerler kutsal olarak belirlenmiş ve bu mekânlara gelişi güzel girilemeyeceği ifade edilmiştir (Atasağun, 2010: 20).

İslam literatüründe, Kutsal kavramı öncelikli olarak Allah'ın her türlü eksik ve noksan sıfatlarından uzak, mübarek, aziz, takdis edilen, saf, temiz gibi anlamları içermektedir. İslam düşüncesindeki "kutsallık" anlayışı diğer dinlerdeki "kutsallık" anlayışından farklılık arz etmektedir. Çünkü değerlerin kutsallığı tamamen sembolik olup, sembollerin kendileri ve özü asla mutlak kutsal değildirler. İslamiyet'te ise mutlak kutsal olan sadece Allah'a olup, yaratılmışlar ise, kanaatimize göre o'nun yarısında dilayı ve muhteremdir. İslam dünyasında genellikle "Kutsal" kavramı; kutsal kitab, kutsal toprak, kutsal mekanlar, kutsal zatlar, kutsal görev, kutsal emanetler, kutsal ruh vb. gibi tamlamada kullanılmaktadır (Musahan, 2015: 122).

Bu çalışmada, Türbe ziyareti "kutsal" bir ziyaret olarak görüldüğü nedeniyle katılımcılar da ifadelerine göre, görüşleri incelenmiştir. Böylelikle kutsal olduğuna inanılan nesneleredeki sirayet özelliği nedeniyle insanlar türbeleri defnedilme, kutsal kabul edilen türbe taşına el sürme, toprağından yeme, örtüsünden bir parçayı suya batırıp, bu suya şifa niyetine içme, ağaçlara çaput bağlama, türbe taşından ve toprağından bir parçayı alıp, beraberinde götürme gibi bir takım davranışlarda bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak, kutsallık algısı görüşmeler çerçevesinde şu şekilde ifade edilmektedir: *Ziyaretler bizim dini inancımıza göre kutsaldır. Çünkü o türbede yatan şahıs ya Evliya-Ula veya Allah dostudur bu sebeple onların türbeleri kutsaldır. Ve Allah dostlarının türbelerinde gittiğimde manevi bir hissiyat bende*

doğar ve dışarıdan daha çok oralarda güvende olduğumu hissediyorum.(B.N, Erkek, 26)

“Genelde türbe ziyaretleri kutsal bir mekan olarak ziyaret ederiz ve bunu dinin bir gereği ve sevap kazanacağımız için yaparız” (L, Erkek, 53).

Müslüman düşüncesinde genellikle 'kutsal' olmak ile bereketli, muhterem, mübarek, pîr, saygın, hassas, namus, ehemmiyetli vs. gibi kavramlar birbirine karıştırılmaktadır. Bu tür belirsizliklerden dolayı bazen kutsala karşı saygı ve hürmet aşırı yüceltmeye doğru gidebilmekte, itikadi yönden bazı sorunların meydana gelmesine mahal verebilmektedir

“Türbe ziyaretini kutsal bir ziyaret olarak görüyorum. Büyük ve Allah'a yakın olan insanlar vardır ki hayırlı işlere vasiyle oluyorlar”(F,kadın, 23).

“Evet, türbe ziyareti kutsal bir özelliğe sahiptir, çünkü türbe ziyareti İslam dininde sünnettir, ancak kendine özgü şartları ve koşulları vardır”(İşan/ Erkek:53).

Boyle bir durumu göre, mulakat ve görüşmalarımız sürecinde olumlu ve olumsuz cevaplara karşı gelmekteyiz; çünkü, bugünkü müslüman toplumlarda da doğru ve yanlış algılar veya islam dinine uyumayan davranışlardan ve bazı özel ritüellerden dolayı kutsal mekanlarla karşı bir çoğu müslümanlar tübe ziyaretlere karşı olduğuna rağmen, kadınların ziyaret etmesini haram söyleyerek, inanan kişilere sert tepki göstermektedir. Bununla ilgili bazı cevaplar şöyledir:

“Bana göre efendimizin ziyareti dışında diğer ziyaretler her hangi bir kutsallık ifade etmez” (S, Erkek, 30).

Küçüllüğümde ailemizle ziyarette gederdik ve orasını mübarek ve kutsal mekan sanıyordum ve dualarımı kabul olduğuna inanırdım, okulde dini kitapleri okuduğumde anladım ki vefat eden insanlara dilekte ve murat estemei yerine onlar hakkında dua etmemiz gerekir. Dua ve dileklerimiz heryerde Allah'tan estersek kabul olacağına inanıyorum”(N, Kadın, 25).

Ziyaretleri kutsana inanışlar çerçevesinde elde edilen verilerimize göre, ziyaret ve mezarler hurmet ve saygıyla kutsal mekan kabul edildiği için çeşitli adlarla anılan

haca, şehit, seyyit, veli vb. türlü sıfatleri kullanırken burada manavi güç, huzur ve meziyetlerine inanılan sehsiyetleri medfun olan mekanları olarak görülmektedir. Kutsal mekanlar, her zaman için inanılan keramet ve mertebelere atf edilen kişilerin belli bir manevi güç, feyz ya da bereketli yerler olduğu söylemektedir.

3.2.5. RİTÜELLER

Toplumların sosyo-kültürel ve tarihi dönemlerde, dini olgular içinde önemli bir yeri olan ritüeller ve bunlar içinde düzenlenen şenlik, eylemler ve davranışlar toplumdan topluma farklılık göstermiş ve kültürel değerlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Ritüel işlevsel çerçevesine göre, hem kültürel bir kurumdur hem de yaşanan bir paratiktir. Dini ritüeller dini eyleme dönüştürerek toplumsal paylaşımın konusu haline getirmekte, dindarlığın toplumsal boyutunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla dini hayatın temel unsurlarından biri olarak dini ritüeller inanca toplumsal ve kültürel bir boyut katmaktadır (Sosyoloji.com, 12.20.2017).

Ritüel uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerin kullanıldığı, sık sık tekrarlanan bir davranış modelidir. Ritüellerin etkili olduğu başlıca toplumsal alanlardan biri de dindir, ancak ritüellerin etki alanı gündelik yaşama kadar uzanır (Jumabeva, 2006: 13). Ritüel kelimesinin Latince’da oluşan “rit” kelimesi “bir şey yapmak” anlamına gelmektedir. Kavram biraz daha özelleştirildiğinde, “inanınların üzerinde uzlaşarak simgesel anlam yükledikleri geleneksel uygulamalar” olarak tanımlanmaktadır. Kavramın bu tanımıyla metafizik bir bilgi kaynağından çok o metafizik bilgiye iman etmiş kişilerle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır (Olgun, 2016: 95)

Ritüeller, kutsalla ilişkinin teorik boyutunun yani inancın sosyo-kültürel yaşam içinde sindirememesini ve kolektif bir paylaşımın konusu haline gelmesini sağlamaktadır. Ancak şunu de belirtmek gerekir ki kutsalla kurulan ilişkinin teorik boyutu kurumsal dinler söz konusu olduğunda genel olarak “inanc”, paratik boyutu ise “ ibadet” olarak tanımlanırken, kurumsallaşmamış dinler söz konusu olduğunda teorik boyut “mit” paratik boyut ise “ritüel” olarak kavramlaştırılmaktadır (Şahin, 2008: 269).

“Durkheim’ci yaklaşım kutsal ile din dışı arasında güçlü bir ayırım yapar ve ritüelleri kutsal kategorisine yerleştirir. Durkheim’cilere göre “ritüeller toplumu bir arada tutmak için gerekli toplumsal dayanışmayı yaratırlar.” Durkheim ritüeli toplumsal yapıya indirgemmiştir. Çünkü insanlar, ritüel aracılığıyla toplumdaki ilişki modellerini doğru biçimde izlediklerini ileri sürülmüştür” (Jumabaeve, 2015: 14).

Gündelik yaşam içinde bireysel ya da topluca yapılan, kesin kuralları olan, sıklıkla tekrarlanan, kaynağı itibarıyla genellikle mitolojik bir anlatıya dayanan, fizik ötesi ya da manevi unsurlarla temas kurulduğuna inanılan dinsel davranış şekli olduğunu ifade etmektedir. İslam bağlamında düşündüğümüzde, abdest, namaz, oruç, hac ve kurban gibi ibadetlerin ritüel için tanımlanan bütün hususları içinde barındırdığı görülür. İslam tarihinde ameli mezhepler adıyla ibadetlerin kesin kurallarını ve sergileniş şekillerini açıklayan güçlü gelenekler inşa edilmiştir (Olgun, 2016: 95).

Bu konu ile ilgili, bütün ritüellerin kökünde din vardır ve olacaktır. Dini geleneklerin temel özelliklerinden bir olan ayinler dinlere ve dini geleneklere göre aynı olabileceği gibi farklı da olabilir. Geleneklerin kapalı düzen içinde yürütülen ayinler veya tapınma merasimlerinde bir düzene veya belli kurallara uyma zorunluluğu vardır (Jumabaeve, 2015: 15). İnanan insanlar, dini inanç ve duygularını topluca, bir arada törensel biçimde ortaya koyma eğilimi duyarlar. Bunlar yıllarca uygulanarak, din görevlileri vasıtasıyla bir tapınma biçimi tarzında belli zamanlarda tekrar edilerek geleneksel hale gelmektedir (Sosyoloji.com, 12.20.2017).

Afganistan kültürel ve dini tarihinde çeşit gelenek ve örf ve adatlara bağlı olup dini ritüel ve ayin, tören ve şenlik şeklinde ülkenin her köşesinde çeşitli ve farklı merasimlerle devam etmektedir. Dini ritüeller çerçevesinde en yaygın olarak mevlüt ve aşurekutlama ve anma, ölü, doğum, sünnet ve evlilik vb. merasimler dini bir ritüele dönmüştür.

Bunun yanında, dini olgular içinde türbe ve ziyaretlere yapılan ritüel ve uygulamalar önemli role sahip olup halk tarafından farklı merasim ve törenlerle genel ve özel şekilde karşılaşmaktadır. Bu ritüeller, adet ve inanmalar İslamiyet’in kabulünden önceki ve sonraki inanc sistemlerinin birbirini içine girmiş, yani bir

inanc şekli ve kalıplarla ortaya çıkarmıştır. Bu ritüellerin en önemlisi dini şahsiyetlerin türbe ve ziyaretgâhlarında yapılan mersim ve uygulamalardır. Ayrıca, Nevruz günü kutlamaları, mezarlara gitmek ve türbelerin sancağını yenilemek vb. dir. Boyle ritüeller diğer ülkelerden farklı şekilde, bölge halkın eski gelenekler, örf ve adetlerine dayalı günümüze kadar taşınmış olup İslam dini ile özdeşleşmiş veziyete, bugüne kadar devam etmektedir.

3.2.5.1. Ziyaret Ritüelleri

Araştırmamızın amacı ziyaret fenomeni çerçevesinde incelemelere göre, ziyaret ritüelleri farklı türleri ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, türbelerdeki uygulanan ritüelleri ikiye arıabiliriz:

a. Genel ritüeller

Bu kategoride, genelde olarak ziyaretçiler tarafından yapılmakta olan uygulamalardır. Türbe ziyaretlerde Kur'an okumak, dua etmek, ekmek/ yemek pişirmek ve dağıtmak, ziyaret çevresindeki fakir insanlara sadaka vermek, kurban kesmek (tavuk/ koyun), türbelerin su pınarı veya çeşmesinden su içme ve şifa amacıyla duş alma, türbelerin cami veya namaz için ayrı yerinde dua etme ve namaz kılma gibi eylemler çoğu türbelerde görülebilmektedir.

b. Özel ritüeller

Genel ritüellerden ayrı olarak, türbe ziyaretlerinde farklı şekillerde ki uygulamalar çoğu ziyaret yerlerinde görülebilir. Bu katagoride ise, bez bağlamak, ziyaret alanını süpürmek, türbeye el ve yüz sürme, ziyaretin kilit ve kapılarına sarılmak, öpmek,mum yakmak, türbe bezini yenilemek gibi özel ritüeller görülmektedir. Bunlar dışında bazı önemli türbelerde özel ritüeller de belli bir takvime göre gerçekleştirilmektedir. Bazı önemli olanlarını şöyle açıklayabiliriz:

3.2.5.2. Ziyaretlerde Nevruz Bayramı Kutlaması

Nevruz bayramı Afganistan'da yılbaşı olduğundan dolayı, kültürel ve resmi bayram olarak uygulanmaktadır. Kunduz Halkı de Yeni yilin hayırlara vesile olması için uzun zamandan beri bahar mevsimin ilk günü nevruz (yeni gün) mezarlıklara giderek türbelere dua ederler. Haftmeve (Yedi meyve) yaparlar ve ailelerle birlikte

yerler. “Nevruz günü mezarlıklar ve türbeleri ziyaret etmek, Afganistan’ın en eski geleneklerinden birisidir. Çünkü halkın nezdinde mutlu günlerde vefat edenleri daha çok hess edilme ve onları anma için mezarlara gitmektir. Zerdüşter nevruz gününü ölülerini günü söylemişken ve onları inancına göre; ölülerin ruhları her yıl bir kara nevruz gününde yere düştüğünü inanmışken.

Nevruz bayramını önemli dini şahsiyetlerin mezarında kutlar, Ama Nevruz herhangi dinle bağı olmamasına rağmen, Zerdüşter’den asırlar önce de Orta Doğu uygarlıkları da bir bayram olarak kutlamaları tarihi kanıtlarla dayalı ifade edilmektedir. Öte yandan, Tasavvuf’un Afganistan tarihine kökleri eskiden beri bulunup; bu hem ömür boyu hem de ölüm sonrası büyük sufi liderler, halkın inanç ve yaşamlarının da etkili olarak zamanında önemli bir rol oynamıştır. Nevruz kutlamaları, özellikle Balh’te (Mezar-i Şerif şehrinde) değil, belki Kabil ve Kuzey Afganistan’ın ünlü ziyaret yerlerinde de yılbaşı günü kutlamaları başlamaktadır (Ensari, 20.10.2017). Ancak, dini Alimler tarafından Nevruz kutlaması ve mezarlıklarda toplanması İslam dinine aykırı ve yasak olduğunu söylerler. Ama insanların birçoğu bu geleneği ülkenin kültürel ve ulusal bir parçası olarak kabul eder ve bunu yapmaya her yıl çabalamaktadırlar.

Kunduz vilayetinde de yılbaşı Nevruz günlerinde “Cehende” merasimi tüm meşhur türbelerde ve özellikle Hz. İmam Hüseyin’in başını ziyaretinde büyük bir törenle kutlanır. Araştırma ve gözlemlere göre, bu merasimler genelde Taliban örgütü tarafından kutlanması yasaklamasına rağmen, son yıllarda birçoğu bölgedeki meşhur türbelerde de bu merasiminin öneminin azalması ortaya çıkmaktadır.

3.2.5.3. Cehende Bala Merasimi (Süslü Bir Sancağı Dikme)

Kunduz ilindeki ziyaretlerde özellikle Hz. İmam Sahib ziyaretinde Nevruzun 10. günü (Mazari şerif Ziyaretinin merasiminden sonra) büyük bir resmi törenle kutlanmaktadır. Bu merasimin sembolü ”Cehende” denen süslü bir direği dikme yada ziyaretin karşısında bir kubbeli direği renkli kumaşlar ve bezlerle süsleyerek resmi bir törenle ziyaretin karşısında dikerler. Bu direk 10-15 metre yüksekliğinde olan ve çok sayıda katıldığı halk ve devlet etkililer tarafından düzgün ve itinalı ve yavaş yavaş kaldırılacaklar. “Cehende” Nevruz 10. günü dikilir kırk gün boyunca ziyaret

önünde dik durur ve kırk gün sonra indirilir. Bu merasim genelde, devlet yetkilileri başta vali, milletvekili, Kaymakam, ve bölge halkının önde gelen kişileri de katılır. Kuran-ı Kerim okunması ile başlayan kutlamalar ve Cehende'nin dikme merasimi, vali, kaymakam ve birkaç kişinin kutlama konuşması ile devam eder ve Cende'nin dikilmesi ile ziyaret etme başlar ve kırk güne kadar devam eder.

Kunduz ve yöresindeki meşhur türbelerde bu merasimi her yıl bir defa yapacaklar, ama Taliban örgütü döneminden beri bu merasimi bedat olarak engel olup ve son yıllarda devlet kontrolünde olan bölgeledeki ziyaret yerlerinde bu merasim kutlamaları devam eder, Amaeski günler gibi kalabalık ve yoğun değildir.

“Cehende” merasimi tarih açısından çok eski ve hatta İslam dan önceki dönemlere dayanmaktadır. Afganistan halkı genelde böyle merasimlere çok ilgi duymaktadır. Bazı insanlar sıkıldıklarında böyle tarihi ve kutsal yerlere giderler. Genelde bu merasimler piknik amacıyla olabilir. Çünkü ilkbahar mevsimi piknik için çok uygundur. Dolayısıyla bu dönemde, Afganistan'ın kuzey ve güney bölgelerinde bu tür merasimler ve piknikler çok yapılmaktadır.

Kunduz'da bu merasim çok eski bir tarihe sahip olup, belki de Hz. İmam Hüseyin'in başının getirilmesiyle başlamıştır. Bu merasimin yapılmasından elimizde herhangi bir belge veya bir eser yoktur. Bu konuyla ilgili bazı görüşme ve mülakat süresinde cevaplar şöyle ifade edilmiştir:

“Geçmişlerde, ben çocuktum bu merasim daha çok eski olduğu kınatana vardım ve baya eskilerden beri yapılmıyordu. O günlerde hatırladığım kadarıyla merasim üç gün sürüyordu. Civar illerden ve ilçelerden halk geliyordu. Bu üç günlük merasimde halk çeşitli etkinlikler yapıyordu. Mesela biri türkü söylerdi ve diğer ise dans ederlerdi. İmam Sahip halkı çok misafir Per verdi, o yüzden gelen misafirlere genellikle koyun ve balık kesiyordu. Her gün akşam ve ekinci vakitlerinde, Mevleviler, hocalar ve Allah dostları tarafında toplu dualar yapılmıyordu”(A.K, Erkek, 47).

“Nevruz günleri, İmam sahip halkının bir kısmı bu merasimde çeşitli el sanatlarını pazara getirerek satardı. Mesela mendil, şal, el sanatları vb. şeyleri. Kadınlarda bu merasime çok gelirdi. Bazılarını İmam Sahipte akrabaları ve yakın dostları vardı. Bu

üç gün boyunca bayanlar öğle namazından sonra gelip, şehire pek ayrı bir güzellik katardı”(L, Erkek, 48).

“İmam Sahib türbadarlarından biri görüştüğümde şöyle anlatmıştı; bizim babalarımızda bu türbenin yetkilisiydi ve bu merasimin yapılmasında çok ilgi ve alaka gösteriyordu. Hatta devlette bu tür merasimlerde halkın bir arada toplanıp birbirlerinin sıkıntılarını ve dertlerini anlayıp, devlete bildirmesinden memnuniyet duyardı. O zamanlar iletişim ve haberleşmenin çok zayıf olduğu dönemlerdi. Burada Emir Amanullah hanın bir fermanında 500 dönümlük bir arsanın bu türbeye vermiştir” (A. İ, Erkek, 53).

Murat bu merasimler için şöyle der; “Merasim yaklaştığında bir ay evvel hazırlıklar başlardı. Belediye adamları sokak, cadde ve şehri temizlerdi, yeni ışıklandırmalar yapılırdı. Türbenin dört bir etrafı rengârenk bayraklarla kuşatılırdı. Bu merasimde kamu personelleri, belediye çalışanları, kunduz ve civar illerden gelen devlet adamları ve askeri üst rütbeliler gelirlerdi. Bu merasimde halkın Teveccühünü çeken bir şey var, o da yağ, kuruyemişler ve diğer eşyaların fiyatlarının merasim günlerinde yükselmesidir. Ve diğer taraftan sahanın küçük olmasından dolayı gelen misafirlerin bir kısmı merasime iştirak edememesidir”(M. M, Erkek, 42).

İmam Sahib şehrinde bu merasimlerin yapılmasını tek sebebi Hz. İmam Hüseyin'nin başı'nın mezarı ve birçok derviş, sofı ve Allah dostlarının türbesinin olmasıdır.

3.2.5.4. Çilehane

Genelde bazı büyük ziyaretgâhların yanında ayrı bir oda Çilehaneye (kırk günlük bir oda) ismi ile bina yapılmıştır. Hz. İmam sahib ziyaretinde 40 gün önce felçli, kör (görme engelli), zihinsel hastaları, çocuğu olmayan kadınlar vb. herhangi hastaları “Cehende” merasimidan 40 gün önce türbesinin yanında bulunan “Çilehaneye” girerler ve bu süre zarfında zorunlu ihtiyaçlar haricinde dışarı çıkmazlar, ancak kırkinci gün türbenin sancağı “Cehende” dikildikten sonra dışarı çıkarlar. İşte bu anda bu tür hastaların iyileştiği kabul edilir, iyileşen hastaların kıyafetleri, halk tarafından parçalanır ve bereketli olduğunu inanarak, şifa bulması hakkında halka duyururlar. Halk bugüne kadar, bu özel günde her çeşit hastalığına

şifa bulacağına inandıkları için gelir ve orada kırk güne kadar kalırlar, delik ve dualarda bulunup türbe sahibini arac olarak Allah'a şifa ve hacetleri için ibadet ederler.

3.2.5.5. Bez / Çaput Bağlama

İncelediğimize göre; genel olarak türbelere ait yan başındaki sancağında yada türbeye ait ağaca çeşit renkli bezler bağlamak halk içinde mal olduğunu görülmektedir. Her mezar içindeki türbeler özellikle kutsal sayılan ziyaretlerin sancağına, ağacından dolayı çeşitli renklerde ipler de bağlanmaktadır. Bazı türbeler de kesmet açılması için kilit açmak yada bağlanan bezleri kutsal olarak götürmek de gözlemlenmiştir. Her ziyaretçinin bir arzusu olduğu için, bu işlemlere genel bir ritüel olarak algılanmaktadır.

“Çaput bağlamanın en temel mantığı, türbelerde yatan evliye ziyaretçiyi hatırlama görevi üstlenmesidir. Bir nevi beni unutma!’ mesajı taşır. Çaput ritüellinin yaygınlaşmasının nedeni ise kolay elde edilebilir bir nesne olmasındandır. Bu konudaki bir başka yorum ise hastalıkların bu bez yoluyla hasta kişiden ağaca aktarılacağı şeklindedir”(Köse ve Ayten, 2010: 104).

3.2.5.6. Türbe Ağacına Çivi Çakma

Diş ağrısını çekenler, bazı türbenin yanındaki ağaca çivi çakarlar. Bu ağaca çivi çakınca diş ağrılarının geçeceğine inanılır.

Ziyaret esnasında ritüel aşamasına örnekleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür: dilek dileme, üç ihlas, bir fatihe okuma, kurban kesme, ağaca, çalıya çaput veya bez bağlama, delikli taşlardan geçme, kutsal sudan içme, kutsal topraktan yeme, dilek taşları bırakma, dua etme, cemaatle dua okuma, kutsal çalıdan bir parça alıp kurutma, kayaya taş yapıştırma, taş yapışırsa dileğinin kabul olacağına inanma, türbeye kadın veya çocuğu satma, ağrıyan bele taş sürme, kuvvet taşını ağrıyan yere sürme, türbeye havlu, seccade, tespih, takke, baş örtüsü bırakma, bez parçalarını okuma, iki rekat namaz kılma, mum yakma, mezarın etrafında üç gün sabah namazından sonra dolaşma, mezara elini yüzünü sürme, türbeye para bırakma, kesilen adak kurbanın kanından alınma sürme, çocuğu yaşamayan kadının boynuna at

nalı, boncuk vb. asma, kutsal su ile yıkanma vb. ritüellere örnek olarak sıralanmaktadır.

3.2.6. DİNİ BİR DEĞER OLARAK HZ. İMAM HÜSEYİN

Afganistan'da, diğer Müslüman toplumlar gibi Hz. Payamber Efendimizin (s.a) ailesine sevgi, saygı, hoşgörüyü ve merhameti daima her yerinde his edilmektedir. Soyundan gelenlere ise saygı ve sevgisi dinin bir olgusu olarak karşılaşmaktayız. Bunun örneği, Afganistan'daki meşhur ve önemli türbe ve ziyaret yerleri yanında, Belh ilinin Mezari-i Şerif şehrinde, Hz. Ali'nin Türbesi, Kabil'da Sahi ziyaretgâhı ve Bamyan ilindeki Hz. Ali'ya ait makamlar, Seripul ilinde İmam Yahya bin-e Zeid'in türbesi, Herat şehrinde Abulkasım İmam Cafarı Sadıkın oğlunu zirayeri ve Kunduz ilinin İmam Sahib İlçesinde Hz. İmam Husseyin'in başını ziyaretgâhı olduğu gibi ziyaret yerleridir. Bu ziyaretler genelde rivayetlere dayalı bilgileri sınırlı olduğuna rağmen, yüzlerce yıldır başta yöre halkı olmak üzere birçok insanların ilgisini çekerek, dini ve kutsal bir mekân inanişla, çeşitli amaçlar içinde ziyaret ettiği ve yapıldığı uygulamaları dinin bir parçası olarak günümüze kadar devam edilmektedir.

Bu çerçevede, Hz. İmam Hüsayin'in Başını türbesi, Kunduz ilinin İmam Sahip ilçesinde tarihsel süreçte dikkat çekici olarak, bunun cazibesi ve psiko-sosyal özelliği, bölge halkının büyük bir ziyaretgâhı ve merkez haline dönüştürmüştür.

Hz. Hüsayin, Hz. Muhammed'in (s.a) torunu, Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu kербela şehididir. Dördüncü hicret yılı Şaban ayının beşinci geçesinde, miladi takvime göre 10 Ocak 626 de Medine'de dünyaya gelmiştir (Ateş, 2015: 11). Hz. Hüseyin doğunca Resulullah (s.a) onun kulağına ezan okumuş ve ona Hüseyin ismini bizzat kendisi vermiştir. Hz. Payamber tarafından çok sevildiği rivayet edilen Hz. Hüseyin, Resulullah'dan hadis de nakletmiş olan Hz. Osman'ın öldürülmesi olayı, Cemel ve Seffin çatışmalarının yanı sıra, hilafetin Muaviye b. Ebi Süfyan'a devri gibi tarihi hadislere de şahid olmuştur (Özkan, 2010: 90).

Tarihsel süreci kısaca özetlemek gerekirse, Kербela Hadisesi, Yezid'in Hz. Hüseyin'e olan iktidar kaynaklı düşmanlığına dayanmaktadır. Hz. Ali'nin

şehadetinden sonra büyük oğlu Hz. Hasan hilafa'ta geçmek istediye de Muaviye karşısında duracak askeri güce sahip olmadığından halifalikten çekilmeye uygun görmüştür (Gürbüz, 2011: 130). Emevi devletini kuran, şekillendiren ve bu devletlerin temel dini- siyasi ilkelerini belirleyen Muaviye b. Ebi Süfyan, hicri 60 yılında vefat etmiştir. Muaiye'den sonra, onun oğlu Yezid iktidara gelmiştir. Yezid b. Muaviye ise iktidara gelir gelmez ilk olarak, kendisine biat etmeyen bazı Medinelilerin biatlarını almaya çalışmıştır (Özkan, 2010: 90).

Kufeliler Hz. Hüseyin'i biat ve halifa kabul etmiştir. Bunun üzerine Hz. Hüseyin Kufe'ye doğru yola çıkmış ancak Kufe'ye geldiğinde içeriye alınmamış, geri dönmesine de izin verilmemiş ve yanındakilerle birlikte susuz bırakılarak Yezid'e biat etmeye zorlanmıştır (Gürbüz, 2011: 130).

Hz. Hüseyin'in mevcut sosyal yönetimle karşı karşıya gelmesinin ve Kerbela isyanına girişmesinin belki de en önemlisi nedeni, onun Yezid'e biat etmemesi olmuştur. Çünkü Hz. Hüseyin'e göre Yezid, sahip olduğu düşünce, yaşamı ve kişilik olarak hilafete layık birisi değildi. Aynı zamanda Yezid için halktan zorla biat alınması ve onun iktidara getirilişi biçimi de dini acıdan doğru değildi. Bu sebeplerle Yezid'e biat etmeyince Hz. Hüseyin ve yanındakilerin 61 Hicri yıl 10 Muharrem, Miladi 10 Ekim 580 yılında şehit edilmiştir (Özkan, 2010: 99).

Bu olayda, Hz. Hüseyin'in başını keserek, kesik başı ve esirleri Dimaşk'ta Yezid'e gönderecekti. Hz. Hüseyin'in başının nereye gömüldüğü konusu ihtilafıdır. Kerbela'da İmam Hüseyin ve onunla beraber savaşan arkadaşlarının mübarek başları kesilerek, mızrakların ucunda Şam'a götürülmüştür. Bu başların özellikle de İmam Hüseyin'in (a.s) mübarek başının nereye gömüldüğü hakkında Şia ve Ehlisünnet tarih kaynaklarında ve aynı şekilde Şia rivayetlerinde farklı görüşler bulunmaktadır. Fakat Şia toplumunda genelde kabul edilen, İmam'ın başının bir süre sonra getirilerek bedeniyle birleştirildiği ve Kerbela'da defnedildiği kaynaklarda bahsedilmiştir. Ancak, Medine'de Baki Mazarlığı'na, Nəcəf'te babasının yanına, Kufe dışında bir yere, Kerbele'da cesedinin konulduğu kabire, Dimaşk'ta bilinmeyen bir yere, Rakka'ya, hatta Kahire'ye görüldüğüne dair rivayetler bulunmaktadır (T.D.V, 520).

Hız. Hüseyn'in başının mezarı olarak bu şehirlerde türbeler yapılmıştır. Bunlardan birisi de eski Toharistan'ın Arhang şehrinde, bugünkü Hız. İmam Sahib İlçesindeir. Günümüzde, Hız. Hüseyn'i sevenler ve onun söz ve davranışlarla anma örneğinden biri Kunduz ilinin İmam Sahip ilçesi Hız. Hüseyn adı ile tanınmakta olup ve başını mezarı bu ilçede bulunduğu rivayet edilmektedir.

Çalışmamıza göre, geçmişten bugüne kadar İmam Sahib halkı birçok hikâyeler ve efsaneleri söylemektedirler. Ancak, bu ziyaretin tarihsel seyri ile ilgili elde ayrıntılı bilgi ve belgeler bulunmamakla birlikte ziyaretin binası Timuri mimarisinin özelliklerini yansıttığı bir gerçektir. Ziyaretin civarında cami ile birlikte yapılan, son dönemlerde çevresinde dini medrese ve Daruül Hiffaz'de kurularak yüzlerce öğrenci dini ilim ve Kuran öğrenmektedir.

Hız. Hüseyn'in başını ziyaretgâhı Emir Timur soyundan gelen Sultan Hüseyn Bayıkara dönemine bina yapıldığını söylemektedirler. 1599 yılında, Sultan Hüseyn Bayıkara, rüyasında İslam'ın dördüncü halifesi olan Hız. Ali'nin türbe yerini Belh şehrinde gördüğünde, devletin yetkililerden bir heyet olarak göndererek rüyasının gerçek olduğunu anlamış. Bu mezar, Timurilerin zamanında yaşayan tecrübeli mimar, Ustat Benay'ı tarafından iki yüksek ve büyük kubbeli olan solunu ile türbe üstüne yapılmıştır. Bu tarihten sonra halk arasında Hız. İmam Hüseyninin başını mezarı İmam Sahip'te olduğu duyduktan sonra Sultan Bayıkara tarafından İmam Hüseynin başı olan Şüpheli bölgeye Mezar-i şerifin mimari usulüne uygun bir şekilde bugünkü bina yapılmasını emir etmiş. O dönemden bugüne kadar, ilçe Payamber Efendimizin Ailesine saygı ve hurmetinden dolayı mekânı kutsal bir yer inanişıyla, eski Toharistan'da olan Erhang bölgesi Erhangi İmam, Hız. İmam, İmam Can ve en son İmam Sahip olarak isimlendirilmiştir. Bugüne kadar bu isim halk arasında resmi olarak bilinmektedir.

Araştırmaya göre, Kamarı 500-567 senelerinde Fatımi vezirlerinde şöyle söylemiştir; dördüncü Salibi savaşlarından sonra, Hız. Hüseynin başını "Askalan" (Şam'da bir şehire) metfundu, 30 bin dinar karşılığında Mesihlerin elinde olan bölgeden Mısıra götürerek defin eder ve daha sonra bir grup Türk tüccar tarafından Toharistana götürülmüş ve Arhang bölgesinde defin edilmiştir. Şimdi Kunduz şehir

merkezine bağlı bir bölge “Askalan” ismiyle mevcuttur. Şam daki “Askalan” ile nasıl bir bağı olduğunu şöyle açıklar. Hz. İmam Hüseyin’in başını Şamadan yabancı bir ülkeye götürürken, bu değerli insanın ve İslam’ı âlemin büyük gururunu Kunduz’un Askalanı’na getirmişler. Bu sebeple Şam’da bulunan Hz. İmam Hüseyin’in kabrini yüzü hürmetine sevdikleri tarafından, hem de Peygamber Efendimizin turunu olduğu için bu isimle anılmaktadır (Vursacı, 49).

Eskiden günümüze kadar İmam sahib halkı birçok hikâyeler ve efsaneleri söylemektedirler. Bazı görüşlere göre: “Hz. Hüseyin, Yezit tarafından şehit edilip ve kafasını kesilmesi hakkında bazıları şöyle beyan eder. Kesilen şehitlerin kafalarını Şam’a götürürken, yolda geceleme için bir kasabada şehitlerin kafasını kasaba reisine güvenerek bırakmış. Kabile reisi çok dindar ve Müslüman biriymiş, kıssadan vakıf olunca Hz. Hüseyin’in başını tanıyıp ayırmış, geceleyin bir sandık içinde saklamış ve eğer bu gece yapabilirse, Mübarek’in başını Yezidilerden uzak bir yere götüürüp gül ve parfümle toprağa verse, ama bu gece Muvaffak olamamış. Çok özgünken, oğlu babası gibi müslüman biriken, bu vakıadan haber olduktan sonra babası kendini feda etmiş ve babası oğlunun kurban ederek başını Hz. Hüseyin yerine koymuş ve tıpkı Mübarek’in kafasına benzermiş. Sabah erkenden oğlunun başını onlara teslim eder. Hz. İmam Hüseyin’in başını alıp Şama götürmüş ve daha sonra bir Müslüman ve güzel kalpli adam, Hz. İmam Hüseyin’in başını Arhang bölgesinde getirerek oraya defin etmiştir”(Vursacı, 50)

Bazıları bu hikâyelere inanmamaktadır. Burada başka bir mübarek kişinin mezarı yeni Yahya bin-i Zeyd’in kafası olduğunu söylemektedir. Karbela kanlı olyından sonra, Hz. İmam Hüseyin’in Ailelerine ve destekçileri Yezid tarafında yapılan baskılar ve uzak bölgelerde göndermesi, sürecin devamında Belh hakımı Selim bin-i Hur, Zeyd’in oğlu olan, Hz. İmam Yahyayı Serepul ilinde öldürölüyor. Selim, Hz. İmam Yahya’nın kafasını, kardeşi Ebul fazıl ile beraber Belh hükümdarı tarafında Bağdat Emevi Emirlerine gönderilir. Hz. İmam Yahya’nın kafası yakın dostları tarafından, Erheng şehrine, yani İmam Sahibe getirilmiş ve orada hicri 125 yılda defin edilmiştir (Keyhan, 2013: 15).

Bu konuyle ilgili bölge halkın nezdinde farklı görüş ve hikayeler ifade edilmektedir. Bazı ifadelerle göre, Yehya'nın başını aldıktan sonra, Horasan valisi olan Nasr Seyyar Hurasan ve Toharistan'ın merkezi Bedehşana göndürmüştür. Mübarek'in başını taşıyan adam Kuturbulak olan bir kişiye teslim verir ve yarın tayin edilen kişi tarafından Badahşahn götürülecektir. Müslüman olan bu adam, Hz. İmama ait olduğunu anlayınca kendini saklıyarak oradaki bir çeşmeye yığılarak gecenin karanlığından yararlanarak, Mübarek'in Kafasını defin eder ve bugüne kadar orası Koturbulağ ismiyle bir ziyaretir. Ertesi günü Selimin adamları bu Türk ve Müslüman adamı bulamayınca ümidini keserler ve geri dönerler.

Halk bu olayları şöyle yorumlar; Nasır bin-i sayyar Hz. Yahayanın kafasını taşıyan adamın peşinden kendi adamlarını yollar, sonuçta Hz. İmam'ın kafasını taşıyan adamı bulamıyor. İmam'ın başını taşıyan adam kaçıp bugünkü Koturbullağ Mahallade, Koturbulağ adlı bir çobanla tanışır ve İmam'ın kafasını bu kişiye emanet eder. Bu adam kesilmiş başın kim olduğunu öğrenmiş ve yorulmuş adamdan alıp saklamış. Bunların peşinde olan askerler bu ikisini bulurler ve Mübarek'in kafasını talep ederler, ama bunlar Mübarek'in kafasını yanında olmadığını söylerler. Askerler bu ikisini elbiselerini çıkartmasını ve bir kan eserini onlarda olmasını bakmak istediğini söyler, O anda şiddetli bir yağmur başlar, bu iki adamın elbiseleri ıslatır ki, kan den hiçbir eser bile kalmamış. Hakımın adamları Hz. İmam'ın kafasını geri alması için çok işkence eder. Bunlardan birisini şehit eder ve diğeri ise kaçmayı başarır. Şahravan Nehrinin yakınlarında yani bugünkü Kuturbulağa, gelerek Hz. İmam'ın başını bir yerde saklamış. Askerler Hz. İmam'ın başını bulmak için her yeri ararken sonunda Hz. O adamı bulmuş ve İmam'ın başını yanında olduğuna itiraf eder ve askerlere Hz. İmam'ın başını sakladığı yerden getireceğini sözverer. Bu şehis biraz uzaklaşarak Hz. İmam'ın başını alarak derin bir çukure doğru atmış. Çukur içinden su çıkmış ve başı kayıp olmuş ama askerler Kuturbulağı şehit etmiş. (Eskiden bugüne kadar bu çukur dan çıkan su bölge halkı için şifali çeşme suyu olarak meşhurdur). Değir bir görüşüne göre; Hz. İmamın başını saklayan sofiyi takipçi askerlere gösteren bir çoban ve bir çiğçi dağın kayısında İmam'ın kerametleriyle taş dönmüş olduğunu söylemektedir. Kuturbulağ dağının batı tarafında bakıldığında

taşın manzarası bir inek adam gibi görülürken halk buna inanıyormuş. Hz. İmam Yeha'nın cesedi, Seripul ilinde, kafası ise İmam Sahip'te defindedir.

İmam Hüseyin'in başının ziyaretinin yeri halkın nezdinde kutsal bir mekândır. Her sene yılbaşı 10. gününde Hz. İmam Hüseyin'in anma merasimi civar bölge ve illerden insanlar gelip, "Cehendebala" (Tübenin sancağı kaldırma) merasiminde devlet yetkilileri ve halk tarafından resmi bir törenle kaldırarak başlamaktadır. Bazı görüşmelere göre;

"bu merasim eskilerden beri yapılıyormuş ve bugünler de devam edilmektedir, halk bu törende Civar illerden ve ilçelerden geliyor ve 40 gün boyunca ziyarete devam edecek, Pazar kurulur ve burada çeşitli etkinlikler yapılıyor"(H, Erkek, 37).

Gözlem ve mülakatlara göre, *"geçmiş yıllar, genelde İmam Sahib halkı Cuma namazını kılmaya şehir ve köylerden buraya ihlas ve niyetle gelerek Cuma namazını kıldıktan sonra ziyaret edip eve dönmeyeydiler. günümüzde bölgede nüfus ve camuların artması nedeniyle, halk kendi bölgesinde de yaptığına rağmen, henüz Cuma günleri kalabağı eskisi gibidir"* (Eşan, 2017). Ayrıca, *"Çarşamba günü genelde kadınlar ziyarette geldiği için mahsus kadınların ziyaret günü haline girmiştir"* (Ahmet, 2017). Bu merasim çerçevesinde, kırk gün boyunca halk tarafından saygı ve muhabbet içinde ziyaret ediliyor. Halk nezdinde keramet sahibi olduğu herkese aşikârdır. Türbe civarındaki odalar "Çilehane" (Hastalar için ayrı odalar) de kırk gün önce feleç, kör ve her türlü sıkıntısı olan hastalar şifa bulma için getirilir. Allah'a bu zatın vesile ile dua edilir ve kurban kesilir. "Çehendeh" kaldırdıktan sonra şifa bulunan kör, felç hastaları halk tarafından büyük coşkuyla karşılanır.

Türbe ziyaretin amaçları oldukça genişletilebilir. Hz. İmam'ı atfedilen kerametler ve onun etrafında oluşturan dinsel ortam bu ziyaretgahi uğrak yeri haline getirmiştir. Ziyaretçiler niyet, dilek, istek veya ihtiyaçlarını buraya gelip başvurarak adaklarla elde etmeye çalışmaktadırlar. Bundan ayrı, felej, kör, farklı engeller ve doktorları ilaçlarında şifa bulmayan insanlar kır kice ve gündüz tübenin cevarindeki

odalarda şifa bulma amacıyla burada kalırlar. Ziyaretçiler, Ziyaret esnasında yapılan işlemlere göre bazı usul ve adablar üzere bölge halkın inançlarına dayalı geliştirilmiş uygulamalar ve usuller vardır. Bu usuller, evdeyken niyetlenip dua etmek ve ziyarete girmeden önce mutlaka abdest almaktır. Kadınların temiz olmama ihtimali olmalıdır ve aynı oranda ihlâs ve samimiyet de şarttır. Ziyaretçiler ayakkabıları ile girmez, dışarıda bırakırlar, ziyaret adabını bilenler türbeye selam verir içeri girdiğinde bir köşede uturuken Kurandan ayet okunur ve türbe için dua ederler. Kadınlar ve avam halkı girdiğinde türbenin yanı başında kıbleye dönerek oturur ve ziyaretin mucavirları tarafından ayetler okunduktan sonra dua ederler.

3.2.7. Kunduz'un toplumsal yapısında türbeler ve ziyaretler

Kunduz ilinin ziyaret yerlerine baktığımızda, genellikle İslam dönemine ait olan şahsiyetler (evliya, hâce, şeyih, sayiit, şahitlar vb.) türbeleri halk arasında önemli yere sahiptir. Bunlar tarihi dönemlerde yaşadığı ve bulunduğu bölgelerde büyük saygı duyulan kişiler olarak, öldükten sonra da türbesi bir ziyaret haline gelmiştir. Buradaki ziyaret yerleri Afganistan'nin her köşesindeki ziyaret yerleri olduğu gibi uzun zamanlardan beri kutsal bilinerek çeşitli amaç ve uygulamalarla birlikte halk tarafından ziyaret edilmektedir. Bölgedeki ziyaret yerlere medfün olan şahsiyetler zamanında bazılarının dini âlimler ve hocalar olarak, bölge halkın dini eğitimi için önemli katkılarda bulunmuş ve bunların vefatından sonra da mezarları halkın nezdende mübarek mekan olarak ziyaret haline dönmüştür. Buradaki ziyaretler, zamanla halk tarafından bir takım ritüeller ve uygulamalar, mezarlarında yapılarak günümüze kadar devam etmektedir.

Yöredeki türbe ve ziyaretler bir çoğu hakkında herhangi bir belge olmadığına rağmen, ziyaret yerleriyle ilgili yaşadığı hikayeler ve her biri hakkında farklı özellikler anlatmaktadır. Dolayısıyla, türbe ziyaretleri hakkında sözlü hikayeler aktarıldığına göre, bazen hikayelerin değiştirdiği gibi ve bazen unutulduğu gibi efsanelere dayanarak, karşımıza çıkmaktadır. Böyle efsane ve menkıbelerin örneği; Hz. İmam Husayin başını Şamdan eski Toharistan bölgesinde (Bugünkü Kunduz İlinin İmamsahib ilçesinde) nasıl getirildiği ve uzun seneden sonra Temüriler döneminde nasıl ortaya çıktığı ve Sultan Hisayin Baykara Temüri padişahı tarafından

Hız. Hüseyin'in hurmetine büyük bir bina yapılmasına emir vermiş. Ayrıca, halk içinde bazı türbe ziyaretlerin özel kerameti için kusatsallığına inanan ziyaretçiler yüzlerce yıldır başta bölge halkı olmak üzere birçok insanların ilgisini çekmektedir.

Türbe ziyaretlerin ihtiva ettiği inanç motifleri insanların dünyasında halkın İnanç, din ve dindarlığı, şeklinde ifade edilip içeriği ve çerçevesi yazılı kaynaklardan daha çok sözlü rivayetlere dayanan, yaşam biçimi ve dini kültüre uyarlı olarak belirlenen dindarlığın zengin tezahür biçimlerini yansıtmıştır.

Kunduz halkı ziyaret dindarlığı çerçevesinde kendi geleneğine bağlı olup önemli bir yani teşkil eden bazı usul ve adablar eskiden beri varlığını sürdürerek, ziyaret çevresinde gerçekleştirilen uygulama ve ritüeller genelde görüldüğü gibi hem İslam geleneğe hem de eski inançlara dayalı olduğu görülmektedir. Ziyaretler, yoğun bir şekilde ziyaretçi ağırlayan türbeler, halk dindarlığının vazgeçilmez unsurlarından biri olarak görülmektedir. ziyaretçiler zor durumlarda kaldığı için kendi kuşulere göre hazırlanırlar.

Bölgedeki türbeler halkın görüşüne göre bazı özelliklere sahiptir. İnsanlar türbelerin bu özelliklere göre ziyarette geliyorlar. Örneğin, Hz. İmam Hüseyin'in başını mezarinde Peygamber Efendimizin ve ailesinin yüzü hurmetine ve keramet sahibi olduğuna inandığı için her türlü hastalıklara şefa bulma amacıyla gelirler. Ayrıca, Hacı Falak türbesi köpek ısırık hastalar, Peste mezar el ve cild hastaları için kendilerine göre pek özellikleri olduğu nedeniyle türbeleri önem verilmektedir.

Burada genel olarak Çarşamba günü muayyen bir gün kadınlar için olduğu halde çok yoğunluk kazanır ve kesin olmamakla birlikte bazıları Cuma gününü tercih eder. Çünkü halk arasında de haftanın her günü ziyarete gidilebilmektedir. İmam Sahib ilçesinde Hz. İmam'ın başını ziyaretgâhında ve Bibi Murat ve Hacı Mrat türbeleri, Hacı Maşhad türbesi çarşamba günleri kadınlar için en kalabalık ziyaretlerden birisidir. Bunun yanında Nevruz Bayramı gibi yılın belli günlerinde, Muharrem ayının sonu, İmam Sahib, Hacı Maşhad ve başka ziyaretlerine özel kutlamalar yapılmaktadır.

Araştırma ve yaptığımız görüşme ve mülakatlardan süresinde türbe ziyaretlerinin toplum için ve özellikle Kunduz bölgesi için ne gibi faydası olduğunu

Sorumuze ele aldığımız cevaplar ve bu konuyle ilgili bazı kişiler şunları ifade etmiştir:

Türbe ziyareti toplum tarafından mübarek şahsiyetlerin medfün olan yeri olarak saygı duyulan mekânlardır. Geçmişten beri, halkımız düşüncelerle kutsal kabul ettiği yerlere gitmekte, söz konusu olan ziyaretlerde gelmesi, çaresiz kaldığı durumlarda hastalıklardan kurtulma ve şifa bulması, dileklerini yerine getirmesi için ziyaret ederler. Bizde bazan ziyarette giderdik ama güvensizliklerden dolayı kadınların evden çıkışı zordur ve kendimiz için de uygun olamadığını biliyoruz. (F.S, Kadın, 27).

Görüşmelerimize göre, günümüzde ziyarete gidiş ve ziyaret etmemiz toplumumuzun, hem dini ve hem de sosyal ve kültürel hayatın bir parçası olarak nitelendirmektedir; ancak, son yıllarda sosyal değişimlere göre, insanların dini bilgileri artırılması, özellikle, bögedeki dini okullar da bu konuda daha çok etkili olduğunu göstermektedir. Bu konuda bazı ifadeler dekket çekeceğiz:

“Ben çocukken ailemle ziyarette gederdim ama kim olduğunu, ne için oraya gedip dua ve vesile ettiğimizi bilmiyordum, ama okulde dini eğitim aldığımden sonra daha ziyarete getmedim çünkü, insanların sorununu sadece Allah çozebilir ve buna inanıyorum” (F, Kadın, 28).

“Burada Paygambe efendimizin suuneti için türbeleri ziyaret ediyorum, fakat önceden türbelerde yapılan merasimlerde (Cehende, Nevruz Bayramı gibi kutlamalarda) çok gederdim ve nasıl ziyaret ettiğimi bilmiyordum, ben ve birçoğu insanlar ziyarete geldiğimizde dinimizde bir sünnet olarak davanyrduk. Ama ziyaret adab ve usulunu bilmeyen çok insanlar var ve kendi bildiğine göre ziyaret ederler. Halbuki mullahlarımız camilarda nasıl ziyaret ettiğimizi anlatıyor, bunu anlayanlar da va ve anlamayanlar da ver. Herhalda türbeler mübarek insanların yatırlarıdır, buralarda kendimizi sakınlaştırma ve ahireti hatırlaması için ziyaret ederim (A.B, Erkek, 37).

Kunduz ilindeki türbe ziyaret yerlerinde en çok inanan kişiler yaşlı erkekler ve kadınlardır. Tarihi olaylara göre, bölge halkı İslamiyetin ortaya çıkmasından sonra, sağlık sorunları ile karşılaştığı zaman hekim'e erişemediğinden dolayı din

adamlarının yanına gelerek birkaç ayet Kuran'dan ve dua okuyarak hasta iyileşir. Bu eylem nedeniği, dini adamların şahsiyetini artırır ve halk arasında özel bir yere sahip olup, vefatından sonra evliya ve keramet sahibi olduğu hikâyelerle, geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Bu sebeple yaşlı adamlar ve kadınlar bu hikâyelere daha çok inanırlar. Halkın, bu hikâyelerden etkilenerak, kutsal mekân olarak ziyaret eder ve sıkıntılarının çözümü için vesile etmektedir. Ancak yeni nesilin dini bilgileri artışından dolayı, türbe ziyaretlere gediş ve adakta bulunmak hurafe olarak nitelendirmektedir.

Ziyarete gelen İnsanlar, bilir bilmez niyet, dilek, istek veya ihtiyaçlarını karşılama nedeniyle, ziyaretlere gelirler. Ziyaret esnasında yapılan uygulamalar bazı usul, adablar ve inanışlara dayalı geliştirilmiştir.

SONUÇ

Ziyaret fenomeni, halkın gündelik hayatında dini yönden kutsal ve mübarek yerler olarak farklı amaçlarla ziyaret edilmektedir. Ziyaret yerleri kutsalın tezahür biçimleri olarak insanların dinle bağlantılarını sağlayan mekanlar ve aynı zamanda sosyallaşma merkezler olarak kurulmuştur. Ziyaretlerin tarihine bakarsak, geçmiş dönemlerde insanların bir araya getiren mekânlar olup o dönemdeki devlet ve bölgelerdeki yetkilileri ziyaretlerde yapılan merasimler çerçevesinde resmi devlet bildirileri anlatarak, siyasi durumlarla ilgili halka duyurulacak merkezler gibi kullanılmıyordu.

Ziyaret, halkın toplumsal hayatında daha ilk dönemlerden itibaren dini ve kültürel açıdan önemli yere sahip olduğunu görmekteyiz. Zamanla dini ve kültürel değerler çerçevesinde çok farklı anlamlar ve amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır. İnsanlar ziyareti kutsal mekn kabul ederek, çeşetli amaçlar doğrultusunda ziyarete gitmekte ve orayı huzur bulma yeri olarak görülmüş. Halkın gündelik hayatta türbeleri ziyaret ve dua etmesi, ziyaretin gönülleri birleştirme, çocuk sahibi olma, hastaları iyileştirme vb. özelliklere sahip olduğuna inanılmaktadır.

Bu çalışmada, nitel yöntemini tercih ettiğimizden dolayı öncelikle tezin konusu ile ilgili literatür tarama ve dokümanlar incelenmiş ve sahaya gözlem ve mülakat teknikleri uygulanarak birinci elden verileri toplanarak ve bölgeye göre ilk çalışma olmuştur.

Elde ettiğimiz verilere göre, ziyaret ya da mezarlar geçmişten günümüze kadar müslüman toplumlarda, özellikle Afganistan'da yaşayan halkın yoğun teveccüh ve ilgisine mazhar olmuş ve medfün olan zatın hürmetine türbesi, kutsal inanış sebebiyle ziyaretgâh yâda ziyaret mekanı haline gelmiştir.

Afganistan'da ziyaret yerleri, özellikle Kunduz yöresinde türbe ziyaretleri incelediğimizde, mezar, ziyaret, türbe, yatır, kömbet ve makbere gibi isimlerle anılan ve kutsanan mekanlar olarak ülkenin diğer bölgelerindeki ziyaretler gibi halkın hayatında farklı uygulamalar ve ritüellerle görebilmekteyiz.

Kunduz ve yöresindeki bölgeler, geleneksel bir toplum olarak, dinî ve sosyal yapısı ile tanınmaktadır. Halkın gündelik hayatında din, gelenek ve kültürün önemli

olduğunu dikkat çekicidir. Bu yüzden türbelere dinin ilkeleri çerçevesinde bakıldıkları nedeniyle, türbelere adak, şifa bulma, çocuk sahibi olma, baht ve kısmet açılması, çocukların hastalıklardan, uğursuzluktan, borçtan kurtulma vb. dileklerle amacıyla ziyaret etmektedirler. Ayrıca, halk eski kültür geleneklere dayalı bazı özel ritüel ve davranışları sergilerken, çeşitli amaçlar için halk arasında görülen türbe ziyareti yaygın görülmektedir. Türbe ziyaretinde bazı davranışlar ve uygulamaları İslam'ın buyruklarına aykırı olduğunu farkında olmadan insanlar kendi kültürel ve geleneklerine bağlı olup avam halkı tarafında devam edilmektedir. Ayrıca mollalar ziyaretlerde yapılan bazı ritüeller ve uygulamalara göre, ziyaretçilerin yaptıkları açıklamalarda haram olduğunu söyleyerek yapılmamasına emir ederler.

Tüm bunlara rağmen, halk dileklerini ve çaresiz kaldığı zaman sıkıntılarını bu türbeler vasıtasıyla Allah'a iletme amacıyla türbelerde adak adamak, türbe ağacına çaput bağlamak, türbelerin etrafında dönmek, mum yakmak, hastalık ya da sıkıntılardan kurtulmak için ziyaret ismiyle “nazır” almak gibi uygulamalar yapmaktadırlar.

Konuyla ilgili, son yıllarda, birçok din adamları, Pakistan ve İran'da dini eğitimini tamamlayıp gelenler, özellikle Taliban örgütü döneminde adak adama ve türbe ziyareti gibi konular üzerinde sıkça durmakta ve bu anlayışların kesinlikle İslam'a aykırı olduğunu söylemektedirler. Ama şu bir gerçektir ki, türbe ziyareti dindarlık simgesi olarak halk arasında önemli bir yere sahiptir. Toplum çaresiz kaldığı durumlarda türbelere gitmekte ve buralarda dua edip adaklar adamaktadır. Toplumun dini hayatının önemli bir boyutunu oluşturan halk dindarlığı diyebileceğimiz bu konulardaki inanç ve uygulamalara ilgi gösterilmekte ve halk tarafından devam edilmektedir.

Son olarak, eskide ziyaretler halk nazarında kutsal bir konuma sahipken, dar kaldıkları ve hastalandığı zaman, çocuk sahibi olma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için tek çare mezar, türbe ve ziyaretleri aranmaktaydılar. Ama son yıllarda özellikle halkın dini bilgileri artırılması, din âlimleri tebliğ ve açıklamalarında ziyaretlerde yapılan bazı uygulamalar dinde kesinlikle yeri olmadığını ve hurafe olduğunu söylemektedir. İşte bu ve benzeri olaylardan dolayı günümüzde ise halkın ziyarete karşı inancı ifadelerine göre azalmış gibi görülmektedir. Bu nedenle, türbe ve

ziyaretlerin birçoğu bölgedeki istekrarsılıklardan dolayı harabeye dönmüştür. Ayrıca geçmişlerde yıllarda, türbe ziyaretleri türbadarlar tarafından kurulacakmış ama son yıllarda Hz. İmam Husayin'in başını mezarından arıyır, değir türbe ve ziyaretler mekanları kuruma altında da değilmiş.



KAYNAKÇA

- “Afganistan Anayasası”, Devlet Matbaası, Kabil:2003
- AHMADİNEZAD BALHİ, Sayyit. Hüsyin (2007). “Aramgah hai Hanadan Payambet (s.a)”, Yanınevi: Macme-i Zahayir İslami, c.1.
- AHMADİ, Abdul Basir (2006). “ Nevruz Afganistan’da”, Çaçımandazi Ertebatı Farhangi Dergisi, No: 22.
- AKINCI, Şerife (2008). “Dini Ziyaret Yerleri Açısından Ankara”, yayınlanmamış, Y.L tezi, Ankara.
- AK, Muammer (2012).“Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı”, doktora tezi, Marmara Ün. İstanbul.
- ANSARİ, Sultan Mohammad (2015). “Afganistan İllerinin Genel Cografisi”, Savari Saadat Yayınevi,1 Baskı, Hicri 1394. S. 502.
- ATEŞ, Süleyman (2015). “ Zulme Direnen Hz. İmam Hüseyin”, Harf Yayınevi,1. Baskı, şubat.
- ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2012). “Kerbela Şehidinden Sevgili İmgesine”, Hz. Hüseyin, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, No. 64 129 130
- AYTEN ve Köse (2010). “Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları”, Timaş Yayınları, 1 baskı, İstanbul.
- AZİMİ, Mohammad Azim, (2013). “Aşnayı Ba Benahai Tarihi Afganistan”, Elim ve Daniş yayınevi, Tehran.
- BAHTYARİ, Mohammad Aziz (2006). “ Afganistan Şiileri”, İnan-Kum.
- CEVADİ, Murteza (2012). “Ziyaret Felsefesi ve ritüelleri” Esra yayınevi, 7 baskı, Kum, İran.
- CEBESOY, Ali Fuat (1955). Moskova Hatıraları, Vatan Neşriyatı, İstanbul.
- ÇIBLAK, Nilgün (2015). “Çukurova’da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri”, Türk Kültürü sayı: 507-508, Ankara.

- ÇETİN, Ensar (2017).“Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak” Siyasal kitap evi.
Ankara.
- DAVARİ, Mahmud Takizadeh (2000). “ Jamia Şenasi Ziyaret (ziyaret sosyolojisi)”,
Merefat Dergisi, No: 34 ISC.
- ERDEM AĞOĞLU, Zeynep (2009). “Dini Ziyaret Yerleri Ve Halk İnanışları
Açısından Kizilcahamam Çamlidere”, Y.L. Tez, Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDIÇ, Şaban (2016). "Türkiye'de Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Katılım Ziyaret
Fenomeni Örneği", cumhuriyet ilahiyat Dergisi 20, sayı. 2.
- EFE, Adım (2016). “Gezi Yazıları Benim Gözümde Mezar-I Şerif (Afganistan)”, S.D
Üniversitesi, Ekonomi ve Kültür Dergisi, Ayrıntı cıld 4, sayı 39,
<http://www.dergiayrinti.com/index.php/ayr/article/view/738/1328>
- FEVZİ, Firuz (2012). “Afganistan’da Türk Kültürü ve Edebiyatı Üzerine Bir
Araştırma”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, cilt 1, No 1.
- FAİYAZ, Mohammad Hasan, “Aasib Şinasi Ravabiti Goruhi Kavmi-i Şiiyan
Afganistan”,
- FAİZİ, Abul Faiz (2008). “Resale Kadima”, Tashih: Rasool CAFARYAN, Mikati Hac
Dergisi, No: 93.
- GÜNAY, Ünver (2015) “Kutsallık ve Ziyaret fenomeni, Disiplinler arası bir
Yaklaşım”: Üçüncü baskı, Otorite Yayınları, Nisan
- GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun, KUZGUN (1996).“Kayseri ve Çevresinde
Ziyaret ve Ziyaret Yerleri”, Şaban ve Diğerleri, Ankara.
- GUBAR, Mirgulam Mohammed (H.1391). “Afganistan Der Mesir-i Tarih”, Muhsin
Yayınevi, c.1, Kabil.
- HALİL, Mohammad İbrahim (2004). “Kabul Mazarları”, Daniş Yayınevi, Pişaver
- HASSAN, Abdullah (2004). “Afganistan Kökenli Hazaralar’ın din Anlayışı”, Y.L
Tez, S.D Üniversitesi, Isparta.

- HAŞİMİ, S. Mubin, BAŞARDOST A.Karim (2010). “Tarihiyle, Kültürüyle ve Güncel Gelişmeleriyle Afganistan”,Yayınevi: Sebat Ofset Matbaacılık, KONYA.
- HOGYANI, M. Amin, (1961). “Tahkikat rece be Sayit Ali Tirmizi”, Sayitt Jamaluddin AFGHAN, Anis Dergisi. Kabil.
- KAZU, İbrahim Yaşar, Sadık GÜLECEN (2008). “Afganistan Eğitim Sisteminin İncelenmesi”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları.
- KATİB HAZARA, Faiz Mohammad (1952). “Sirac-ut – tavarih”, Yayınevi: Daru-l Saltane Kabil, C 1, Kabil.
- KIYAK, Abdulkadir, (2012).“Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Yerleri”, Yayıncı:Manas Yayıncılık, 1.baskı.
- KIYAK Abdulkadir, (2010). “Elâzığ Ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması”, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Klud, Riyuvir, (2000). “ Der Amedi bar Mabani Ensan şinasi”, (Çev. Nasir Fakohi, Ney Yayınevi, 1 baskı, Tehran.
- KEHTAVİ, Mehmet, (2016) “Bölge Halkının Mezarlık, Türbe ve Bazı Ziyaret Yerlerine Bakış Açısı”:<http://www.siverekname.com/> (Erş.trh. 28.12.2016)
- KAMGAR, Cemil Rahman, “Tarihi Maarif-I Afganistan”, Meyvand yayınevi, 2003.Kabul-Afganistan.
- KUHZAD, Ali Ahmad, (2004). “Bala Hisari Kabul ve Piş Amad Hai Tarihi”, Maiyvan Yayınevi, 3 Baskı, Kabil.
- LEVENT, Lamia (2007). “Kutsalın Bir Tezahür Biçimi ve Kutsalla Kurulan Bir İlişki Biçimi Olarak Ziyaret Fenomeni”, I. Bingöl Sempozyumu Bildiri Kitabı, Hitit Üniversitesi Yay. Çorum.
- LÜLECİ KARADERE, Mervenur (2015). “Afganistan: Asya’daki Stratejik Çıkmaz”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul: <http://www.ihhakademi.com/wp-content/uploads/2015/08/afganistan-asyadaki-stratejik-cikmaz.pdf>, (Erişim: 20.10.2017).

- MASRUUR, Saiyd Tavosi (2013)“Afganistan’da Şiilerin Ziyatergahları” Zamana Dergisi No: 31 ve 32.
- MUSAHAN, Ali Yıldız (2015). “İslam İtikadında "Kutsal"ın Sınırı”, E-makâlât Mezhep Araştırmaları, VIII/2.
- MISBAHZADE, S. Muhammed Bakır (2009). “Tarih-i Siyasi-yi Muhtasar-ı Afganistan”, (Merkez-i Pejuheşha-yı Aftab,1388). Iran.
- Mohammadi, A. (2010). “Üniversite Öğrencilerinin Din Anlayışı (Afganistan-Kabil Üniversitesi Örneği)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi; Ankara Üniversitesi, Ankara.
- MARZDİN, Parvez (2004). “Taliban - Ceng-i Mezhep ve Nazm-ı Nevin dar Afganistan”, Kabil.
- “Mezar-i Serif, Hz. Ali Keremu- İlah-u Vecih Merkad- i” Mücella-i Ayna– i SeriPul, şumare: I 9, 01- 03- 1993.
- MUHSİNİ, Yasar “Justari Bar Jamiyai Rohaniyeti Afganistan”,<http://www.jomhornews.com> , 2016.12.2: s. 12.00.
- Mohammad İbrahim HALİL,” Bazi Mazarat Mutebereke-I Akçe, Şebergan ve sarepul”, Aryana Dergisi, No.235, Hicri 1341, s. 15,17.
- OLGUN, Hakan (2016). “İbadet, Ritüel ve Kurban”, Milet ve Nihal degisi.
- ÖZKAN, Mustafa, (2010).“Kerbela’dan önce Hz. Hüseyin’in dogru Anlamak”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, I-II yıl: 1 cilt: 1 sayı: 1-2
- ÖZTÜRK, Emine (2016). “Taziya Gelenekleri ve Ziyaret Fenomeni”, RAGBET Yayınevi, İstanbul.
- ÖZBOLAT, Abdullah (2014). “Kutsallaşma Sürecine Tipolojik Bir Yaklaşım: Ziyaret Fenomeni Örneği”; Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi:, No.70.
- POLAT, Emanullah (2004). “ Kutsalın Pisikolojik Boyutu”, Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, s.3.

- ROYAN, Rasul (2009). “ Coğrafyayı Umumi Herat”, Tarana yayınevi,1 baskı, Maşhad.
- RİPHENBURG, (2005). Afganistan: Asya’daki Stratejik Çıkmaz., “Ethnicity and Civil Society in Contemporary Afghanistan”, MiddleEast Journal, Vol. 59, No. 1 s. 37.
- SİNANOĞLU, A. Faruk (2008). “ Toplumsal Değişim ve Din”, Hikmet Yurdu Dergisi, Yıl:1. Sayı.2 Temmuz- Aralık.
- SARAY, Mehmet, (1987).“Afganistan ve Türkleri”, Edebiyat fakültesi basımevi, İstanbul.
- SARAY, Mehmet (1981). “Dünden Bugüne Afganistan”, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- SEDDİQİ, Javad (2007), “Afganistan’da Yükseköğretimde Din Eğitimi”, Doktora Öğrencisi, Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı I, S. 135-148
- SİNANOĞLU, Ahmet Faruk (2008). “Toplumsal Değişim ve Din”, Hikmet Yurdu Yıl:1, S.2.
- SENİCİ, Noşin, (2007). “ Tahlil Camiya Şinasi ve Tasirati Ectimaii Ziyaret”, Zayir dergisi, No.149. Tehran.
- ŞARBATYAN, Mohammad Hasan (2009). “ Ta-emmaul-i Farhangi Bar Nakşi ve Kar kardi Ziyaret”, Payami Nur Horasan Jenobi, Akademik Uyesi, Maşhad.
- ŞAHİN, İlkay (2008). “Dini Hayatın Ritmi: Retüel ve Müzik” Erciyes Ü. İlahiyat Fakültesi, AÜİED XLIX dergisi, sayı II.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “TOHARİSTAN” Maddesi.
- TALOGANİ, Nurullah (2010). “Tahariha”, Saiyd Yayınevi, Kabil.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Afganistan” Maddesi. S.404
- Türk İslam Dünyası, Afganistan, “Türkiyer Diyanet Vakfı Haber Bülteni, S.46. Ankara 1997. S.10.
- UYMAK, İskender (2002). “Gelibol yöresinde ziyaret fenomeni”, Din araştırmalar degisi, c. 5, No. 131 – 148.

VURSACI, Sayit Ebubekir, “ Hz. İmam Hüseyin’in Mübarek Başının Tarihi”, Haji Bahadur han M. Zakeriya Yanınları, Afganitan, Kabil.

YILMAZ, Emre (2016). “Türbe Ziyaretlerinin Sebepleri ve Fert Üzerindeki Etkileri: Bilecik Örneği”, Akdiniz Besiri Bilimler dergisi, VI/2.531-552 2016.

YELDERİM, M. Salih Rasih, (2002). “Tarih ve Fehangi Türkmenha” yayınevi bilrisiz, -Pakistan, Pişaver.

YAĞIN, Husain İbrahim (2015). “Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri” Hayrettin Tokâdî Türbesi, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:15, Yıl:15, Sayı:1, 15: 277-302.

YANGIN, Abdullah (2005). “Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu”, SETA, İstanbul, SETA yayınları 53 I. Baskı: İstanbul.

YILDIZ , M. Çengiz, (2013). “Harput’taki Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan Ritüellere Din Sosyolojisi Açısından Bakış”; Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi.

ZIYAYI, Najiba (2014). “Afganistan Türklerinin Dini, İnanç Ve Yasayışları”, Y.L, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

İnternet:

“Afganistan’da ziyaret gelenekleri”: çev, <http://www.aparat.com/v/n1skL/-مراسم-زيارت-در-افغانستان>, 12.11.2016, 8:00.

“Afganistan: Etnik Yapı Üzerine Bir Değerlendirme”: <http://akademikperspektif.com/2013/05/15/afganistan-etnik-yapi-uzerine-bir-degerlendirme/> 11.10.2017. s, 20:30

ANSARİ. Hacı Başır Ahmet,(2014).“Nevruz ve Hikayei Mezar ve Bahar-e Afganistan”, BBC yayınları,http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/03/140324_zs_nowruz_afghan_religious_aspects , (Erş. trh,20.10.2017).

Dini Tören, Dini Retüel ve Ayin ve tören; <http://sosyolojisi.com/60-dini-toren-dini-rituel-ayin-ve-toren/1620.html> , (Erş.trh, 20.12.2017).

Haca Abdullah Ansari, “ Piri Herat”, <http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13900808000443>, (Erş.trh20.10.2017)

MİR HÜSEYİNİ, Sayit Ali Naqi, “ Sançarak Koh Saaf ziyaretleri”,
<http://sanjei.blogfa.com/post/10>

ROYAN,Rasul,“Gazargah, Cografyai Umumi Herat” <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/ABDULLAH-I-ENSARI/1822>, (Erş. Trh. 20.10.2017)

“Taliban Ve Afganistan Gerçeği”;<http://www.tarihkitapligi.com/2012/09/taliban-ve-afganistan-gercegi.html>, Erişim: 2017.09.20. S.12:50

VALVALİCİ Asadullah, “Ahmad Şah Abdali döneminde Yöntemin Arka Planı”, AF. Sivi Toplum yayınları, http://old.acsf.af/index.php?option=com_content&view=article&id=925:2014-05-29-06-19-49&catid=18:2011-06-23-07-31-42&Itemid=8,(Erş, trh, 20,10,2017).

Kabul Baladiyesi “ Kabul’daki Tarihi Mekanlar” 1396 H. S. 104<http://km.gov.af/files/Historical%20book.pdf>

Mehriya Anvari, Şuhaday salihin: 2017.08.18, <https://da.azadiradio.com/a/25455733.html>

Haca Abdullah Ansari “Piri Herat”, <http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13900808000443>, 20.10.2017,s. 17:40

GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER

No	Adı - Soyadı	Cinsiyeti	Yaşı	Medeni Durumu	Eğitim Durumu	Mesleği
1	Abdul Baqi Qarizada	Erkek	37	Evli	Lisans	Öğretmen
2	Muhammad Muradi	Erkek	42	Evli		Esnaf
3	Hasib	Erkek	33	Bekar	Lisan	Öğretmen
4	F. Batur	Erkek	35	evli	Y.Lisans	Öğrenci
5	Samiya	Kadın	27	evli	12 sınıf	Ev hanımı
6	Frotan	Erkek	40	evli	Lisanüstü	Esnaf
7	G. Sahizada	Kadın	38	evli	lise	Ev hanımı
8	Başir Noori	Erkek	27	Bekar	Lisans	Öğrenci
9	Nooria	Kadın	20	evli	lise	Ev hanımı
10	Muhammet Arif	Erkek	48	evli	Dini okul	İmam
11	Masyama HAMİD	Kadın	23	Bekar	Lise	Öğrenci
12	Mujibullah M	Erkek	21	Bekar	Lise	Öğrenci
13	Fatima Hayat	Kadın	28	Bekar	Okul	Çalışmıyor
14	Hannan	Erkek	48	Evli	Lise	Esnaf
15	Ahmet Murat	Erkek	43	evli	Dini okul	Esnaf
16	Eşan pir	Erkek	53	Evli	Dini Okul	Ziyaret müc.
17	Mollah Abdulla	Erkek	43	evli	Dini Okul	Mücavir
18	A. Latif	Erkek	48	evli	Lise	Esnaf
19	A KARIMI	erkek	47	Evli	Lise	Devlet Memürü
20	S. Sadat	Erkek	30	Bekar	Lisansüstü	Öğrenci
21	Nergis İmami	Kadın	25	Bekar	Lise	Öğrenci

EKLERİ

TÜRBE ZİYARETİNİN TOPLUMSAL ROLÜ: AFGANİSTAN KUNDUZ ÖRNEĞİ

Bu çalışma, Afganistan Kunduz bölgesindeki türbe ziyaretlerinin toplumsal rolü üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçla kullanılacaktır.

Danışman: Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN

Öğrenci: Wahidullah BEK

ÇALIŞMAYA İLİŞKİN DEMOGRAFİK SORULAR

Cinsiyet: Yaş: Medeni Durum: Öğrenim Durumu:
Meslek: Yaşadığı Yer: Aylık Ortalama Gelir:

ALAN ARAŞTIRMASINA YÖNELİK YAPILANDIRILMIŞ SORU FORMU

- 1) Türbe ziyareti sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- 2) Türbe ziyaretini “kutsal” bir ziyaret olarak görüyor musunuz? Neden?
- 3) Türbe ziyareti sırasında hissettiğiniz duygular nelerdir?
- 4) Türbe ziyaretleri sırasında hangi tür ritüelleri yapmaktasınız?
- 5) Türbe ziyaretlerini gerçekleştirme sıklığınız nedir? Eskiye göre nasıl değişti?
- 6) Türbe ziyaretlerinin toplum için ve özellikle Kunduz bölgesi için ne gibi faydası olduğunu düşünüyorsunuz?
- 7) Cendah törenleri sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- 8) Eski dönemlere göre kıyasladığınızda Cendah törenlerinde nasıl bir değişim gözlemlemektesiniz?
- 9) Hz. İmam Hüseyin’in türbesini ziyaret etmek sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- 10) Cehendah törenleri ve Hz. İmam Hüseyin gibi dini değerlerin insanları birleştirici bir unsur olarak değerlendiriyor musunuz?

Bunların dışında eklemek istedikleriniz var ise;.....

EKLER 2.

Afganistan'ın bazı illerindeki ziyaretgahlerin örnek potoleri;



Balh ili Mezar-i Şerif şehrindeki Hz. Ali'nin Mezari dış görünüşü (Resim 1, 2).



Hz. Ali mezarinde “Cehinde” (Sancağı) Kaldırma merasimi, yıl başı Nevruz bayramının birinci günü, dış görünümü(Resim3).



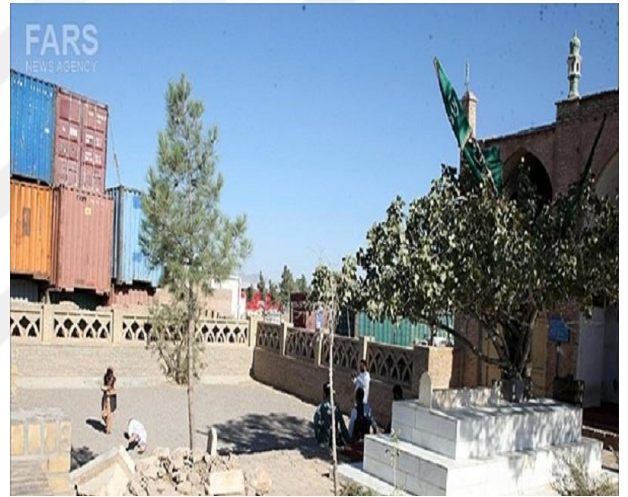
Sahi Ziyareti, Hz. Ali'nin mekanı Kabil Şehrinde (Resim 4).



Sahi ziyaretinde (4 ve 5) Resimde “Cehinde” ya da ziyaretin sancağını kaldırma merasimi, dış görünüm resmi.



Herat ilinde Hacı Abdullah Ansari'nin mezar, iç görünüşü (Resim 5 ve 7).



Herat İlin Hacı Ganltan Veli'nin iç ve dış görünüşü (Resin 8 ve 9).



Kabil şehrinde Şuhadaı salihim Mezarlığında, Temim Ansar ve Cabir Ansari'nin Türbeleri (Resim 10).



Kandahar ilindeki Hz. Payamber Efendimizin Mübarek Hirkesinin ziyaret ve camisi dış görünüşü (Resim 11)



Kabil şehir merkezindeki Şahı du şamşire ziyareti ve kaşısındaki çamişinin dış görünüşü (Resim 12 ve 13).



Saripul ilindeki Zeid İbn Yahya ibn İmam hüseyin'nin mezarının din dörönüşü (Resim 14).

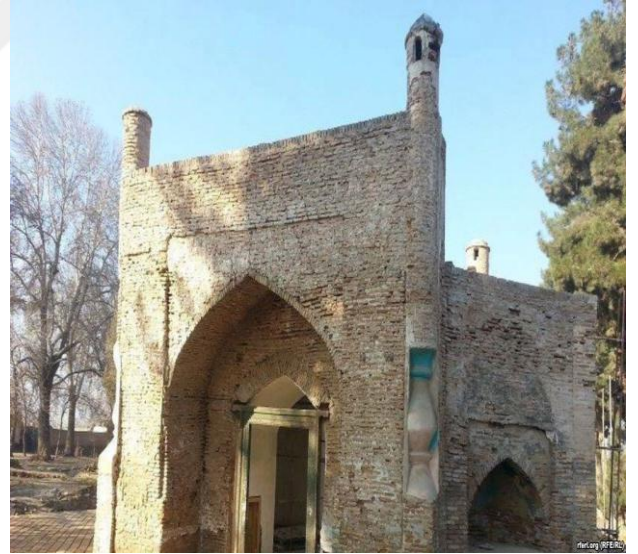
Kunduz ve ilçelerindeki bazı ziyaret mekanların resmi:



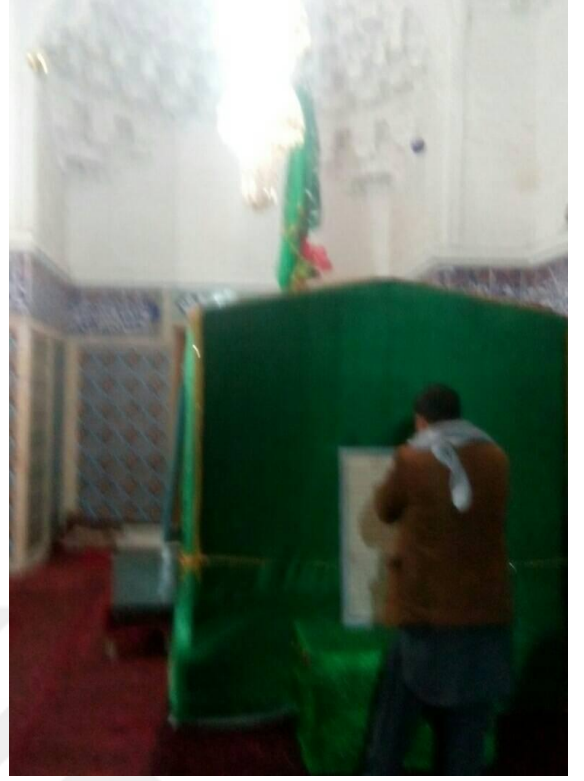
Kunduz ilinin İmam Sahibilçesindeki, Hz. İmam Hüseyine ait olan başını ziyaretgahı dış görünüşü (Resim 15).



Hz. İmam Hüseyin'in ziyaretinin "Cehende" yada Ziyaretgahın sancağını kaldırma merasimiden bir görüntü (Resim 16)



Ziyaret sahesinde giriş ve çiki kapısı (Resim 17 ve 18).



Ziyaretin giriş kapısının etrafında oturan ziyaret mücavir ve İşanlarir ve iç görünüşü (resim 18 ve 19).



Ziyaretin yanında Hanka ve çelehane ve camisi dış görünüşü (Resim 20).



Kunduz ilinin ahardere ilçesindeki Hacı kabötär'in ziyaretgahi dış görünüşü (resim 21ve 22).



Damullah Hokandı'nin türbesinin iç ve dış görünüşü (Resim 23 ve 24).



Sayiit Ahmet Şah'nin türbesini görünüşü (Resim 25)



Sayit Hasan Can'nin türbesinin iç ve dış görünüşü.